

TÜRKİYE'DE TOPLUM-SİYASET-DEVLET İLİŞKİSİNE BAKMAK

EVREN BALTA | HATEM ETE

Maraş Depremine Yönelik Algı ve Tutumlar
Türkiye'nin Göç Politikası
Demokrasiye Yönelik Algı ve Tutumlar
Milliyetçilik ve Kürt Sorunu

TÜRKİYE'DE TOPLUM-SİYASET-DEVLET İLİŞKİSİNE BAKMAK

EVREN BALTA | HATEM ETE

Nisan 2023, Ankara

Ankara Enstitüsü Türkiye ve dünyadaki siyasal, ekonomik, toplumsal ve jopolitik gelişmeleri inceleyen akademik bir düşünce kuruluşudur. Başta Türkiye'nin siyasal ve toplumsal hayatını ilgilendiren başlıklar olmak üzere düzenli olarak demokratikleşme, siyasal çoğulculuk, katılım, hesap verilebilirlik ve şeffaflık temelli araştırmalar gerçekleştiren Enstitü, Türkiye dış politikası ve jeopolitik gelişmelere dair çalışmalar da yürütmektedir.

Türkiye'deki tartışmalara katkıda bulunmak üzere çoğulcu bir tartışma platformu olarak yayın hayatında olan perspektif.online sitesi de Ankara Enstitüsü tarafından yönetilmektedir.

Farklı akademik kurum, sivil toplum ve medya kuruluşlarıyla ortak akademik çalışmalara imza atan Ankara Enstitüsü düzenli bir şekilde Türkiye'nin siyasal, ekonomik ve toplumsal nabzını tutacak saha araştırmaları da gerçekleştirmektedir. Bu araştırmalar sayesinde elde edilen zengin veriler akademik ortaklıklar veya müstakil araştırmalarla bilimsel ürünler olarak yayınlanmaktadır.

www.ankaraenstitusu.org

www.perspektif.online

www.panoramatr.com

**I. MARAŞ
DEPREMİNE
YÖNELİK ALGI VE
TUTUMLAR**

- 3 Sunuş
4 Yönetici Özeti
8 Giriş

**II. TÜRKİYE’İN
GÖÇ POLİTİKASI**

- 10 Deprem ve Siyasi Performans
14 Deprem ve Sorumlu Aktörler
16 Deprem ve Yeniden İnşa
20 Değerlendirme

**III. DEMOKRASİYE
YÖNELİK ALGI VE
TUTUMLAR**

- 22 Göç Politikasına Bakış
24 Göçmen Karşıtı Söylemler
30 Göçmen Sorununun Çözümü
33 Değerlendirme
37 Türkiye'nin Demokrasi Puanı
39 Demokratik Değerler: Siyasi Parti Kapatma
42 Demokratik Değerler: Demokrasi ve Seçimler
43 Demokratik Değerler: Azınlık Haklarına Saygı
45 Demokratik Değerler: Kanun Ve Kuralların Bağlayıcılığı
47 Demokratik Değerler: Devletin Güvenliği mi,
Vatandaşların Hakları mı?
49 Demokratik Haklar: Kamu Harcamaları
51 Değerlendirme

**IV. MİLLİYETÇİLİK
VE KÜRT SORUNU**

- 55 Ne Kadar Milliyetçisiniz?
57 Milliyetçilik Meselesinde Tutumlar
59 Milliyetçilik ve Türklük
61 Kürt Meselesine Bakış
68 Anadilde Eğitim
70 Değerlendirme

- 71 Sonuç

Sunuş

Türkiye’de kamuoyu uzunca bir süredir seçimlere odaklanmış durumda. Neredeyse her siyasal, ekonomik ve toplumsal gelişme, seçim sonuçlarını ve siyasal aktör ve partilerin seçimlerdeki konumunu etkileme düzeyi üzerinden değerlendirilip tartışılıyor.

Öyle ki muazzam bir felakete sonuçlanan Maraş depremi bile seçimlere endeksli bu okumadan kurtulamadı. Felaketin boyutlarını anlamaya yönelik ilk üç günkü şaşkınlıktan sonra siyasal kamuoyu, depremin siyasete ve seçimlere etkisini önceleyen yoğun bir tartışmaya gömülmeden geri durmadı.

Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili seçimlerinin gerçekleşeceği 14 Mayıs 2023 tarihinin netleşmesiyle, gündem tümüyle seçimlere endeksli hale geldi. Seçimler yaklaştıkça, peş peşe birçok araştırma yapılıyor. Bu araştırmalar, doğal olarak, öncelikle ve sadece seçmen tercihlerine odaklanıyor.

Seçmen tercihlerinin anlık fotoğrafını çekmekle sınırlı araştırmalar, siyaset(çiler)in anlık ihtiyaçlarını karşılasa da toplumsal dinamikleri okumayı zorlaştırıyor. Seçmen, birçok karmaşık dinamiğin hala tam olarak anlaşılabilen muhasebesi neticesinde bir siyasal aktör veya parti lehine veya aleyhine bir karara varıyor. Dolayısıyla, seçmenin verdiği kararı anlamak, özellikle seçim süreçlerinde, çok önemli ve anlamlı. Ancak bu kararı etkileyen farklı etkenler ve süreçler üzerindeki perdeyi aralamak da bir o kadar önem arz ediyor.

Ankara Enstitüsü olarak, kamuoyunun seçmen tercihlerindeki son duruma odaklandığı bir zaman diliminde, seçmenlerin kararını etkileyen temel siyasal ve toplumsal dinamikleri çözümlenmeye yönelik daha ayrıntılı bir araştırma yapmayı anlamlı bulduk.

Bu çerçevede, toplumun Maraş depremi ve Suriyeli mülteciler gibi daha güncel gelişmelerin yanı sıra demokrasi, milliyetçilik ve Kürt sorunu gibi daha tarihsel ve yapısal başlıklara yönelik algı ve tutumlarını açığa çıkarmaya çalıştık.

Araştırma bulguları, Türkiye’de toplum-siyaset ve seçmen-siyasal aktör/parti ilişkisinin sahici ve gerçekçi temellere yaslandığını gösteriyor. Konjonktürel ve/ya yapısal dinamiklere yönelik algı ve tutumlar ile siyasal aktör/parti tercihi arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koyuyor.

Konjonktürel gelişmeler de yapısal dinamikler de toplumu ve siyaseti farklı düzeylerde etkiliyor. Siyasal aktörler/partiler bazen söylemlerini seçmenlerinin algısına adapte ediyor, bazen de ürettikleri söylemlerle seçmenlerini kendi perspektiflerine ikna ediyor. Nihayetinde, seçmenle partisi veya lideri arasında güçlü bir etkileşim sağlanıyor.

Raporumuzda, güncel ve yapısal dinamikleri temsil eden beş başlık üzerinden, siyaset ve toplum arasında yaşanan bu karşılıklı etkile(n)me ve uyumlanma sürecinin boyutlarını görebilirsiniz.

PANORAMATR’nin saha çalışmasını gerçekleştirdiği araştırmayı, Prof. Dr. Evren Balta ve Doç. Dr. Hatem Ete yorumladı.

“Türkiye’de Toplum-Siyaset-Devlet İlişkisine Bakmak” başlıklı raporu sizlere sunmaktan memnuniyet duyuyor, araştırmanın siyasal tercihlerin arka planındaki karmaşık siyasal ve toplumsal dinamiklerin daha doğru anlaşılmasına katkıda bulunacağını umuyoruz.

Hatem Ete
Direktör, Ankara Enstitüsü

Yönetici Özeti

- “Türkiye’de Toplum-Siyaset-Devlet İlişkisine Bakmak” başlıklı rapor, 21-26 Mart 2023 tarihleri arasında, tüm illerden rassal olarak seçilen 2.346 katılımcı ile gerçekleştirilen saha araştırması bulgularının yorumlanmasından oluşmaktadır.
- Türkiye, Cumhuriyetin kuruluşunun 100. Yılında kendi tarihinin en önemli seçimlerinden birine hazırlanıyor. Ankara Enstitüsü olarak, kamuoyunun seçmen tercihlerindeki son duruma odaklandığı bir zaman diliminde, seçmenlerin kararını etkileyen temel siyasal ve toplumsal dinamikleri çözümlenmeye yönelik daha ayrıntılı bir araştırma yapmayı anlamlı bulduk. Bu çerçevede, toplumun Maraş depremi ve Suriyeli mülteciler gibi daha güncel gelişmelerin yanı sıra demokrasi, milliyetçilik ve Kürt sorunu gibi daha tarihsel ve yapısal başlıklara yönelik algı ve tutumlarını açığa çıkarmaya çalıştık.
- PANORAMATR’nin saha çalışmasını gerçekleştirdiği araştırmayı, Prof. Dr. Evren Balta ve Doç. Dr. Hatem Ete yorumladı.
- Araştırmanın ve raporun, siyasal tercihlerin arka planındaki karmaşık siyasal ve toplumsal dinamiklerin daha doğru anlaşılmasına katkıda bulunacağını umuyoruz.

MARAŞ DEPREMİNE YÖNELİK ALGI VE TUTUMLAR

Deprem ve Siyasi Performans

- Depremde yakınlarını kaybedenler yüzde 10, evini kaybedenler yüzde 5 ve işini kaybedenler yüzde 3 civarındadır.
- Hükümetin deprem sonrası performansı, katılımcıların yüzde 56’sı tarafından başarısız, yüzde 39’u tarafından başarılı bulunmuştur.
- Muhalefetin deprem sonrası performansı katılımcıların yüzde 50’si tarafından başarısız bulunurken yüzde 37’si tarafından başarılı bulunmaktadır.
- Seçmenlerin afet öncesinde, sırasında ve sonrasında değerlendirme ve beklentilerini etkileyen en önemli faktör siyasi parti aidiyetleridir.

Deprem ve Sorumlu Aktörler

- Felaketin ana sorumlusu katılımcıların yüzde 26’sı tarafından mevcut hükümet olarak görülürken yüzde 25’i tarafından ise inşaat şirketleri/müteahhitlerdir.

Deprem ve Yeniden İnşa

- Deprem yaralarını halkın birlikte saracağını düşünenlerin oranı yüzde 37’dir.
- Deprem sonrası devlet ve devlet kurumlarına güven katılımcıların yüzde 47’si için azalmıştır.

- Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "bana bir yıl verin, bir yıl içerisinde konutları yapıp teslim edeyim" vaadi katılımcıların yüzde 52'si tarafından inandırıcı bulunmazken yüzde 42 oranında katılımcı ise Erdoğan'ın bu vaadini gerçekleştireceğini düşünmektedir.
- Güven konusundaki eğilimlere paralel bir biçimde katılımcıların deprem sonrası yapılacak konut vaadine ilişkin siyasi parti tercihleri önemli bir rol oynamaktadır. AK Parti ve MHP'li seçmenler tarafından Erdoğan'ın seçim sonrası vaadini inandırıcı bulunurken CHP, İYİ Parti, HDP ve Memleket Partili katılımcıların çoğunluğu tarafından Erdoğan'ın vaadi genel olarak inandırıcı bulunmamaktadır.

- Seçmenlerin hem afet öncesindeki hem de afet sonrasındaki değerlendirme ve beklentilerini etkileyen en önemli faktör siyasi parti aidiyetleridir. Araştırma bulguları deprem öncesinde edinilen siyasal kimliklerin katılımcıların depreme yönelik tutum davranış ve değerlerini şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Bu bulgu ve çıkarsama, deprem felaketinin seçmenlerin siyasi tercihleri üzerinde belirleyici bir etkide bulunma olasılığının oldukça düşük olduğunu göstermektedir.

Değerlendirme

- Araştırmamıza katılanların yarısından fazlası (%55) Türkiye'nin Suriyeli göçmenlere yönelik politikasının hemen Suriye'ye gönderilmeleri olması gerektiğini düşünmektedir. Yüzde 28'i savaş bittikten sonra Suriye'ye gönderilmelerini önermekteyken sadece yüzde 11'i mültecilerin Suriye'de kalmasına onay vermektedir.

TÜRKİYE'NİN GÖÇ POLİTİKASI

Göç Politikasına Destek

- Göçmen karşıtı söylemler katılımcılar tarafından değerlendirildiğinde yüzde 49 oranında katılımcı söylemleri doğru bulduğunu ve bu söylemlerle toplumdaki rahatsızlığın dile getirildiğini söylerken yüzde 40 oranında katılımcı ise söylemlerin yanlış olduğunu bunun toplumu kaos ve çatışmaya sürüklediğini ifade etmiştir.

Göçmen Karşıtı Söylemler

- "Göçmenler suç oranını artırıyor" ifadesine katılanların oranı yüzde 68'dir.
- Muhalefet partilerinin neredeyse tamamı göçmenlerin Türkiye ekonomisi için iyi olmadığını düşünmektedir.
- AK Partili katılımcıların çoğunluğu göçmenlerin Türkiye'de doğmuş kişilerin işlerini elinden aldığı fikrine katılmadığını ifade ederken diğer parti katılımcıları için ise genel kanaat bunun aksi yönündedir.
- Göçmenlerin Türkiye'nin ulusal kültürünü tehdit ettiğini düşünenler yüzde 67 oranında katılımcıdır.
- Göçmenlerin topluma uyum sağlayamayacağını ifade edenler yüzde 61'dir.
- Katılımcıların genel kanaati göçmen meselesinin daha iyi bir uyum politikası ile çözülebileceği yönündedir. Bunun aksini düşünenlerin oranı ise yüzde 32'dir.

Göçmen Sorunun Çözümü

- “Göçmen sorununu mevcut iktidar çözer” diyenler oranı yüzde 38’dir. “Göçmen sorununu muhalefet çözer” diyenler oranı yüzde 42’dir.
- Göçe dair siyasi tutumlar, yalnızca göçün nasıl yönetileceği sorusuyla değil, siyasi partilerin modern Türkiye’nin ulusal kimliğini, kurumlarını ve topraklarını nasıl tasavvur edeceği sorularıyla şekillenmektedir.
- Göç konusundaki tutumların önemli bir belirleyicisi partilerin siyasal sistemdeki konumlarıyla ilişkilidir.

Değerlendirme

- Katılımcıların göç konusundaki tutumlarına bakıldığında iktidar bloğunda yer alan AK Parti ve MHP seçmenlerinin göçmen karşıtı konumlarının daha düşük, muhalefet partisi seçmenlerinin göçmen karşıtı konumlarının ise daha yüksek olduğu görülmektedir. Memleket Partisi bütün muhalefet seçmenleri arasında en yüksek göçmen karşıtı tutumlara sahip olan parti olarak öne çıkmaktadır.
- Bu sonuçlar bize göç konusundaki tutumların önemli bir belirleyicisinin partilerin siyasal sistemdeki konumlarıyla ilişkili olduğunu düşündürmektedir.
- Araştırma toplumdaki göçmen karşıtı tutumların oldukça yüksek olduğunu ama bu sorunun çözümü konusunda siyasi partilere güvenin de oldukça düşük olduğunu göstermektedir.

DEMOKRASİYE YÖNELİK ALGI VE TUTUMLAR**Türkiye’nin Demokrasi Puanı**

- Türkiye demokrasisi 10 puan üzerinden katılımcılar tarafından değerlendirildiğinde Türkiye ortalaması 4,51 olarak hesaplanmıştır.

Demokratik Değerler: Siyasi Parti Kapatma

- “Gerektiğinde siyasi partiler kapatılmalıdır” fikrine katılanlar yüzde 46 oranında katılımcıdır.

Demokratik Değerler: Demokrasi ve Seçimler

- “Demokrasi seçimle iş başına gelmektir” ifadesine katılım oranı yüzde 80’dir.
- “Demokrasi azınlık ve muhalefet haklarına saygıdır” ifadesine katılım oranı yüzde 75’tir.
- Katılımcıların çoğunluğu (%68) Türkiye’nin sorunlarını çözmek için kanun ve kuralların dışına çıkılamayacağını düşünmektedir.
- “Devletin güvenliği vatandaşların haklarından önce gelir” ifadesine katılmayanların oranı yüzde 49’dur.
- “Türkiye silahlanmaya harcadığı kaynağı eğitim, sağlık gibi alanlara harcamalıdır” fikrine katılanlar yüzde 52 oranındadır.

- Demokrasi söz konusu olduğunda duygusal/siyasal kutuplaşmanın temel tutumlar konusunda etkili olduğu görülmektedir. Türkiye'nin siyasi haritası temel demokratik değerler açısından da ikiye bölünmüş durumdadır. Demokrasiye birtakım kısıtlamalar getirilebileceği gibi temel demokratik tutum ve değerlerle çatışan kimi önermeler, iktidar partisine ve onun ittifak içinde olduğu partilere oy veren seçmenler arasında belirgin olarak daha fazla kabul görmektedir.

Değerlendirme

- İktidar partilerine oy veren gruplar arasında Türkiye'nin demokratik işleyişine olan inanç çok daha yüksek iken, muhalefet partilerine oy veren gruplar arasında bu oran son derece düşüktür. Pek çok ülkede, kendilerini siyasi yelpazenin sağına yerleştiren ve daha az eğitilmiş grupların demokratik olmayan yönetimleri destekleme olasılığı daha yüksektir. Bu araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

MİLLİYETÇİLİK VE KÜRT SORUNU

- Katılımcıların kendilerini ne kadar milliyetçi olarak gördüklerini değerlendirmeleri istenmiştir. Bunun sonucunda Türkiye ortalaması 7,85 puan olarak hesaplanmıştır. Katılımcıların yüzde 50'si milliyetçiliklerine 10 puan vermiştir.

Ne Kadar Milliyetçiyiz?

- Katılımcıların yüzde 46'sı için milliyetçilik, öncelikle "yaşadığı ülkeyi sevmek"tir. Yüzde 21 oranında katılımcı öncelik olarak "milletini sevmeyi" görürken, yüzde 20 oranında katılımcı da "yaşadığı dünyayı, ülkeyi sevmeyi" öncelik olarak görmektedir. Burada dikkat çekici olan husus klasik etnik milliyetçiliğin tanımı olarak kullanılan "milletimi sevmek" yanıtının katılımcıların yaklaşık yüzde 20'si tarafından seçilmiş olmasıdır.

Milliyetçilik Meselesinde Tutumlar

- Milliyetçiliğin ne anlama geldiğine katılımcıların siyasi parti tercihleri üzerinden bakıldığında hemen bütün siyasi parti seçmenlerinin çoğunlukla milliyetçiliği yaşadığı ülkeyi sevmek olarak tanımladığı görülmektedir. Bu duruma tek istisna HDP seçmeni olan katılımcılardır. HDP'li katılımcıların çoğunluğu için seçenekler arasından öncelik dünyayı, doğayı sevmektir.

Milliyetçilik ve Türklük

- Katılımcıların yüzde 41'i için Türk sayılabilmenin en önemli koşulu T.C. vatandaşı olmaktır.
- Araştırmanın bulguları gösteriyor ki toplumda ortalama bir kişinin kendisini milliyetçilikle özdeşleştirilmesi oldukça yüksek.
- Her beş kişiden birinin Türk sayılmak için Müslüman olmak gerektiğini düşünüyor olduğu bulgusu, milliyetçiliğin güçlü bir dinsel bir motif taşıdığını da göstermektedir.

- "Kürt sorunu Kürtlerin ayrı bir devlet kurmak istemesinden kaynaklanıyor" cümlesine katılımcıların yüzde 54'ü katılmamaktadır.

Kürt Meselesine Bakış

- “Kürt sorunu yabancı devletlerin kışkırtmasından kaynaklanıyor” ifadesine katılanlar büyük oranda AK Partili (%83) ve MHP’li (%97) katılımcılardır. Memleket Partisi seçmenleri arasında da bu oran yüksektir (%70).
- “Kürt sorunu Kürtlere temel haklarının verilmemesinden kaynaklanıyor” ifadesine katılımcıların yüzde 59’u katılmamaktadır. Kürt sorununun “temel hakların verilmemesinden” kaynaklı olduğunu düşünenlerin oranı yaklaşık yüzde 30 civarındadır. Bu soruya verilen yanıtlara etnik kimlik tanımı üzerinden bakıldığında Kürt katılımcıların yüzde 64’ü Kürt meselesinin “Kürtlere temel hakların verilmemesinden” kaynaklı olduğunu düşündüğünü söylemektedir. Türk katılımcıların ise yalnızca yüzde 22’si bu meselenin Kürtlere temel hakların verilmemesinden kaynaklandığını düşünmektedir.
- “Kürt vatandaşlara eşit haklar tanınmış ve uygulanmaktadır” diyenlerin oranı yüzde 61’dir. AK Partili ve MHP’li seçmenlerin büyük bir kısmı “Kürt vatandaşlara eşit haklar tanınmış ve uygulanmaktadır” demektedir. Buna karşılık HDP seçmeninin sadece yüzde 20’si Kürt vatandaşlara eşit haklar tanındığını düşünmektedir.
- Devletin Kürtlerin anadillerinde eğitim almalarını serbest bırakması gerektiğini düşünenlerin oranı yüzde 41 iken, buna katılmayanların oranı yüzde 46’dır. Anadilde eğitim hakkını destekleyen seçmen grubu yoğunluklu olarak HDP ve CHP’de bulunmaktadır.

Değerlendirme

- Araştırmamız Türkiye’de kendisini milliyetçi olarak görenlerin oranının yüksek olduğunu göstermiştir. Kendinizi ne kadar milliyetçi olarak tanımlarsınız sorusuna 1-10 arası bir değer verilmesi istendiğinde (10 en yüksek olmak üzere) Türkiye ortalaması 7.85 çıkmıştır. Parti aidiyeti üzerinden katılımcıların milliyetçilikle özdeşleşmelerine bakıldığında ise bütün partiler açısından milliyetçilik oranı yüksek çıkmıştır. Burada iki istisna milliyetçilik oranı Türkiye ortalamasının altında çıkan CHP ve HDP seçmenidir. Milliyetçilik oranı eğitim seviyesi ve yaşa göre de değişim göstermektedir. Eğitim seviyesi arttıkça milliyetçilik oranı yükselmekte, yaş yükseldikçe de yine milliyetçilik oranı yükselmektedir.
- Milliyetçiliğin içeriklendirilmesi söz konusu olduğunda klasik milliyetçi tanımlardan son derece farklı bir resim ortaya çıkmaktadır. Bu resimde milliyetçilik etnik bir milliyetçilik olarak tanımlanmaktan daha ziyade, vatandaşlık, ülkesini sevmek, yaşadığı kenti sevmek gibi anayasal ve duygusal aidiyet, kurumlara ve kurallara bağlılık üzerinden ifade edilmektedir. Bunun Türkiye gibi milliyetçiliği yüksek olduğu varsayılan toplumlar açısından son derece önemli bir bulgu olduğunun altını çizmeliyiz.
- Türkiye’de milliyetçiliği Kürt sorunundan ayrı bir biçimde tartışmak imkânsız. Bu öngörüden hareketle bu araştırmada milliyetçilik bileşeni altında katılımcılara Kürt sorunu ile ilgili görüşlerini de sorduk ve Kürt sorunu söz konusu olduğunda güvenlikçi yaklaşımların hâkim duygu ve tutum olduğunu gördük.

- Diğer temel araştırma sorularımızda olduğu gibi Kürt meselesinde de kamuoyunun tutumlarını temelde iki önemli değişken belirliyor: Siyasi parti kimliği ve etnik kimlik. Bu iki dinamik, sorduğumuz önermelere ilişkin kanaatler üzerinde doğrudan etkili olmaktadır.

- Araştırma, Türkiye’de hâlâ üç kutuplu bir siyasal düzen olduğunu gösteriyor. Bu kutuplardan ilki AK Parti ve MHP tarafından temsil edilen iktidar bloğudur. Bu bloğun karşısında ise CHP ve İYİ Parti yer alıyor. Bu iki bloğun seçmenlerinin tutum ve davranışları zaman zaman ayrılrsa da büyük oranda birbirine benziyor. Bu iki bloğun karşısında ise tutum davranış ve değerler konusunda bu iki bloktan önemli ölçüde ayrılan HDP seçmeni yer alıyor.

SONUÇ

- Bu araştırmanın bir diğer önemli bulgusu katılımcıların büyük bir çoğunluğunun siyasetlerini ve çerçevelerini kendi siyasi partilerinin tutumuna göre şekillendirmekte olduğudur.
- Seçmenin iktidar-muhalefet eksenindeki konumu da belirleyicidir. Türkiye’nin siyasi haritası temel demokratik değerler açısından ikiye bölünmüş durumdadır. Temel demokratik tutum ve değerlerle çatışan kimi önermeler iktidar bloğuna oy veren seçmenler arasında belirgin olarak daha fazla kabul görmektedir. İktidar partilerine oy veren gruplar arasında Türkiye’nin demokratik işleyişine olan inanç çok daha yüksekken, muhalefet partilerine oy veren gruplar arasında bu oran son derece düşüktür.
- Son olarak eğitim, yaş ve etnik kimliğin de tutum ve değerler açısından önemli faktörler olduğunun altı çizilmelidir. Kürt meselesi söz konusu olduğunda etnik kimlik; demokrasi söz konusu olduğunda etnik kimlik, yaş ve eğitim; göçmenlere yönelik tutum söz konusu olduğunda eğitim ve yaş; depreme yönelik tutum ve değerlendirme söz konusu olduğunda ise eğitim öne çıkan faktörler olmuştur. Ancak bu değişkenlerin pek çok durumda siyasal parti kimliği ile de üst üste geldiği unutulmamalıdır.

Giriş

Türkiye, Cumhuriyetin kuruluşunun 100. Yılında kendi tarihinin en önemli seçimlerinden birine hazırlanıyor. Bu seçimlere giderken tarihinin en büyük felaketlerinden birine de tanıklık etti. 6 Şubat 2023'te dokuz saat arayla meydana gelen iki deprem sonucunda resmî rakamlara göre en az 50 bin 399 kişi hayatını kaybetti ve toplam 122 binden fazla kişi ise yaralandı. Milyonlarca insan barınma sorunu yaşarken yüz binlerce kişi civar köylere ya da kentlere veya büyük şehirlere göç etti.^[1] Depremlerden etkilenen illerde yıkılan ya da imara aykırı değişiklik tespit edilen binalarla ilgili soruşturmalarda, 108 müteahhit, 173 yapı sorumlusu, 18 yapı sahibi ve binalarda değişiklik yapan 18 kişi olmak üzere toplam 317 şüpheli tutuklandı.^[2] Siyasi aktörlerden istifa eden olmadı.

Depremden etkilenen 11 ilin toplam nüfus içerisindeki payı yüzde 16,4 (14 milyon), toplam kayıtlı istihdam içerisindeki payı yüzde 11,9 (2.7 milyon), ihracat içerisindeki payı yüzde 8,6 (22 milyar dolar), milli gelirden aldığı pay ise yüzde 9,8 seviyesinde.^[3] Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Kahramanmaraş ve Hatay depremlerinin yol açtığı felaketin Türkiye ekonomisi üzerindeki toplam yükünün yaklaşık 103,6 milyar dolar (2 trilyon lira) düzeyinde olduğunu tahmin edildiğini açıkladı.^[4]

Deprem Türkiye'nin bir süredir içinden geçmekte olduğu siyasetten ekonomiye uzanan çok boyutlu kriz durumuna, çok yakıcı bir başka boyut daha ekledi. İşte böylesi bir çoklu kriz ortamında bu rapora veri oluşturan araştırma 21-26 Mart 2023 tarihleri arasında, tüm illerden rassal olarak seçilen 2346 kişi ile görüşülerek yapıldı.^[5]

Araştırmanın sonuçları gösteriyor ki Türkiye'nin temel meselelerine yönelik seçmen bakışını -etkisi kısmen hafiflemiş olsa da- halen siyasal duygusal kutuplaşma belirliyor. Krizlerle dolu mevcut siyasal sistemin devam etmesinin en önemli nedeni olarak gözüken kutuplaşma, bu dönemde de Türkiye siyasetinin en önemli yapısal sorunlarından biri olmaya devam ediyor. Bu çalışmada, böylesi bir toplumsal ve siyasal kutuplaşma ortamında deprem, demokrasi, göç ve milliyetçilik üzerinden algı ve tutumların izini sürüyor, bu değerlerin kolektif kimlikler üzerinden nasıl yeniden kümelenildiğini mercek altına alıyoruz.

I. MARAŞ DEPREMİNE YÖNELİK ALGI VE TUTUMLAR

Deprem ve Siyasi Performans
Deprem ve Sorumlu Aktörler
Deprem ve Yeniden İnşa
Değerlendirme

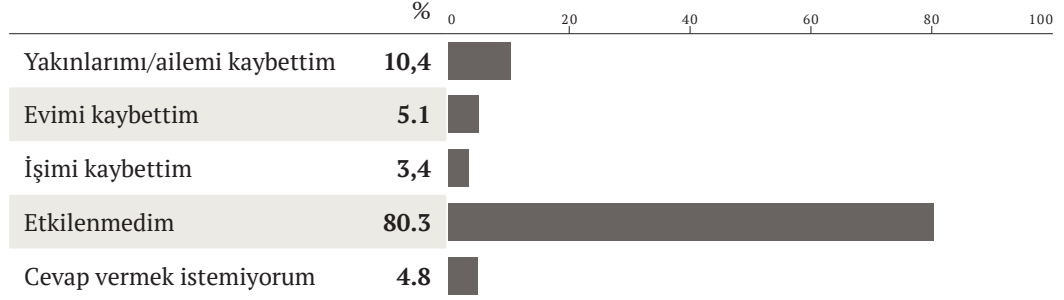
Büyük afetler söz konusu olduğunda siyasi tercihler tutumları nasıl etkiler? Siyasal tercihler ile felaketlere yönelik algılar ve sorunun çözümü konusundaki beklentiler arasındaki ilişki nedir?

Araştırmamızın sonuçları gösteriyor ki depreme yönelik algıyı büyük oranda kişilerin siyasi parti tercihleri belirliyor. Bu tercihler depreme yönelik sorumluluğun da depremin ortaya çıkardığı sorunların çözüm beklentisinin de temel ayraç konumundadır. Nitekim afetler konusunda yapılan pek çok başka çalışma da afet söz konusu olduğunda hükümetin performansının seçmenler tarafından değerlendirilmesinin beklenti, algı, parti/lider ile kurulan bağ gibi pek çok afet bağlamı dışındaki ve afetten önce şekillenen faktörden etkilendiğini göstermektedir.^[6]

Ek olarak; afetlerden doğrudan etkilenenler ile afeti uzaktan izleyenler arasında siyasi tutumlar ve beklentiler açısından da bir fark olması beklenir.

Bu bölümde, toplumun 6 Şubat'ta yaşanan Maraş depreminden etkilenme düzeyini, depremde yaşanan yıkımdan kimi sorumlu tuttuğunu, deprem üzerinden iktidar ve muhalefete yönelik tutumlarını anlamaya çalışıyoruz.

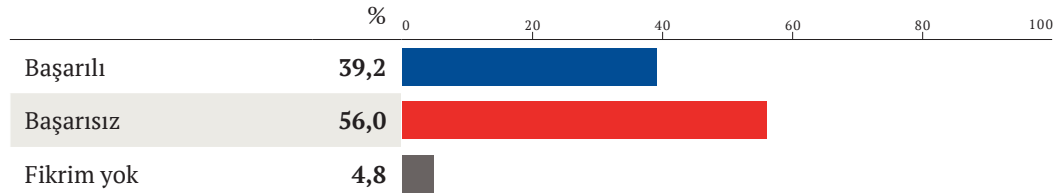
GRAFİK 1: DEPREMDEN ETKİLENME

Araştırmamızda depremden doğrudan etkilenmediğini söyleyenlerin oranı yüzde 80'dir. Depremden doğrudan etkilendiğini söyleyen katılımcı oranı ise yaklaşık yüzde 18 civarındadır (katılımcılara birden fazla seçeneği seçme hakkı tanınmıştır). Bu oran depremden doğrudan etkilenen bölgenin Türkiye nüfusunun yaklaşık yüzde 16'sını oluşturması durumu ile tutarlıdır. Yüzde 10 oranında katılımcı yakınlarını/ailesini kaybettiğini ifade ederken, katılımcıların yüzde 5'i evini, yüzde 3'ü ise işini kaybettiğini ifade etmiştir.

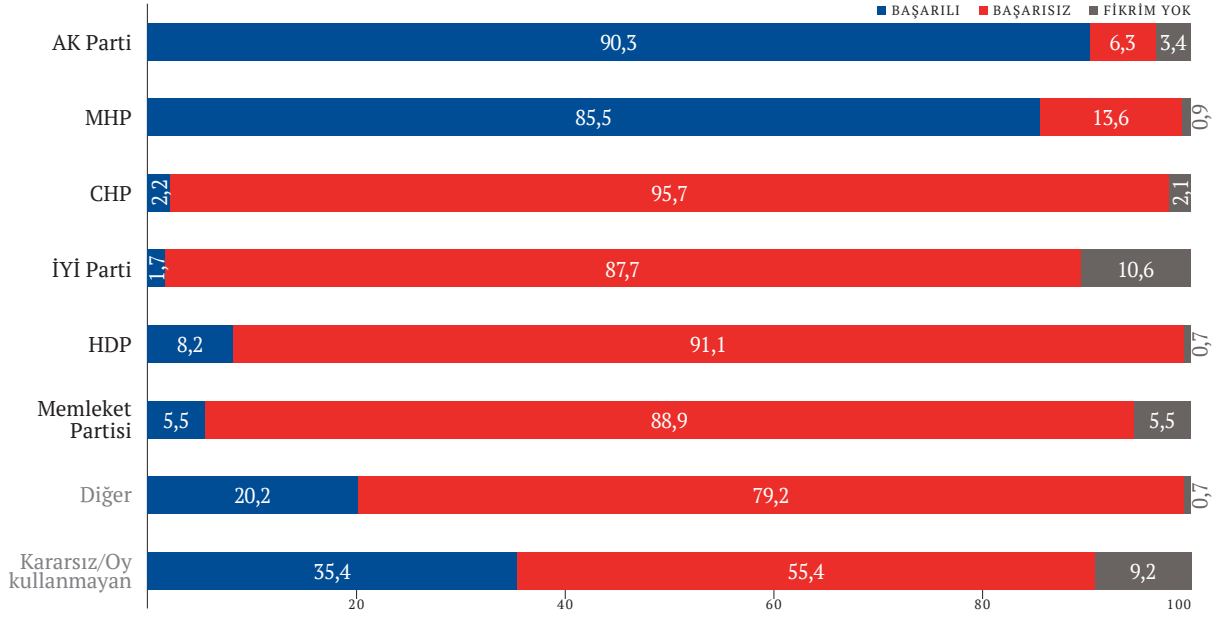
Deprem ve Siyasi Performans

GRAFİK 2: HÜKÜMETİN DEPREM SONRASI PERFORMANSI

Araştırmaya katılanlara hükümetin deprem performansını nasıl buldukları sorulmuştur. Katılımcıların yüzde 39'u hükümetin deprem sonrası performansını başarılı bulurken, yüzde 56'sı başarısız bulmaktadır.

GRAFİK 3: PARTİ TERCİHİNE GÖRE HÜKÜMETİN DEPREM SONRASI PERFORMANSI

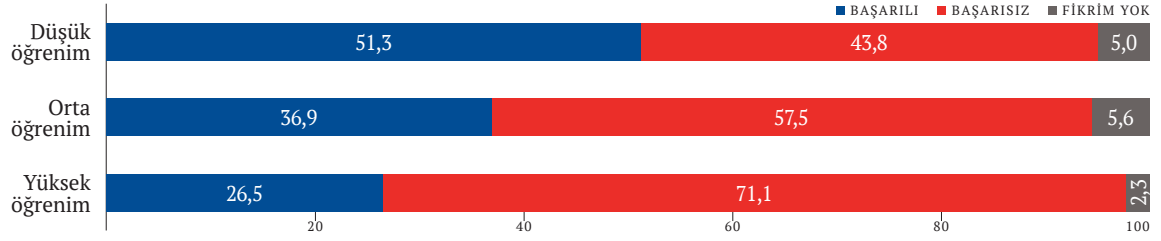
Ancak performans değerlendirmesi ile katılımcıların siyasi parti tercihleri arasında bir paralellik olduğu görülmektedir. Cumhurbaşkanlığı partilerine oy veren seçmenler genel olarak hükümetin deprem sonrası performansından memnundur. Örneğin AK Parti seçmenin yüzde 90'ı hükümetin deprem performansından memnun olduğunu belirtmiştir. Ancak yüzde 14 oranında MHP'li seçmenin hükümetin deprem sonrası performansını başarısız bulması dikkat çekicidir.

Millet İttifakı partileri, HDP ve Memleket Partisi seçmenleri ise hükümetin deprem sonrası performansını başarısız bulmaktadır. Başarısız değerlendirme en yüksek oranda CHP seçmeninde bulunmaktadır (%96). CHP seçmenini sırasıyla HDP (%91) ve Memleket Partisi (%89) izlemektedir.

Bu soruya diğer siyasi parti seçmenlerine kıyasıyla en yüksek oranda yanıt vermeyenler ise İYİ Parti seçmenleri arasındadır.

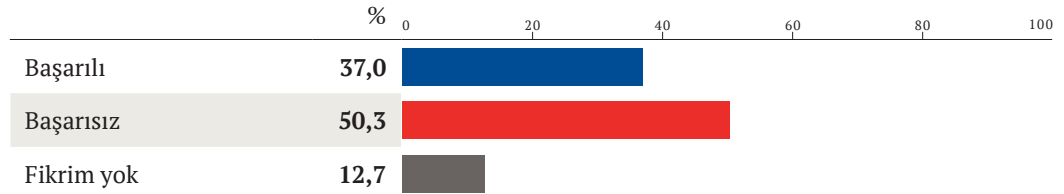
Burada AK Parti seçmeni ile CHP seçmeninin performans değerlendirmesinin arasında ciddi bir uçurum olduğunun altı çizilmelidir.

GRAFİK 4: ÖĞRENİM DÜZEYİNE GÖRE HÜKÜMETİN DEPREM SONRASI PERFORMANSI

Depreme yönelik performans değerlendirmesine eğitim seviyesi üzerinden baktığımızda belirgin bir farklılaşma söz konusudur: eğitim düzeyi yükseldikçe hükümetin performansına yönelik olumsuz değerlendirme oranı artmaktadır. Düşük eğitilmiş katılımcıların yarısından fazlasının hükümetin deprem sonrası performansını başarılı olarak değerlendirdiği görülürken, orta düzeyde eğitilmiş katılımcıların yüzde 58'i ve yüksek eğitilmiş katılımcıların yüzde 71'i hükümeti başarısız bulduğunu ifade etmiştir.

GRAFİK 5: MUHALEFETİN DEPREM SONRASI PERFORMANSI

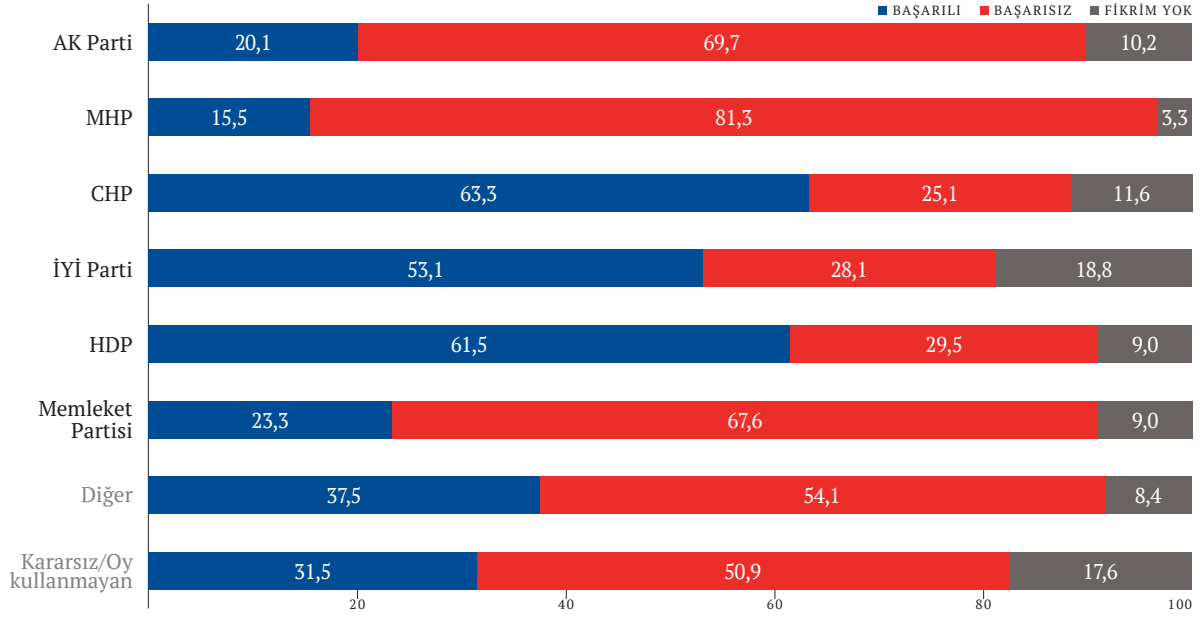
Katılımcıların yüzde 39,2'si hükümetin deprem performansını başarılı bulurken benzer bir eğilim muhalefetin deprem performansında da ortaya çıkmaktadır. Muhalefetin deprem performansını başarılı bulanların oranı hükümetin deprem performansını başarılı bulanların oranına göre biraz daha düşüktür.

Katılımcıların yüzde 37'si muhalefetin deprem sonrası performansını başarılı bulurken, yüzde 50'si başarısız bulmaktadır. Bu durum siyasilerin deprem performansını siyasi parti kimlikleri üzerinden değerlendirilmesi ile ilişkili görülebilir.

Genel bir sonuç olarak ise deprem söz konusu olduğunda siyasi aktörlerin hiçbirinin güçlü bir toplumsal onay almadığı ifade edilebilir.

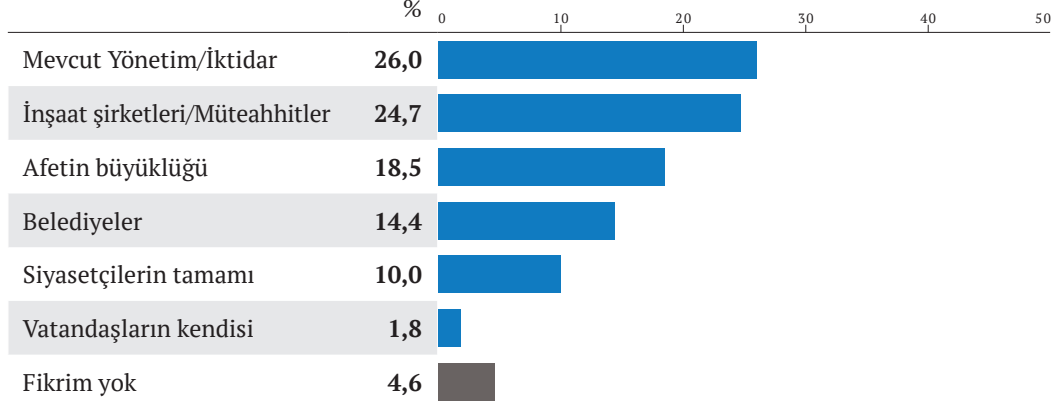
GRAFİK 6: PARTİ TERCİHİNE GÖRE MUHALEFETİN DEPREM SONRASI PERFORMANSI

Muhalefet partilerinin deprem sonrası performansına dair değerlendirmede seçmenlerin bir bölümünün siyasi parti kutuplaşmasının dışında değerlendirme yaptığı görülmektedir. Her ne kadar muhalefet partilerine oy veren seçmenlerin çoğunluğu muhalefetin deprem sonrası performansını başarılı buluyorsa da, yüzde 25 oranında CHP'li, yüzde 28 oranında İYİ Partili ve yüzde 30 oranında HDP'li seçmen, muhalefetin deprem sonrası performansını başarısız olarak değerlendirmektedirler. Muhalefetin deprem sonrası performansı AK Partili, MHP'li ve Memleket Partili katılımcıların çoğunluğu tarafından da beklendiği gibi başarısız olarak değerlendirilmiştir. Ancak yüzde 20 oranında AK Partili, yüzde 16 oranında MHP'li ve yüzde 23 oranında Memleket Partili katılımcı muhalefetin deprem sonrası performansını başarılı olarak değerlendirmektedir.

Deprem ve Sorumlu Aktörler

GRAFİK 7: FELAKETİN ANA SORUMLUSU

Katılımcılara bu felaketin ana sorumlusunun kim ya da kimler olduğu sorulduğunda; katılımcıların sadece yüzde 26'sı mevcut yönetimi/iktidarı ana sorumlu olarak görmektedir. İkinci sorumlu olarak yüzde 25 ile inşaat şirketleri/müteahhitler görülmektedir.

Ancak bu tablodaki daha önemli bir veri felaketin ana sorumlusunun afetin büyüklüğü olduğunu düşünenlerin her beş kişiden biri olması, diğer herkesin yerel veya merkezi yönetim veya müteahhitleri işaret ederek depremin sonuçlarının insan yapımı olduğuna dikkat çekmeleridir.

TABLO 1: PARTİ TERCİHİNE GÖRE FELAKETİN ANA SORUMLUSU

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	HDP	Memleket Partisi	Diğer	Kararsız/Oy kullanmayan
Mevcut Yönetim/İktidar	1,8	5,2	53,7	43,4	68,5	34,1	32,5	15,9
İnşaat şirketleri/Müteahhitler	38,3	11,1	16,1	22,1	10,7	17,8	15,8	29,5
Afetin büyüklüğü	35,8	36,7	6,9	3,5	0,9	4,7	6,7	18,2
Belediyeler	14,8	18,0	11,5	4,9	9,7	17,1	19,0	18,6
Siyasetçilerin tamamı	3,0	13,8	10,0	15,6	8,5	20,1	21,8	9,8
Vatandaşların kendisi	2,2	5,9	0,9	0,7	1,0	3,0	3,7	0,7
Fikrim yok	4,0	9,3	0,9	9,9	0,8	3,2	0,5	7,2

Ancak siyasal sorumluluk söz konusu olduğunda da siyasi parti tercihleri katılımcıların algı ve tutumlarında önemli bir rol oynamaktadır. Hükümetin deprem sonuçlarının ana sorumlusu olarak afetin büyüklüğünü ve müteahhitleri işaret ettiği söylemi beklenilebi-

leceği gibi Cumhuri İttifakı seçmenleri arasında daha geniş yankı bulmaktadır.

Bütün katılımcılar arasında afetin büyüklüğünü ana sorumlu olarak görenlerin oranı AK Parti ve MHP seçmenleri arasında en yüksek orandadır. Muhalif parti seçmenlerinde ise bu oran son derece düşüktür. CHP, İYİ Parti, HDP ve Memleket Partili seçmenlerin çoğunluğu için felaketin ana sorumlusu mevcut yönetim/iktidardır.

İnşaat şirketleri ve müteahhitlerin sorumluluğu konusunda AK Parti ve MHP seçmenleri arasında bir ayrışma gözükmemektedir. AK Parti seçmenleri en yüksek oranda müteahhitlerin ana sorumlu olarak görürken (%38), MHP seçmenleri müteahhitleri ana sorumlu olarak görmemektedir (%11), MHP'li seçmen için ana sorumlu afetin büyüklüğüdür (%37). Müteahhitleri en az oranda ana sorumlu olarak gören iki siyasi parti ise HDP ve MHP'dir.

AK Parti ve MHP arasındaki bu fark iki siyasi parti seçmeninin siyasal kültürü ile ilişkili olabilir. Devletçi gelenekten gelen MHP seçmeninin siyasal sorumluluğu bireysel aktörlerde aramaması daha olası iken, AK Parti seçmeninin bireysel sorumluluğa daha yüksek oranda vurgu yaptığını iddia edebiliriz. Bu konuda bir diğer önemli açıklama AK Parti seçmeninin kendi siyasi partisi ile kurduğu ilişkinin hemen bütün konularda, ama özellikle başarısızlık durumunda, parti dışı aktörlere sorumluluk atfeden popülist siyasal kültürüyle de ilişkili olarak anlaşılabilir. Son olarak MHP seçmenin AK Parti'nin siyasal söylemine kısmen kapalı olduğunu, felaketin ana sorumlusu olarak felaketin büyüklüğünü görenin Devlet Bahçeli'nin çizdiği çerçeve ile uyumlu olduğu iddia edilebilir.^[7]

Kısacası depremin sorumluluğu söz konusu olduğunda da siyasi parti tercihi belirleyici olmakta ve katılımcılar büyük oranda tercih ettikleri siyasi partinin söylemsel çerçevesine paralel bir tutum almaktadırlar. HDP seçmeninin hükûmeti sorumlu görmesi de ana sorumlunun kim olduğu konusunda yaptığı tercihin siyasi partisinin söylemi ile uyumlu olduğunu göstermektedir.

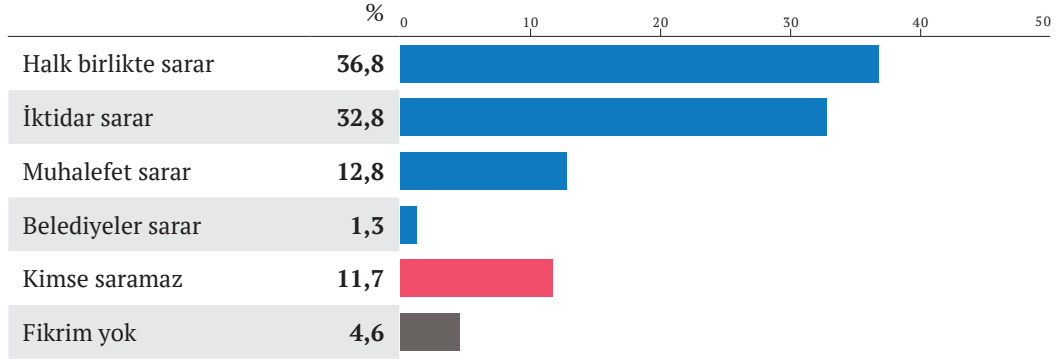
TABLO 2: ÖĞRENİM DÜZEYİNE GÖRE FELAKETİN ANA SORUMLUSU

	Düşük	Orta	Yüksek
Mevcut Yönetim/İktidar	19,5	26,4	34,6
İnşaat şirketleri/Müteahhitler	31,5	23,0	18,8
Afetin büyüklüğü	22,2	18,6	12,5
Belediyeler	11,2	17,2	11,8
Siyasetçilerin tamamı	7,2	8,6	17,7
Vatandaşların kendisi	1,3	2,0	2,3
Fikrim yok	7,0	4,1	2,4

Düşük eğitilmiş katılımcılar felaketin ana sorumlusunun inşaat şirketleri/müteahhitler olduğunu düşünürken orta ve yüksek eğitilmiş katılımcılar için ise felaketin ana sorumlusu mevcut yönetim/iktidardır.

Deprem ve Yeniden İnşa

GRAFİK 8: DEPREMİN YARALARINI KİM SARAR?

Katılımcıların deprem sonrası algı ve tutumlarını etkileyen bir diğer önemli nokta depremin ortaya çıkardığı sorunların kimin tarafından çözüleceğine dair inançtır. Katılımcıların yüzde 37'si “depremin yaralarını kim sarar?” sorusuna yanıt olarak “halk birlikte sarar” demiştir. Katılımcıların önemli bir kısmı deprem sonrası yaraların birlikte sarılacağını düşünmektedir. Bu bulgu, deprem sonrasında yaşanan ve çoğu sivil inisiyatifler tarafından harekete geçirilen dayanışma pratiklerinin çokluğunun toplumda önemli bir etki bıraktığı şeklinde de yorumlanabilir.

Yüzde 33 oranında katılımcı depremin yaralarının iktidar tarafından sarılacağını düşünürken, yüzde 13 oranında katılımcı ise muhalefetin etkili olacağını düşünmektedir.

Bu sonuç, iktidarda olan partiler yaşanan felaket konusunda ana sorumlu olarak görünse-ler bile, iktidarda olmalarının avantajları nedeniyle onların sorunu çözmede de ana aktör olarak görülmesiyle ilişkilidir.

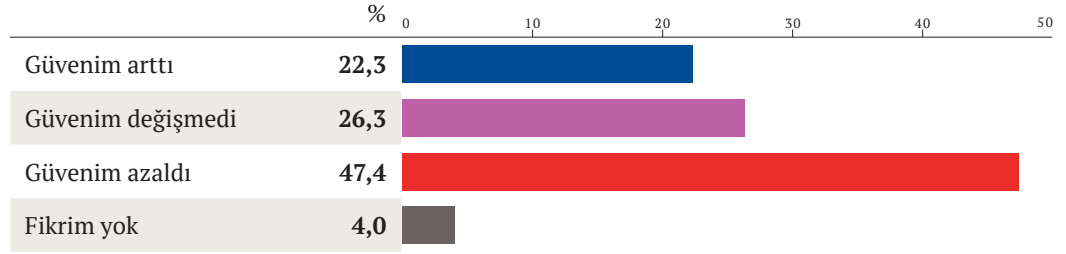
TABLO 3: YAŞA GÖRE DEPREMİN YARALARINI KİM SARAR?

	18-34 yaş	35-54 yaş	55 yaş ve üstü
Halk birlikte sarar	44,0	34,2	31,0
İktidar sarar	24,6	40,4	32,8
Muhalefet sarar	7,0	12,6	20,5
Belediyeler sarar	1,3	1,1	1,7
Kimse sarmaz	17,4	8,5	8,9
Fikrim yok	5,8	3,2	5,1

Yaşa göre dağılımına bakıldığında depremin yaralarını halkın birlikte saracağını düşünenler en fazla genç katılımcılar arasındadır. 18-34 yaş aralığındaki katılımcıların yüzde 44'ü depremin yaralarını halk birlikte sarar demiştir. Ancak aynı yaş grubu, depremin yaralarını kimsenin saramayacağını düşünenler arasında da çoğunluğu oluşturmaktadır.

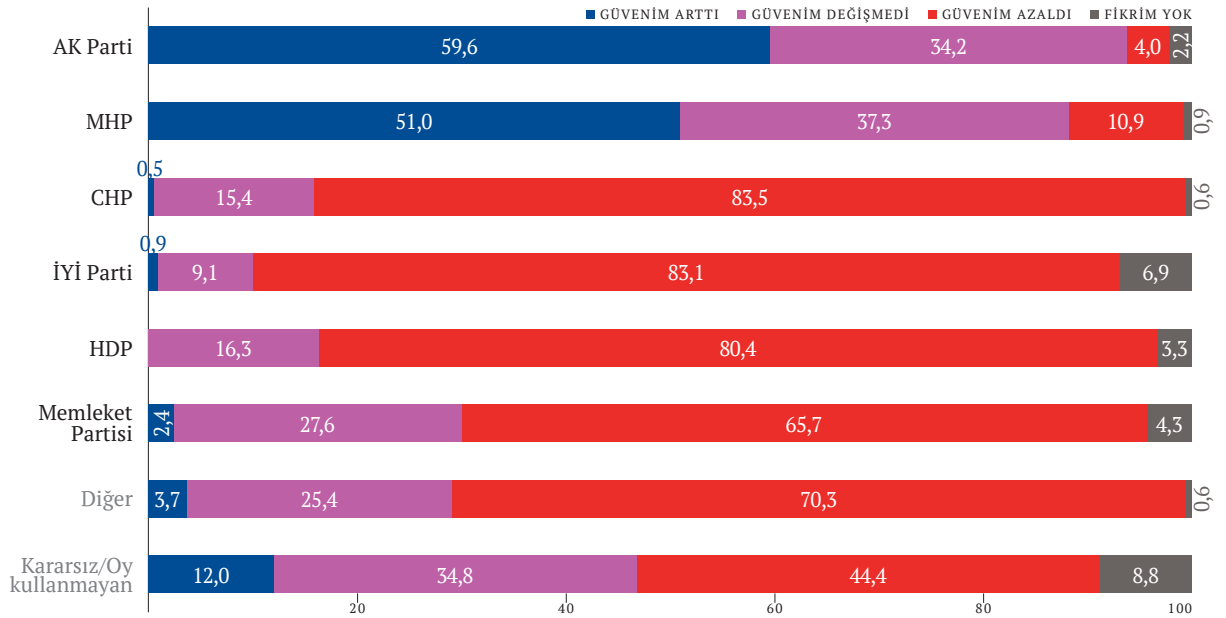
35-54 ile 55 yaş ve üzeri katılımcılar depremin yaralarını iktidarın saracağını düşünmektedir. Yaş arttıkça muhalefetin yaralarını saracağına olan inanç artmakta, depremin yaralarını belediyelerin saracağına olan inanç ise her yaş grubunda hemen hemen aynı düşük düzeyde kalmaktadır.

GRAFİK 9: DEPREM SONRASINDA DEVLET VE DEVLET KURUMLARINA GÜVEN

Depremden sonra devlet ve devlet kurumlarına güven katılımcılar arasında genel olarak azalmıştır. Katılımcıların yüzde 47'sinin deprem sonrasında devlet ve devlet kurumlarına güveninin azaldığını ifade etmektedir. Yüzde 26 oranında katılımcı "güvenim değişmedi, aynı kaldı" derken katılımcıların yüzde 22'si ise "güvenim arttı" demiştir.

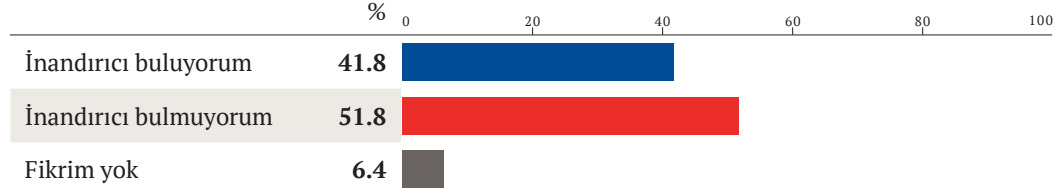
GRAFİK 10: PARTİ TERCİHİNE GÖRE DEPREM SONRASINDA DEVLET VE DEVLET KURUMLARINA GÜVEN

Güven konusundaki temel değişkenin de yine siyasi parti tutumu olduğu gözükmektedir. Deprem sonrasında devlet ve devlet kurumlarına güveninin arttığını söyleyenler yüzde 60 oranının

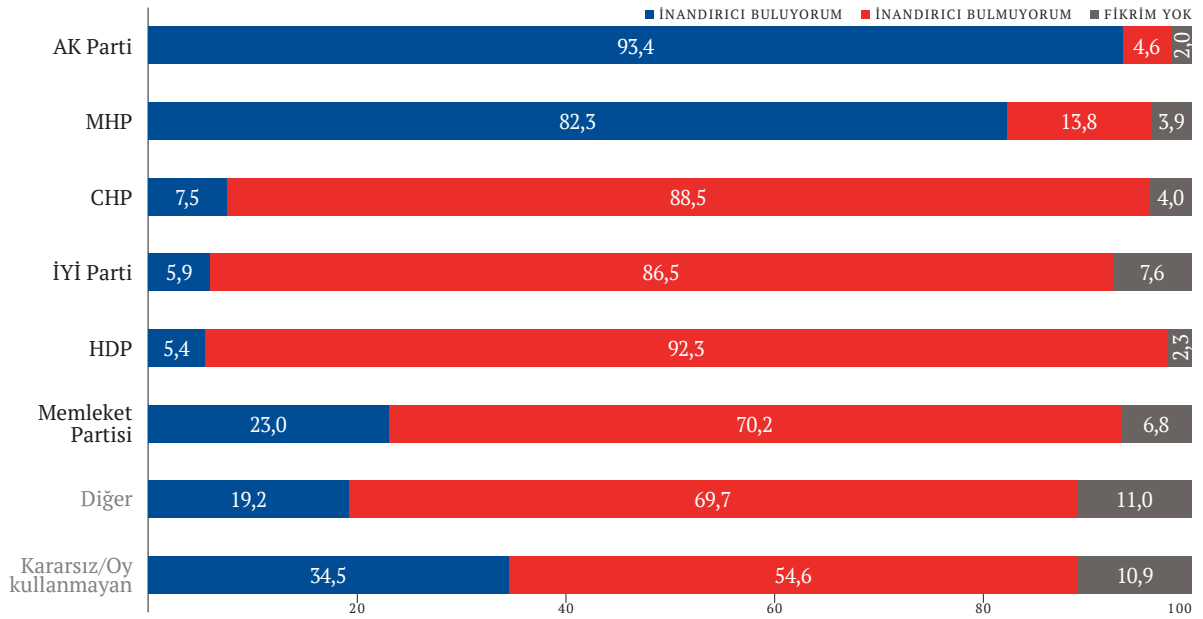
daki AK Partili ve yüzde 51 oranındaki MHP'li seçmendir. CHP, İYİ Parti, HDP ve Memleket Partili seçmenler devlet ve devlet kurumlarına güvenlerinin azaldığını ifade etmişlerdir. Bu tablo beklenen bir sonuç olmakla birlikte, AK Parti ve MHP seçmenlerinin sırasıyla yüzde 4 ve 11 oranlarında devlet kurumlarına güvenlerinin azalmış olması yine de önemli bir belirteçtir.

GRAFİK 11: DEPREM SONRASI KONUT VAADİ

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "bana bir yıl verin, bir yıl içerisinde konutları yapıp teslim edeyim" vaadi katılımcıların yüzde 52'si tarafından inanırcı bulunmazken yüzde 42 oranında katılımcı ise Erdoğan'ın bu vaadini gerçekleştireceğini düşünmektedir.

GRAFİK 12: PARTİ TERCİHİNE GÖRE DEPREM SONRASI KONUT VAADİ

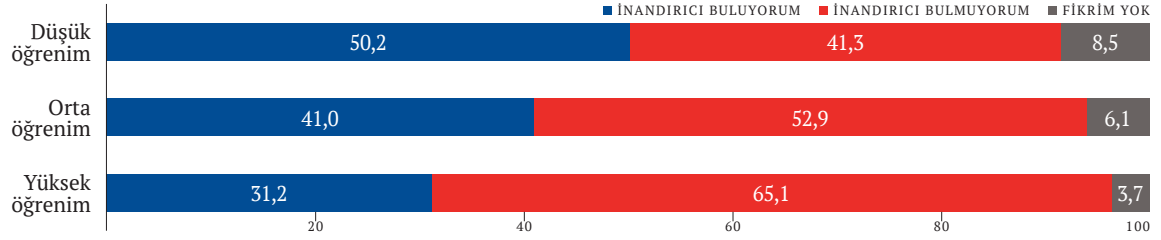

Güven konusundaki eğilimlere paralel bir biçimde, deprem sonrası yapılacak konut vaadine ilişkin de siyasi parti tercihleri önemli bir rol oynamaktadır. AK Partili ve MHP'li seçmenler Erdoğan'ın seçim sonrası vaadini inanırcı bulmaktadır. Burada yüzde 14 oranında MHP'linin bu vaadi inanırcı bulmadığını söylemesi ise dikkat çekicidir.

CHP, İYİ Parti, HDP ve Memleket Partili katılımcıların çoğunluğu tarafından Erdoğan'ın vaadi genel olarak inanırcı bulunmamaktadır. Ancak diğer muhalefet partilerinden oldukça yüksek oranda Memleket Partili katılımcı (%23) Erdoğan'ın bir yıl içinde konutları yapıp sahiplerine teslim edeceğine inanmaktadır.

Aynı soruya muhalefet partileri arasında en yüksek “inandırıcı bulmuyorum” yanıtını veren seçmen ise HDP’lilerdir.

GRAFİK 13: ÖĞRENİM DÜZEYİNE GÖRE HÜKÜMETİN DEPREM SONRASI PERFORMANSI

Eğitim durumu üzerinden deprem sonrası konut yapım vaadini inandırıcı bulup bulmadığı değerlendirildiğinde düşük eğitimli katılımcılar ile yüksek eğitimli katılımcılar arasında bir fark olduğu görülmektedir. Düşük eğitimli katılımcıların yüzde 50’si Erdoğan’ın konut vaadini inandırıcı bulduğunu ifade ederken yüzde 65 oranında yüksek eğitimli katılımcı tarafından bu vaat inandırıcı bulunmamaktadır.

Değerlendirme

Büyük doğal afetlerin siyasal iktidarlar üzerindeki etkisi bütün dünyadan sosyal bilim yazınının içerisinde önemli bir araştırma alanı. Bu araştırmalar gösteriyor ki afet sırasında iyi bir performans gösteren ve bu performansı seçmenler tarafından takdir edilen iktidarlar kendi iktidarlarını uzun dönemli olarak konsolide edebiliyorlar. Ancak bu performans hem afete hazırlık, afet sırası ve sonrasında yetersiz algılandığı takdirde büyük afetler iktidar değişimi olasılığını arttırabiliyor.^[8]

Ancak burada düz doğrusal bir ilişkiden bahsetmek mümkün değil. Bu araştırmanın da gösterdiği gibi seçmenlerin hem afet öncesinde hem de afet sırasında ve sonrasında değerlendirme ve beklentilerini etkileyen en önemli faktör siyasi parti aidiyetleri. Bir diğer deyişle kişilerin mevcut siyasi kimlikleri geçmiş dönemi değerlendirme ve geleceğe yönelik beklentilerini oluşturma konusunda ayırıcı bir önemde. Üstelik Türkiye gibi siyasal duygusal kutuplaşmanın son derece yoğun olarak yaşandığı ülkelerde seçmenler siyasal iktidar olağanüstü bir başarısızlık gösterdiği durumlarda dahi sorumluluğu dışsallaştırıp, mevcut iktidarın afetin sonuçları açısından oynadığı rolü görmezden gelebiliyorlar.

Bu noktada bir diğer önemli husus bilgi edinme kaynakları ve afet yönetimi. Türkiye uzun bir zamandır seçimli otoriter bir rejimle yönetiliyor. Bu rejimin siyasal açıdan en önemli dayanak noktalarından birisi medya kullanım tekelinin iktidarın eline geçmiş olması. Bu kontrol iktidara siyasal ve toplumsal süreçler hakkında toplumun ne şekilde ve nasıl bileneceği konusunda ciddi bir avantaj sağlıyor. Olayların siyaset tarafından nasıl çerçvelendiği seçmenlerin nasıl tutum alacaklarını belirler nitelikte. Türkiye'de son dönemde muhalif medya kanallarının güçlenmesi, sosyal medya gibi alternatif medya iletişim biçimlerinin özellikle kentli, orta sınıf, eğitimli gruplar arasında yaygınlaşmasıyla birlikte bu avantaj ciddi bir biçimde sarsıldı. Ancak burada da farklı siyasal seçmen gruplarının iletişim kanallarının birbirinden ayrıştığının, bilgi edinme ve bilgiyi yorumlama konusunda kutuplaşmayı güçlendirdiğinin altı çizilmelidir.

Kısacası, bu araştırmanın bulguları da gösteriyor ki, her ne kadar kimi geçişler söz konusu olsa da deprem öncesinde edinilen siyasal kimlik katılımcıların depreme yönelik tutum davranış ve değerlerini şekillendirmektedir. Bu bulgu ve çıkarsama, deprem felaketinin seçmenlerin siyasi tercihleri üzerinde belirleyici bir etkide bulunma olasılığının oldukça düşük olduğunu göstermektedir.

II. TÜRKİYE’NİN GÖÇ POLİTİKASI

Göç Politikasına Bakış
Göçmen Karşıtı Söylemler
Göçmen Sorununun Çözümü
Değerlendirme

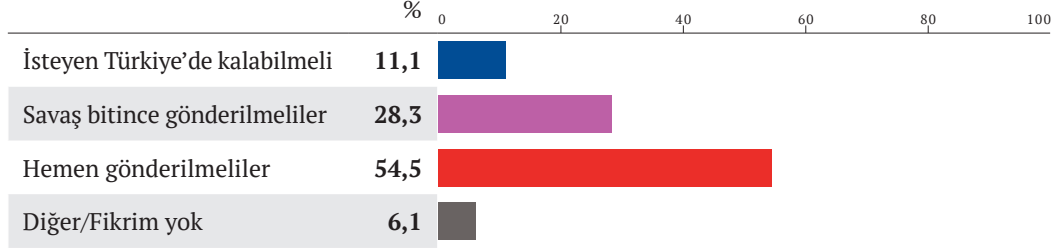
Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan bu yana pek çok büyük ölçekli göç hareketine tanık olsa da, bunların hiçbiri 2011’den bu yana siyaseti, ekonomiyi ve toplumsal ilişkileri büyük ölçüde değiştiren Suriyeli mülteci akınıyla karşılaştırılabilir düzeyde olmadı. Kasım 2022 itibariyle, yaklaşık 3,6 milyon Suriyelinin Türkiye’de geçici koruma kapsamında kayıt altında olduğunu biliyoruz. Bu kişilerin sadece yüzde 1’i Adana, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis ve Osmaniye’de yer alan altı geçici barınma merkezlerinde, yani kamplarda yaşamaktadır. Geri kalan kesim ise, çoğunluğu İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük şehirlerde ve Kilis, Gaziantep, Şanlıurfa ve Hatay gibi güneydoğu sınırındaki şehirlerde olmak üzere ülke geneline dağılmış kent mültecileri olarak yaşamlarını sürdürmektedir.^[9]

Seçimler yaklaşırken, göç politikası, Türkiye’nin en hararetli tartışma gündemlerinden biri haline geldi. Göçmen karşıtı duyguların yükselişiyle ekonomik kriz, göçmenleri hem bir günah keçisi hem de giderek daralan işgücü piyasasında vatandaşlık hakkına sahip olanlarla rakip bir grup haline getirdi. Mültecilerin Türkiye’deki varlıkları, refah devleti üzerinde gereksiz bir yük olarak görülmeye başlandı. Ayrıca, hükümet karşıtı duyguların yükselişe geçmesi, hükümetin mültecilere yönelik açık kapı politikasına karşı eleştirilerin artmasında da önemli bir etken oldu.^[10]

Bu bölümde, toplumun göçmenlere ve göçmen politikalarına bakışını anlamaya çalışıyoruz.

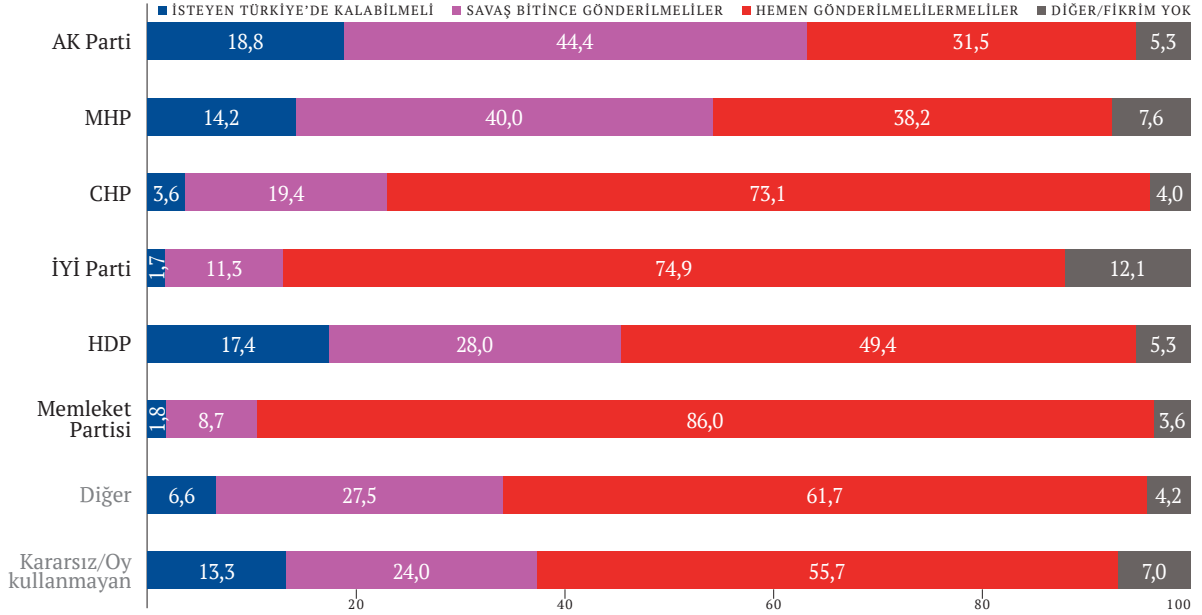
Göç Politikasına Bakış

GRAFİK 14: TÜRKİYE'NİN SURİYELİ SİĞINMACILARA YÖNELİK POLİTİKASI

Araştırmamıza katılanların yarısından fazlası (%54,5) Türkiye'nin Suriyeli göçmenlere yönelik politikasının hemen Suriye'ye gönderilmeleri olması gerektiğini düşünmektedir. Yüzde 28'i savaş bittikten sonra Suriye'ye gönderilmelerini önermekte, sadece yüzde 11'i mültecilerin Suriye'de kalmasına onay vermektedir.

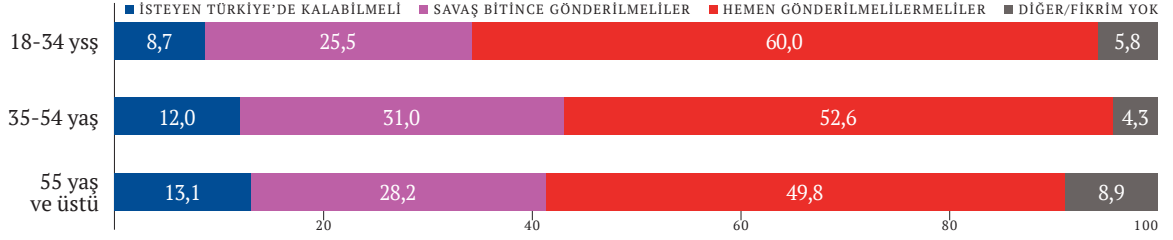
GRAFİK 15: PARTİ TERCİHİNE GÖRE TÜRKİYE'NİN SURİYELİ SİĞINMACILARA YÖNELİK POLİTİKASI

AK Partili katılımcıların yüzde 44'ü ve MHP'li katılımcıların yüzde 40'ı Suriyeli göçmenlerin savaş bittikten sonra Suriye'ye gönderilmeleri gerektiğini düşünürken; CHP, İYİ Parti ve Memleket Partili seçmenlerin çoğunluğu ve HDP'li seçmenlerin yarıya yakını ise Suriyeli göçmenlerin hemen Suriye'ye gönderilmesi gerektiğini düşünmektedir.

“İsteyen Türkiye’de kalabilmeli” yanıtı verenler arasında birinci sırada AK Parti, ikinci sırada ise HDP seçmeni bulunmaktadır. Memleket Partili olup isteyenlerin Türkiye’de kalabileceğini belirtenlerin oranı sadece yüzde 1,8’dir; Memleket Partili seçmenlerin yüzde 95’i Suriyelilerin hemen ya da savaş bittikten sonra ülkelerine geri gönderilmelerini savunmaktadır.

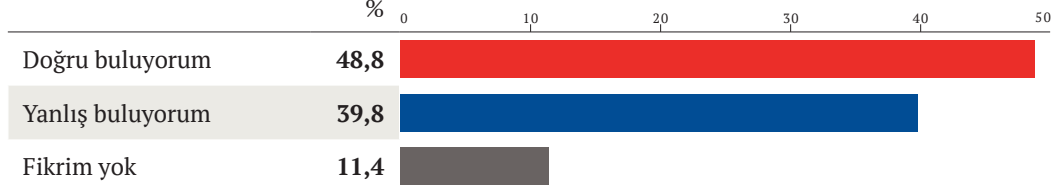
GRAFİK 16: YAŞA GÖRE TÜRKİYE’NİN SURİYELİ SİĞİNMACILARA YÖNELİK POLİTİKASI

Mültecilere yönelik tutum konusunda yaşa bağlı olarak anlamlı bir farklılaşma yoktur. Her yaş grubu için genel kanaat Suriyeli göçmenlerin hemen Suriye’ye gönderilmeleri gerektiği yönündedir. Öte yandan, yaş ilerledikçe Suriyeli göçmenlere karşı anlayışın arttığı ve göçmenlerin istedikleri takdirde Türkiye’de kalabilmeleri görüşünü belirtenlerin oranının arttığı dikkat çekmektedir.

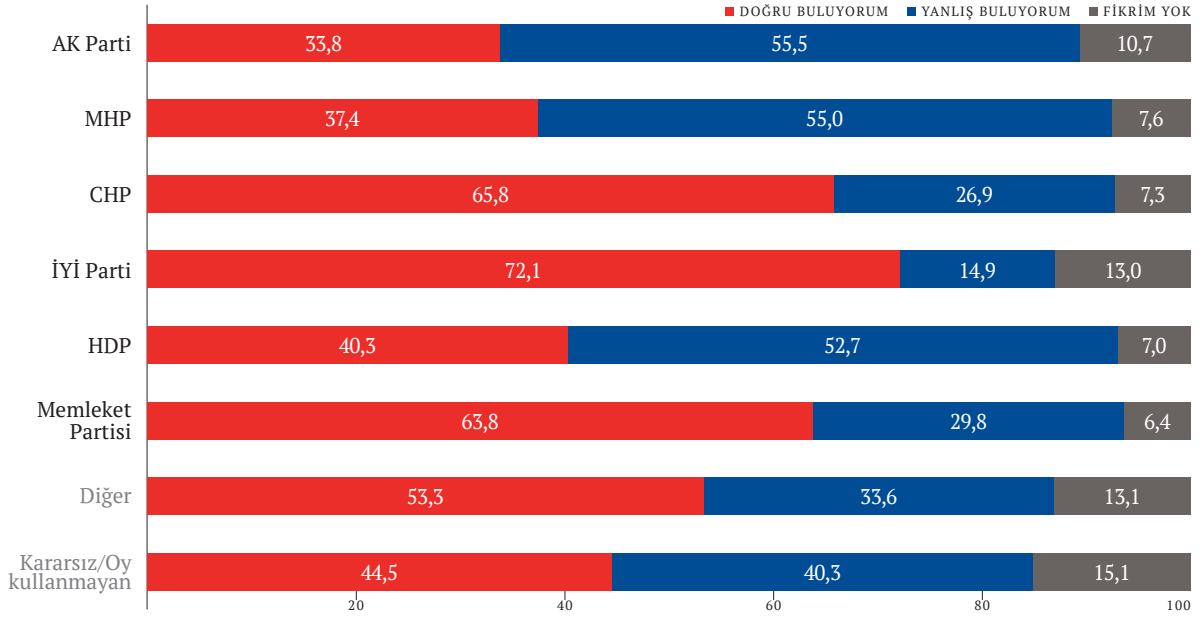
Göçmen Karşıtı Söylemler

GRAFİK 17: GÖÇMEN KARŞITI SÖYLEMLER

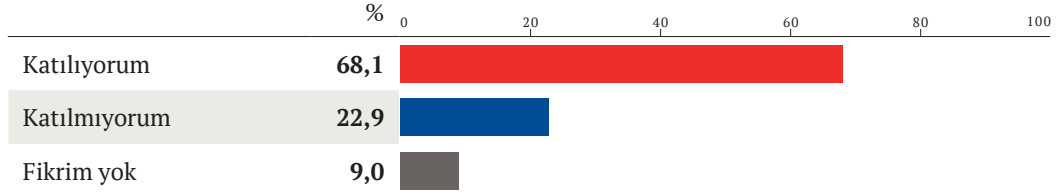
Göçmen karşıtı söylemler katılımcılar tarafından değerlendirildiğinde yüzde 49 oranında katılımcı söylemleri doğru bulduğunu ve bu söylemlerle toplumdaki rahatsızlığın dile getirildiğini söylerken, yüzde 40 oranında katılımcı ise söylemlerin yanlış olduğunu bunun toplumu kaos ve çatışmaya sürüklediğini ifade etmiştir. Bu söylemlerin kullanılıp kullanılmamasını değerlendirme açısından toplumun tam ikiye ayrıldığını ileri sürmek yanlış olmaz.

GRAFİK 18: PARTİ TERCİHİNE GÖRE GÖÇMEN KARŞITI SÖYLEMLER

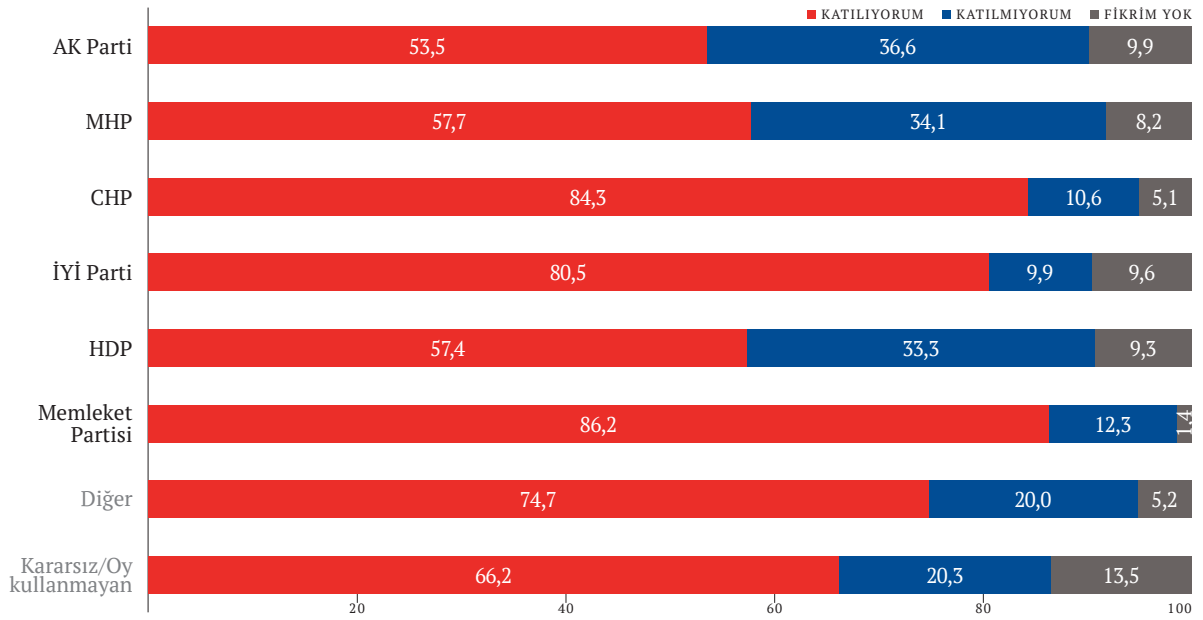
AK Parti, MHP ve HDP'li katılımcıların çoğunluğu göçmen karşıtı söylemleri yanlış bulurken, yüzde 72 oranında İYİ Partili, yüzde 66 oranında CHP'li ve yüzde 64 oranında Memleket Partili göçmen karşıtı söylemleri doğru bulduğunu ifade etmiştir.

GRAFİK 19: "GÖÇMENLER SUÇ ORANINI ARTIRIYOR"

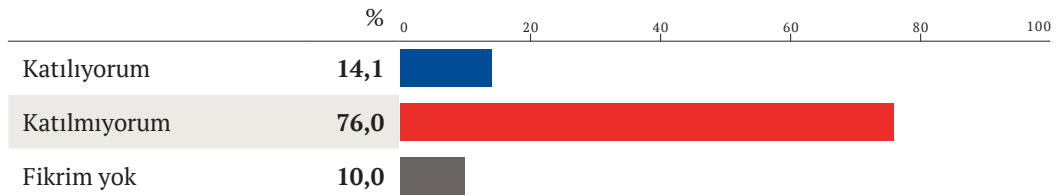
Yüzde 68 oranında katılımcı göçmenlerin suç oranını artırdığını düşünmektedir. Yüzde 23 oranında katılımcı ise bu fikre katılmadığını ifade etmiştir.

GRAFİK 20: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "GÖÇMENLER SUÇ ORANINI ARTIRIYOR"

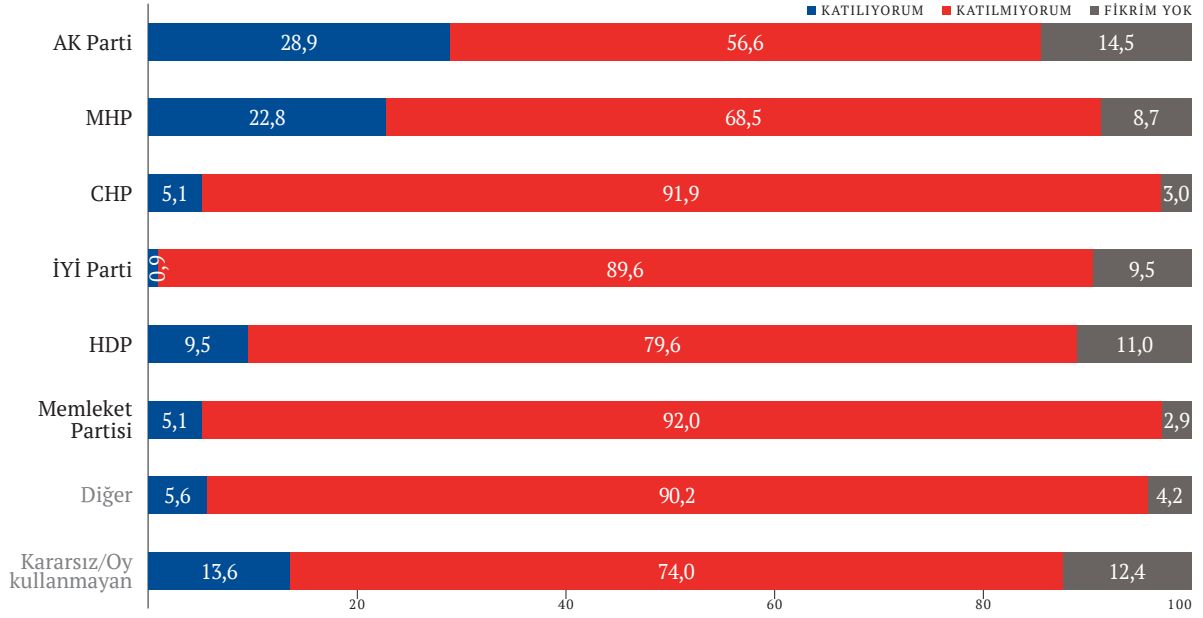
Katılımcıların hangi partiye oy verdiklerinden bağımsız olarak büyük çoğunluğu, göçmenlerin suç oranını artırdığını düşünmektedir ancak sırasıyla AK Partililerin yüzde 37'si, MHP'lilerin yüzde 34'ü ve HDP'lilerin yüzde 33'ü "göçmenler suç oranını artırıyor" ifadesine katılmamaktadır.

GRAFİK 21: "GÖÇMENLER GENELLİKLE TÜRKİYE EKONOMİSİ İÇİN İYİDİR"

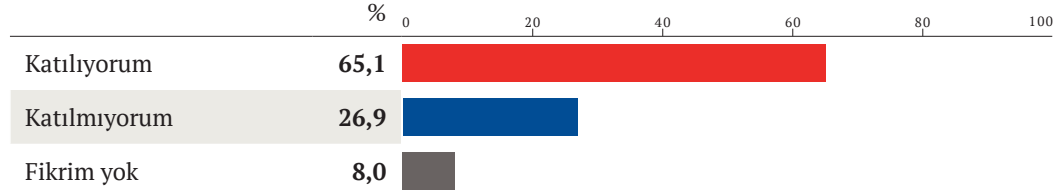
Göçmenlerin genellikle Türkiye ekonomisi için iyi olmadığını düşünenlerin oranı yüzde 76 iken iyi olduğunu düşünenlerin oranı yüzde 14'tür.

GRAFİK 22: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "GÖÇMENLER GENELİKLE TÜRKİYE EKONOMİSİ İÇİN İYİDİR"

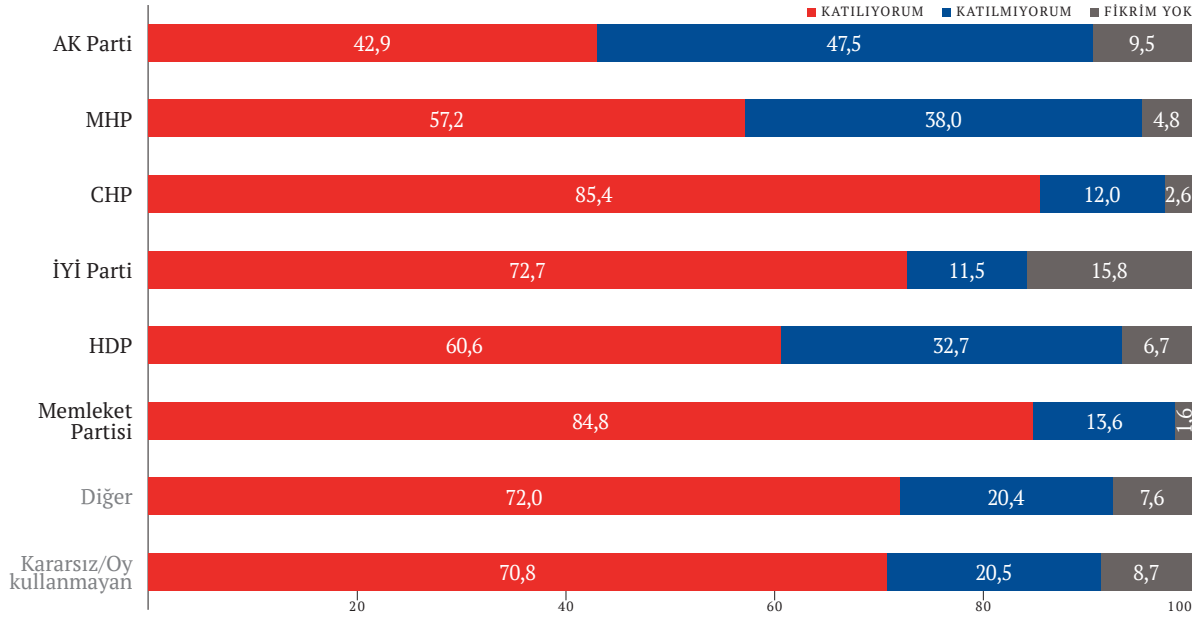
Muhalefet partilerinin neredeyse tamamı göçmenlerin Türkiye ekonomisi için iyi olmadığını düşünmektedir. AK Parti ve MHP'li katılımcılar için de genel kanaat göçmenlerin Türkiye ekonomisi için iyi olmadığı yönünde olsa da yüzde 29 oranında AK Partili ve yüzde 23 oranında MHP'li katılımcı göçmenlerin Türkiye ekonomisine katkı sağladığını düşünmektedir.

GRAFİK 23: "GÖÇMENLER TÜRKİYE'DE DOĞMUŞ KİŞİLERİN İŞLERİNİ ELLERİNDEN ALIYOR"

Göçmenlerin Türkiye'de doğmuş kişilerin işlerini elinden aldığı düşünenler yüzde 65 oranındadır. Bunun aksini düşünen katılımcıların oranı yüzde 27'dir.

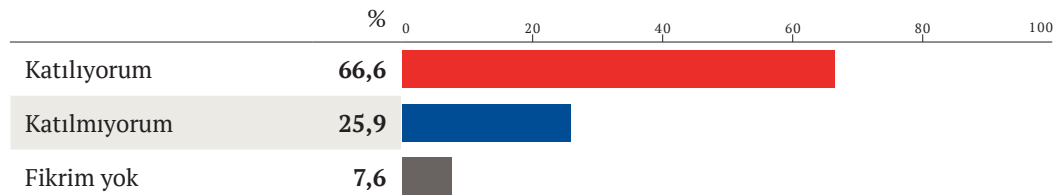
GRAFİK 24: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "GÖÇMENLER TÜRKİYE'DE DOĞMUŞ KİŞİLERİN İŞLERİNİ ELLERİNDEN ALIYOR"

AK Partili katılımcıların çoğunluğu göçmenlerin Türkiye’de doğmuş kişilerin işlerini elinden aldığı fikrine katılmadığını ifade ederken diğer parti katılımcıları için ise genel kanaat bunun aksi yönündedir.

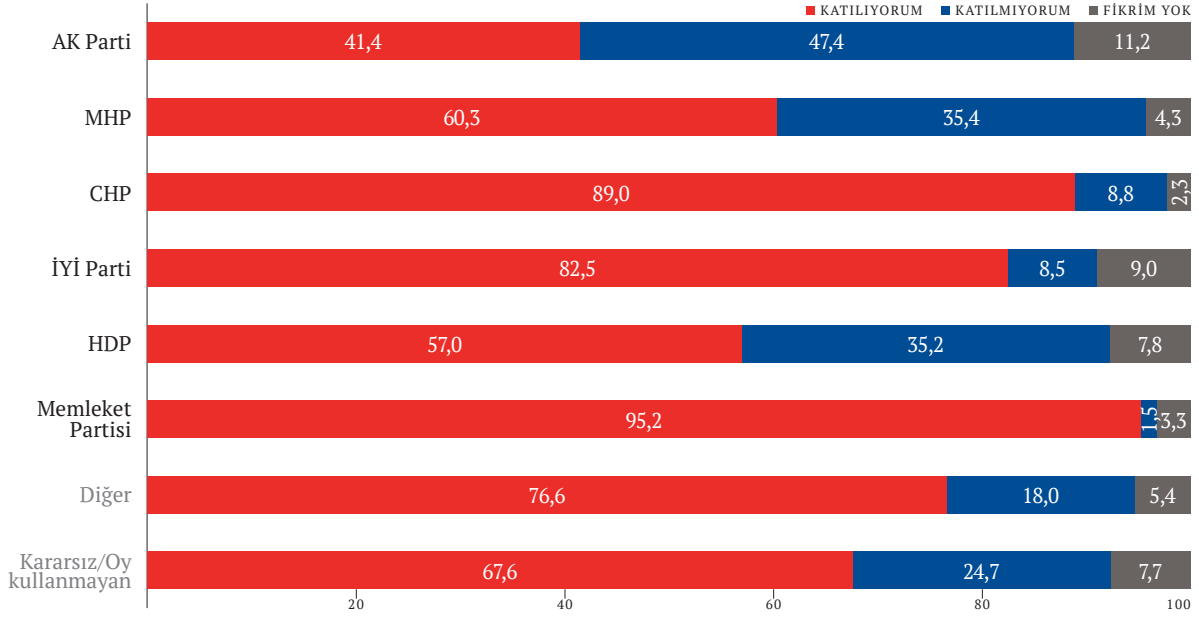
CHP’ye oy veren katılımcıların yüzde 85’i göçmenlerin Türkiye’de doğmuş kişilerin işlerini elinden aldığını düşünmektedir. Bu oran İYİ Parti’de yüzde 73, HDP de ise yüzde 61’dir. Bu konuda en düşük oran yüzde 43 ile AK Parti seçmenleri arasındadır.

GRAFİK 25: "GÖÇMENLER TÜRKİYE’NİN ULUSAL KÜLTÜRÜNÜ TEHDİT EDİYOR"

“Göçmenler Türkiye’nin ulusal kültürünü tehdit ediyor” ifadesine katıldığını ifade edenlerin oranı yüzde 67’dir. Bu ifadeye katılmayanlar ise yüzde 26’dır.

GRAFİK 26: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "GÖÇMENLER TÜRKİYE'NİN ULUSAL KÜLTÜRÜNÜ TEHDİT EDİYOR"

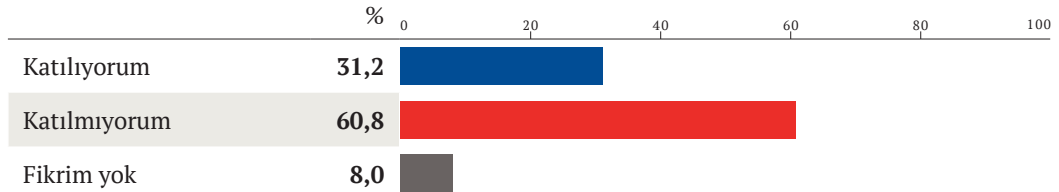
MHP'li, CHP'li, İYİ Partili, HDP'li ve Memleket Partili katılımcıların çoğunluğu göçmenlerin Türkiye'nin ulusal kültürünü tehdit ettiğini düşünmektedir. CHP'li seçmenlerin yüzde 89'u, İYİ Partili seçmenlerin yüzde 83'ü, HDP'li seçmenlerin yüzde 57'si göçmenlerin Türkiye'nin ulusal kültürünü tehdit ettiğini düşünmektedir.

Bütün seçmen grupları arasında göçmenlerin ulusal kültürü tehdit ettiği noktasındaki en yüksek oran yüzde 95 ile Memleket Partisi seçmenleri arasındadır.

AK Partili katılımcıların yüzde 47'si "Göçmenler Türkiye'nin ulusal kültürünü tehdit ediyor" ifadesine katılmadığını ifade ederken, yüzde 41 oranında AK Partili katılımcı ise bu ifadeye katılmaktadır.

Diğer yandan kültürel farklılıkları da sürekli olarak gündemde tutan HDP'nin seçmeninin göçmenlerin ulusal kültüre bir tehdit oluşturduğu yönündeki önermeye AK Parti seçmeninden fazla ve neredeyse MHP seçmeni ile aynı oranda katılıyor olması dikkate değerdir.

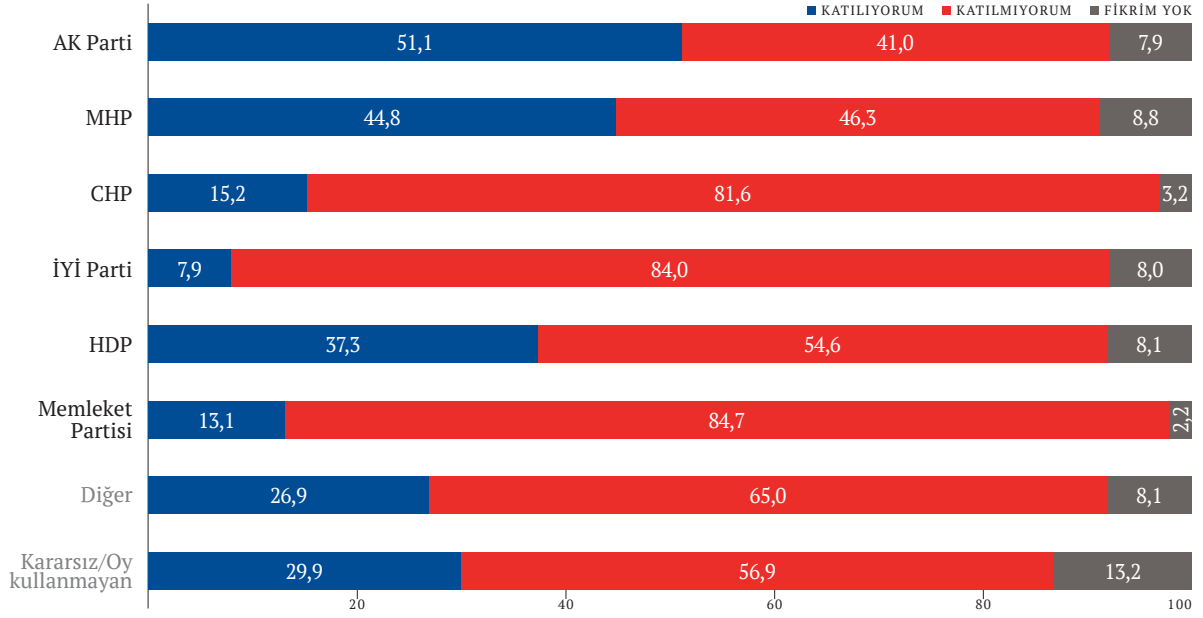
GRAFİK 27: "GÖÇMENLER TOPLUMA UYUM SAĞLAYABİLİR"

Araştırmaya katılan katılımcıların yüzde 61'i göçmenlerin Türkiye toplumuna uyum sağlayamayacağını düşünmektedir. Yüzde 31'i ise uyum sağlanabileceğini düşünmektedir.

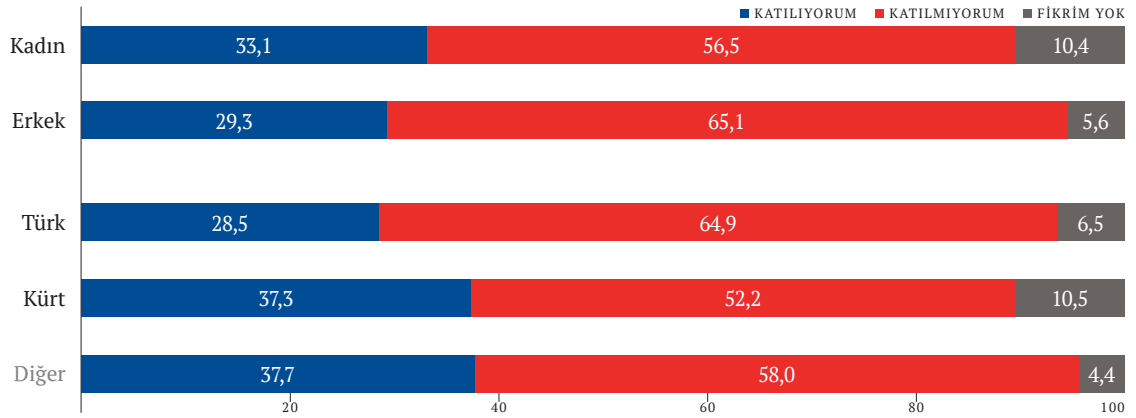
GRAFİK 28: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "GÖÇMENLER TOPLUMA UYUM SAĞLAYABİLİR"

Katılımcıların parti tercihine göre uyum konusundaki görüşlerine bakıldığında AK Partili katılımcıların yüzde 51 oranında göçmenlerin topluma uyum sağlayabileceğini düşündükleri görülmektedir. Bu oran MHP’de yüzde 45’tir.

CHP’ye oy veren katılımcıların yüzde 15’i ve İYİ Parti’ye oy veren katılımcıların yüzde 8’i göçmenlerin Türk toplumuna uyum sağlayamayacağını düşünmektedir. HDP seçmenleri arasında göçmenlerin uyum sağlayamayacağını düşünenlerin oranı ise yüzde 38’dir.

GRAFİK 29: CİNSİYET VE ETNİK KÖKENE GÖRE "GÖÇMENLER TOPLUMA UYUM SAĞLAYABİLİR"

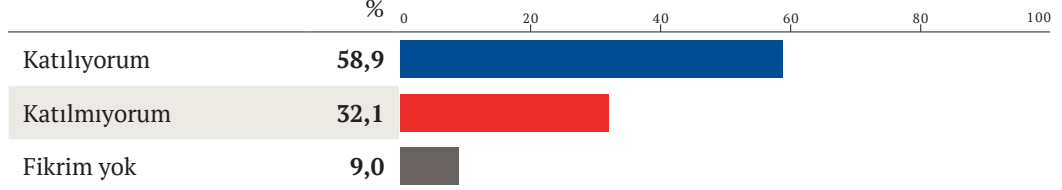
Cinsiyet ve etnik köken ile göçmenlerin topluma uyum sağlayabileceğini düşünenler arasındaki ilişki karşılaştırıldığında ise şu sonuç ortaya çıkmaktadır:

Yüzde 65 oranında erkek katılımcı ve yüzde 57 oranında kadın katılımcı göçmenlerin topluma uyum sağlayamayacağını düşünmektedir.

Türk katılımcıların yüzde 65’i ve Kürt katılımcıların yüzde 52’si göçmenlerin topluma uyum sağlayamayacağını düşünmektedir.

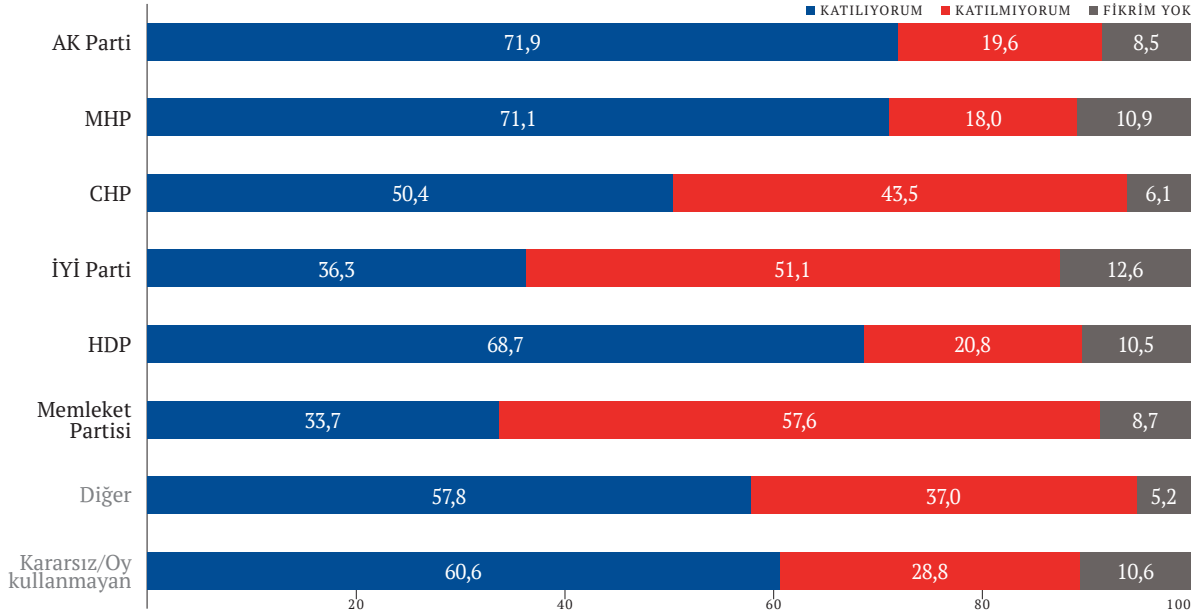
Göçmen Sorununun Çözümü

GRAFİK 30: "GÖÇMEN MESELESİ DAHA İYİ BİR UYUM POLİTİKASIYLA ÇÖZÜLEBİLİR"

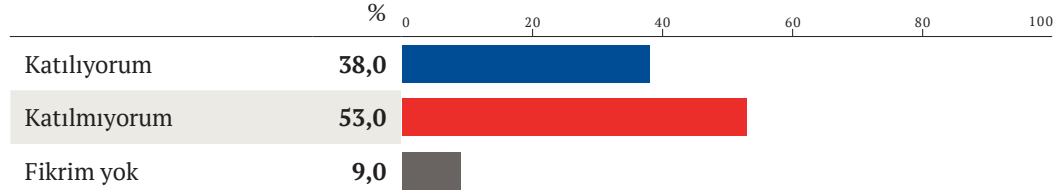
Katılımcıların genel kanaati (%59) göçmen meselesinin daha iyi bir uyum politikası ile çözülebileceği yönündedir. Bunun aksini düşünenlerin oranı ise yüzde 32'dir.

GRAFİK 31: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "GÖÇMEN MESELESİ DAHA İYİ BİR UYUM POLİTİKASIYLA ÇÖZÜLEBİLİR"

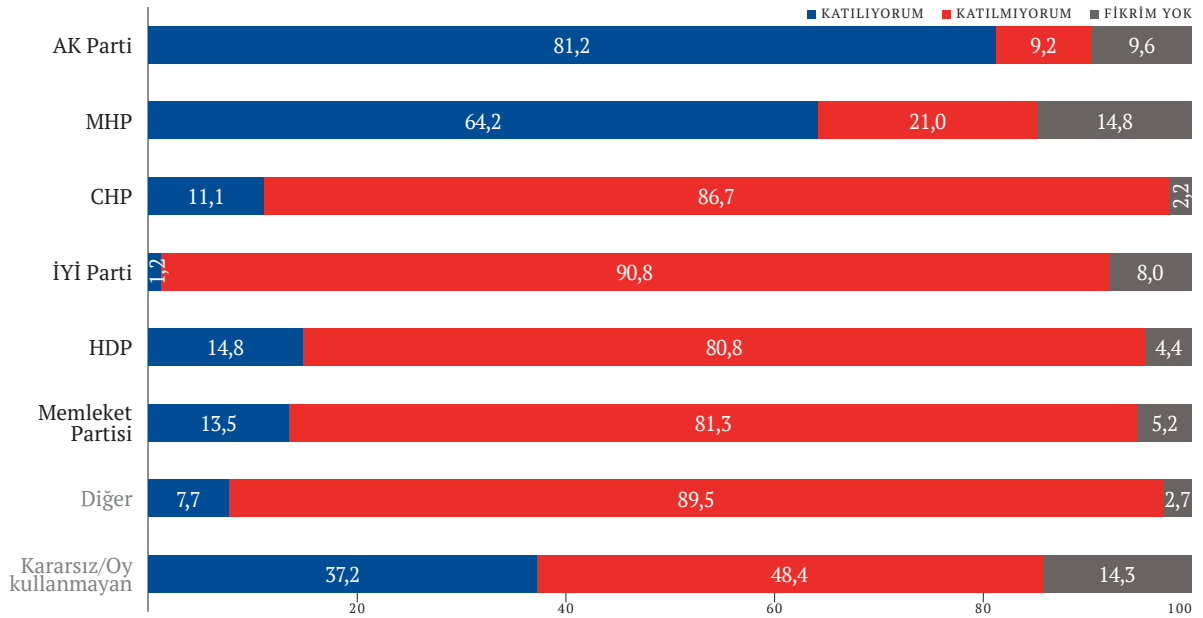
Partiler düzeyinde incelendiğinde İYİ Partili ve Memleket Partili katılımcıların yarısından fazlası göçmen meselesinin daha iyi bir uyum politikası ile çözülemeyeceğini düşünmektedir. Diğer partileri destekleyen katılımcıların genel görüşü ise göçmen meselesinin daha iyi bir uyum politikası ile çözülebileceği yönündedir. Bunlar arasında AK Parti, MHP ve HDP benzer oranlara sahiptir.

GRAFİK 32: "GÖÇMEN SORUNUNU MEVCUT İKTİDAR ÇÖZER"

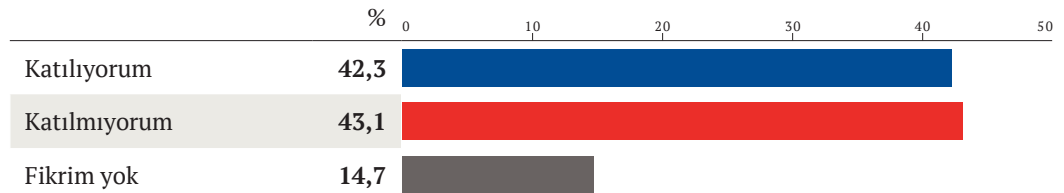
"Göçmen sorununu mevcut iktidar çözer" diyenler katılımcıların yüzde 38'idir. İktidarın çözemeyeceğini düşünenler ise yüzde 53'tür.

GRAFİK 33: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "GÖÇMEN SORUNUNU MEVCUT İKTİDAR ÇÖZER"

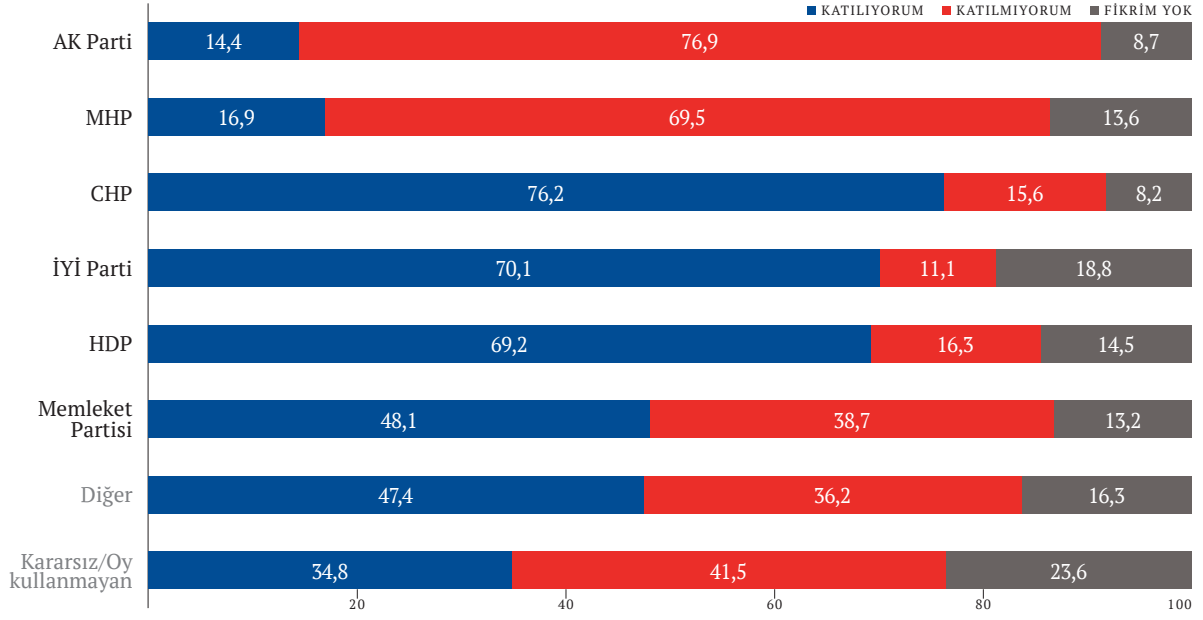
AK Partili katılımcıların yüzde 9'u ve MHP'li katılımcıların yüzde 21'i iktidarın göçmen sorununu çözemeyeceğini düşünmektedir. Yüzde 11 oranında CHP'li, yüzde 15 oranında HDP'li ve yaklaşık yüzde 14 oranında Memleket Partili katılımcı ise göçmen sorununu iktidarın çözeceğini düşünmektedir. Bu konuda en düşük oran İYİ Partililerdedir. İYİ Partililerin sadece yüzde 1'i göçmen sorununu mevcut iktidarın çözebileceğini düşünmektedir.

GRAFİK 34: "GÖÇMEN SORUNUNU MUHALEFET ÇÖZER"

Yüzde 43 oranında katılımcı muhalefetin göçmen sorununu çözeceğine inanmazken, yüzde 42 oranında katılımcı ise muhalefetin göçmen sorununu çözeceğine inanmaktadır.

GRAFİK 35: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "GÖÇMEN SORUNUNU MUHALEFET ÇÖZER"

Yüzde 14 oranında AK Partili ve yüzde 17 oranında MHP'li katılımcı göçmen sorununu muhalefetin çözeceğini düşünmektedir. Yüzde 16 oranında CHP'li, yüzde 11 oranında İYİ Partili, yüzde 16 oranında HDP'li ve yüzde 39 oranında Memleket Partili ise muhalefetin göçmen sorununu çözemeyeceğini düşünmektedir.

Değerlendirme

Göçmen karşıtlığı, göçmenlerin bir ülkenin kültürel, güvenlik, ekonomik ve politik yapısına yönelik bir tehdit olarak görülmesiyle doğrudan ilişkilidir. Kültürel yapıya dair tehdit algısı, göçmenleri, yerli olmayan yaşam tarzlarını ve fikirlerini topluma dahil ederek yerli grup içi değerleri zayıflatan yabancılar olarak damgalar. Güvenlik tehdidi algısı, göç meselesinin güvenikleştirilmesi nedeniyle, göçü suç ve terörizm tartışmalarıyla bağlantılı ele alır. Ekonomiye yönelik tehdit algısı, göçmenlerin sosyal imtiyazlardan faydalanarak ve yerel halkın işlerini elinden alarak mali yük olarak damgalanması ile el ele ilerler.^[11] Göçe dair siyasi tutumlar, yalnızca göçün nasıl yönetileceği sorusuyla değil, siyasi partilerin modern Türkiye'nin ulusal kimliğini, kurumlarını ve topraklarını nasıl tasavvur ettiği sorularıyla şekillenmektedir.

Katılımcıların göç konusundaki tutumlarına bakıldığında iktidar bloğunda yer alan AK Parti ve MHP seçmenlerinin göçmen karşıtı konumlarının daha düşük, muhalefet partisi seçmenlerinin göçmen karşıtı konumlarının ise daha yüksek olduğu görülmektedir. Memleket Partisi bütün muhalefet seçmenleri arasında en yüksek göçmen karşıtı tutumlara sahip olan parti olarak öne çıkmaktadır.

Bu sonuçlar bize göç konusundaki tutumların önemli bir belirleyicisinin partilerin siyasal sistemdeki konumlarıyla ilişkili olduğunu düşündürmektedir. İktidar koalisyonunun bir parçası olan partilerin seçmenleri göçmen meselesinde daha az göçmen karşıtı bir tutum sergilemektedirler. Muhalefet partileri için ise göçe karşı çıkmanın, iktidar koalisyonunun politikalarına karşı çıkmak anlamına geldiği iddia edilebilir. Bu durum vatandaşlık konusunda AK Parti ve MHP arasındaki fark göz önüne alındığında daha da belirgin hale gelmektedir. Genel olarak göç ve göçmenler söz konusu olduğunda vatandaşlığın kime ait görüldüğü tutumların belirlenmesinde önemli bir bileşendir. AK Parti ve MHP arasında vatandaşlığın temel bileşeninin ne olduğuna dair gerilim, göç söz konusu olduğunda ortadan kalkmaktadır.

Ak Partili ve MHP'li katılımcıların büyük bir bölümü Suriyeli göçmenlerin “savaş bittikten sonra” ülkelerine gönderilmeleri gerektiğini düşünürken CHP'li, İYİ Partili ve Memleket Partili seçmenlerin çoğunluğu Suriyeli mültecilerin “hemen” Suriye'ye gönderilmeleri gerektiğini düşünmektedir. Göçmen karşıtı söylemlere baktığımızda AK Parti, MHP ve HDP'li katılımcıların çoğunluğu göçmen karşıtı söylemleri yanlış bulurken, CHP'li, İYİ Partili ve Memleket Partili seçmenler göçmen karşıtı söylemleri doğru bulduğunu ifade etmektedir. Buna rağmen hemen bütün parti seçmenlerinin çoğunluğu göçmenlerin suç oranını arttırdığını, varlıklarının Türkiye ekonomisi için iyi olmadığını düşünmektedir.

Katılımcıların parti tercihine göre uyum konusundaki görüşlerine bakıldığında toplumun yüzde 61'i göçmenlerin topluma uyum sağlayamayacağını düşünmektedir. Uyum sağlama konusundaki en yüksek negatif oran yine CHP, İYİ Parti ve Memleket Partisi seçmenleri arasındadır.

Göçmen sorununun çözümü konusunda mevcut iktidarın göçmen sorununu çözemeyeceğini düşünenlerin oranı yüzde 53'tür. Ancak göçmen sorununun çözümü konusunda muhalefetin de onay oranı düşüktür.

Kısaca ifade etmek gerekirse araştırma toplumdaki göçmen karşıtı tutumların oldukça yüksek olduğunu ama bu sorunun çözümü konusunda siyasi partilere güvenin de oldukça düşük olduğunu göstermektedir.

III. DEMOKRASİYE YÖNELİK ALGI VE TUTUMLAR

Türkiye'nin Demokrasi Puanı
Demokratik Değerler:
Siyasi Parti Kapatma
Demokrasi ve Seçimler
Azınlık Haklarına Saygı

Kanun Ve Kuralların Bağlayıcılığı
Devletin Güvenliği mi,
Vatandaşların Hakları mı?
Demokratik Haklar: Kamu Harcamaları
Değerlendirme

Bugün demokrasiye destek söylemsel olarak bütün dünyada yükselmektedir ancak bu desteğe ters bir şekilde demokrasiye bağlılık genellikle çok güçlü değildir.^[12] Pek çok kişi demokrasi hakkında soru sorulduğunda, demokrasinin yönetmek için en iyi yol olduğu söylemektedir. Bununla birlikte, demokratik haklara ve kurumlara yönelik güven genellikle düşük çıkmaktadır. Üstüne üstlük bütün dünyada demokrasiden ne anlaşıldığı konusunda ciddi bir belirsizlik vardır. Bu belirsizlik demokrasinin küresel olarak genişlediği, yeni coğrafyalara yayıldığı 21. yüzyılda giderek artmaktadır. Daha çok nüfus demokrasi altında yönelirken, bu demokrasilerin katılımcı içeriği zayıflamaktadır. Pek çok ülkede demokrasi sadece seçimlerden ibaret hale gelmiş, demokrasiyi niteleyen temel haklar ortadan kalkmıştır.

Bu durum siyasetin kendisine yönelik bir öfkeyi siyasetin malzemesi haline getiren, toplumun birbiriyle uzlaşmaz bir biçimde halk ve elitler olarak ikiye bölündüğünü iddia eden, halkı genellikle tekil bir özne olarak kurgulayan ve o özneyi en iyi kendisinin temsil ettiğini düşünen popülist siyasal hareketlerin yükselişi ile de paraleldir.^[13] Popülist iktidarlar, seçimleri yücelttikleri ve yurttaşlarla yönetim arasında köprüler kuran liberal demokratik mekanizmaları baltaladıkları için, azınlık ve muhalefet hakları gibi liberal demokrasilerin temel özellikleri demokrasiyle uyumsuz tutumlara sahiptirler. Tam da bu durum demokrasi ve otoriterlik sınırını muğlaklaştırır, demokrasilerin otoriter yöntemleri kullanmasını meşrulaştırır ve otoriter yönetime geçişi kolaylaştırır.

Bunun yanı sıra popülist siyasetler meşruiyetin temel eksenini de değiştirirler. Yascha Mounk demokrasilerin iki temel meşruiyet dinamiği üzerinden hareket ettiğini iddia eder: İlki kurumların, kuralların ve ilkelerin doğru işlemesine dayanan demokratik meşruiyettir, ikincisi de rejimlerin vatandaşların sağlık, güvenlik, iş gibi temel ihtiyaçlarını karşılama performansına işaret eden performans meşruiyetidir.^[14] İktidara gelen popülist siyasetçilerin demokratik meşruiyeti önemsizleştirip, performans meşruiyetinin altını çizmesi zaman içerisinde kurumlar, kurallar ve ilkelerin de zihinlerde önemini kaybetmesine yol açar. Özellikle yaşam standartlarını yükselten ve işleyen bir otoriterlik demokrasiden daha fazla tercih edilebilir.^[15]

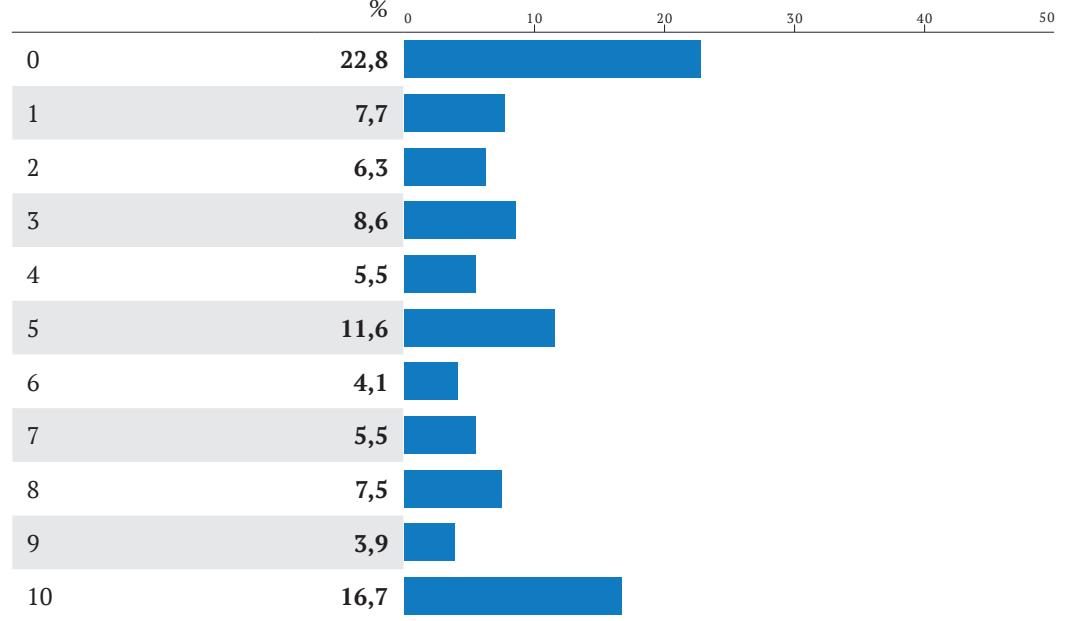
Nitekim performans meşruiyeti sadece demokrasilerin değil otoriter rejimlerin de bel kemiğidir. Foa'ya göre 2000'li yıllarda otoriter devletler hizmet kapasitesini arttırmıştır ve bu durum otoriter yöntemlere geniş bir onay sağlayarak demokratik geçiş beklentilerinin altını oymaktadır. Artan kapasite, otoriter rejimlerin, yalnızca ulusal şanı sergilemek için tasarlanmış yol, köprü gibi prestij projelerini değil, aynı zamanda sağlık hizmetleri, sanitasyon, temizlik, konut gibi halkın temel ihtiyaçlarını karşılayan temel hizmetleri de sağlamasına imkân tanır.

Bu bölümde yapacağımız tartışma tam da bu tespitlerden yola çıkarak Türkiye toplumunda demokrasi algısını araştırma hedefi güdüyor.

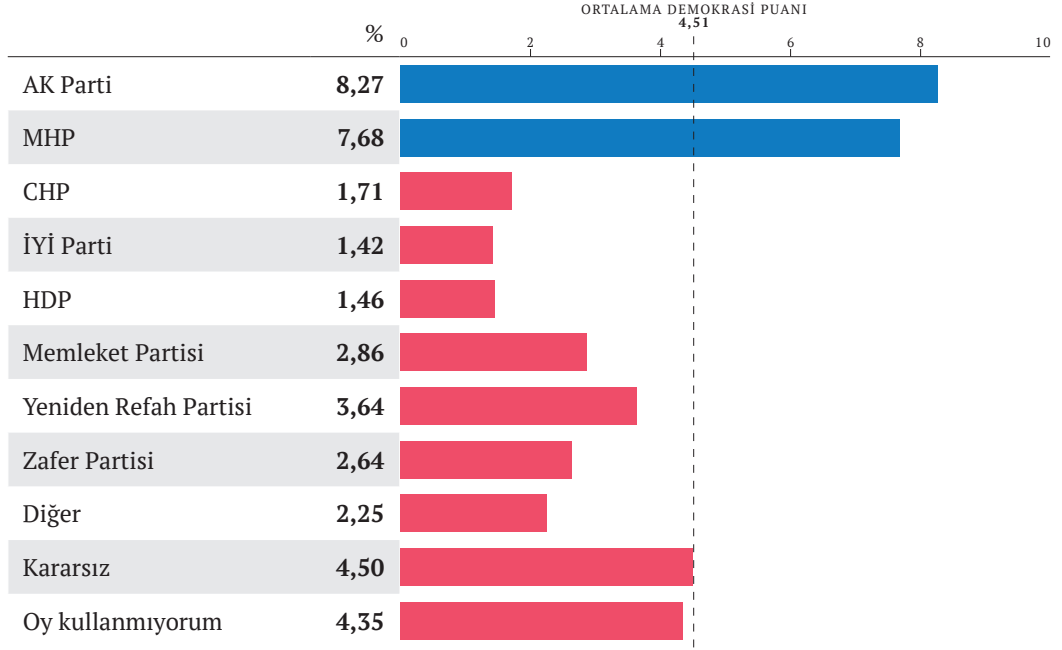
Türkiye'nin Demokrasi Puanı

GRAFİK 36: TÜRKİYE'DE DEMOKRATİK İŞLEYİŞ

Araştırmada, katılımcılara Türkiye demokrasisini 10 puan üzerinden değerlendirmele-ri istendiğinde Türkiye ortalaması 4,51 olarak hesaplanmıştır. Katılımcıların yüzde 23'ü Türkiye demokrasisine 0 puan verirken yüzde 17'si ise 10 puan vermiştir. En çok tekrar-lanan oylar 0 (%23) ve 10'dur (%12).

GRAFİK 37: PARTİ TERCİHİNE GÖRE TÜRKİYE DEMOKRASİSİ

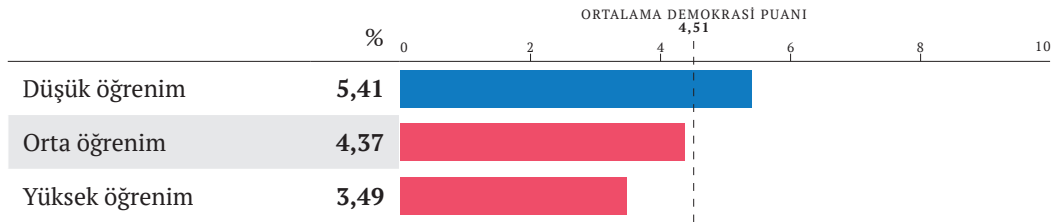

Ancak parti tercihi üzerinden demokrasi puanına bakıldığında ciddi bir kutuplaşma ortaya çıkmaktadır. AK Parti ve MHP'li katılımcıların çoğunluğu Türkiye demokrasisine yüksek puan vermiştir. AK Partililerin Türkiye'de demokrasiye verdikleri ortalama puan 8,3 iken MHP'li katılımcılar 7,7 puan vermişlerdir.

Muhalefet partilerini tercih edeceğini söyleyen katılımcılar için ise ortalama çok düşüktür. CHP'lilerin ortalaması 1,7, İYİ Partililerin 1,4 ve HDP'lilerin verdiği puanın ortalaması 1,5'tir. Cumhuriyet'in bir parçası olan Yeniden Refah Partisini tercih edeceğini söyleyen katılımcıların da Türkiye demokrasisine verdikleri ortalama puanın (3,6) düşük olması dikkat çekicidir.

Bu durum göstermektedir ki iktidar partisi seçmenleri Türkiye'deki demokratik gerilemeyi görmezken, muhalefet partisi seçmenleri bu gerilemenin farkındadır. Kararsızların ortalama puan düzeyinde, oy kullanmayan seçmenlerin ise ortalamanın hemen altında Türkiye demokrasisine puan vermiş olmaları dikkat çekicidir.

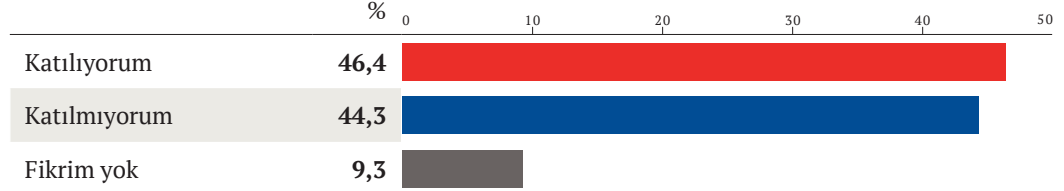
GRAFİK 38: ÖĞRENİM DÜZEYİNE GÖRE TÜRKİYE DEMOKRASİSİ

Eğitim seviyesi yükseldikçe Türkiye demokrasisine verilen ortalama puan düşmektedir. Düşük eğitim düzeyindeki katılımcıların verdikleri puanların ortalaması 5,41 ile Türkiye ortalamasının 1 puan üzerindedir.

Demokratik Değerler: Siyasi Parti Kapatma

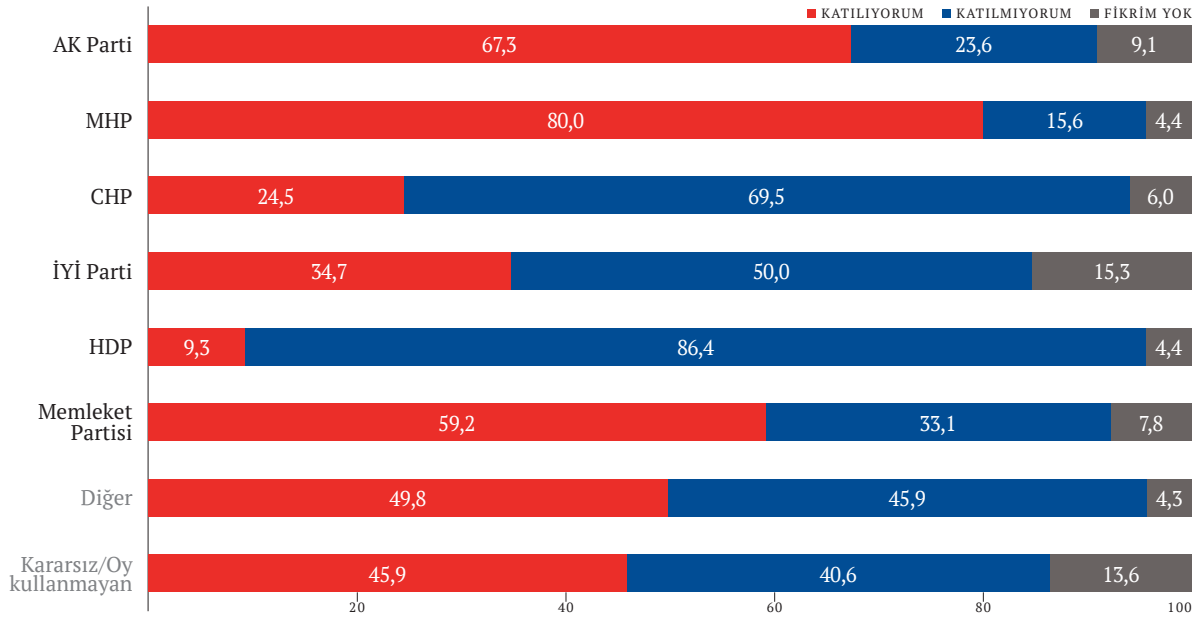
GRAFİK 39: SİYASİ PARTİ KAPATMA

Demokrasinin en önemli göstergelerinden birisi rekabetçi bir parti sisteminin varlığıdır. Türkiye siyasi tarihinde ağırlıklı Kürt, dindar ve sosyalist kesimlerin taleplerini temsil eden siyasi partiler olmak üzere 26 siyasi partinin kapatılması olgusuyla maluldür.

Katılımcılara “Gerektiğinde siyasi partiler kapatılmalıdır” önermesine yönelik kanaatleri sorulduğuna ikiye bölünmüş bir resim ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların yüzde 46’sı siyasi partilerin -gerektiğinde- kapatılabileceği görüşüne katılırken, yüzde 44’ü bu görüşe katılmamaktadır.

GRAFİK 40: PARTİ TERCİHİNE GÖRE SİYASİ PARTİ KAPATMA

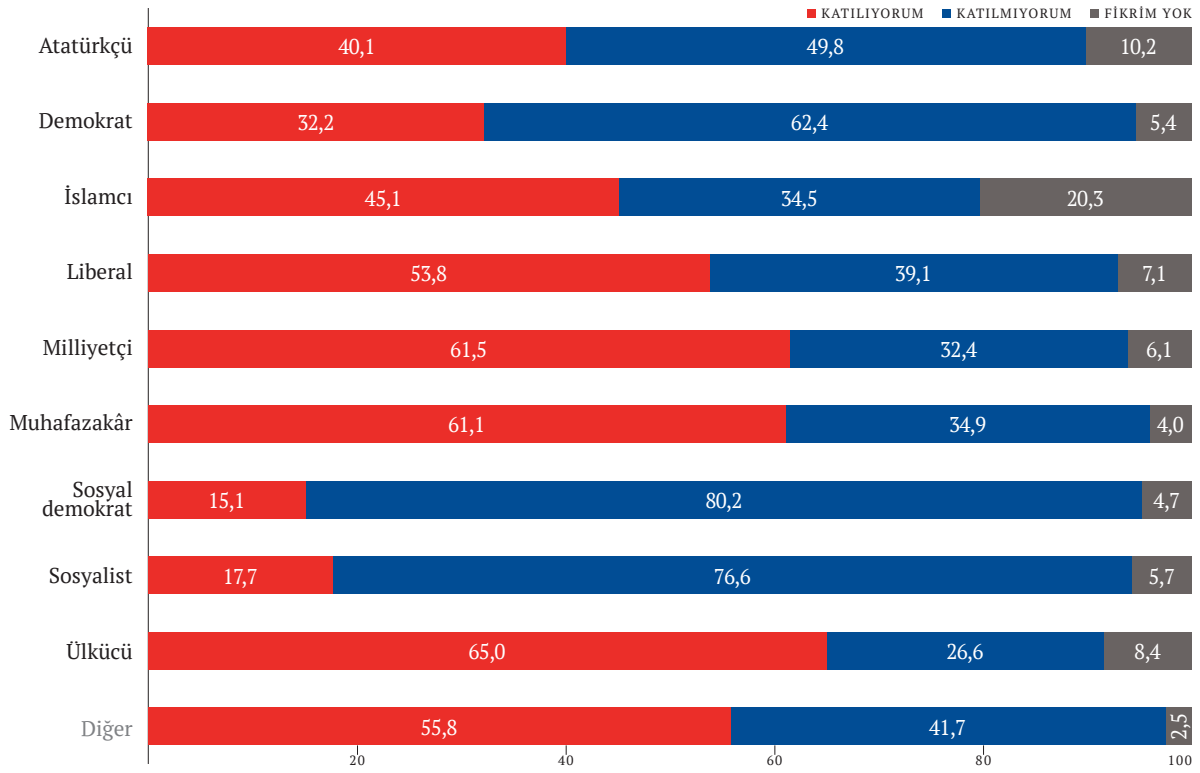

Bu araştırmanın diğer sonuçlarında da görüldüğü gibi siyasi parti kapatılması konusundaki değer yargılarında da siyasi parti tercihlerine göre ciddi bir farklılık bulunmaktadır.

AK Parti, MHP ve Memleket Partisini destekleyen katılımcıların çoğunluğu “Gerektiğinde siyasi partiler kapatılmalıdır” fikrine katıldığını ifade ederken CHP, İYİ Parti ve HDP’li katılımcıların çoğunluğu ise katılmadığını ifade etmiştir. Her beş MHP’li seçmenden dördünün siyasi partilerin kapatılabileceğini düşündüğü bulgusu özellikle dikkat çekicidir.

Ancak demokratik meşruiyetin kaynağı olan çoğulculuk açısından bakıldığında, bu fikriyatı savunduğunu ileri süren ve seçim kampanyalarını da çoğulculuk söylemi üzerinden inşa eden Millet İttifakının ana gövdesini oluşturan CHP ve İYİ Parti seçmeninin de sırasıyla dörtte bir ve üçte bir oranında siyasi partilerin kapatılmasını desteklediği bulgusu not edilmelidir.

GRAFİK 41: KİMLİK AİDİYETİNE GÖRE SİYASİ PARTİ KAPATMA

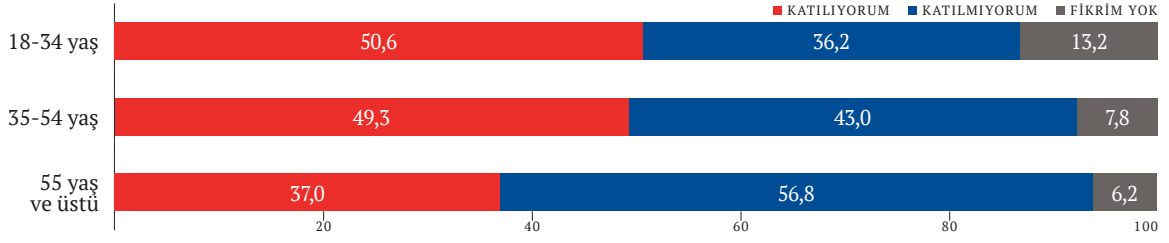
Kimlik aidiyeti tanımlamasına göre siyasi parti kapatma fikrine katıldığını ifade edenlerde de bir fark gözlenmektedir.

“Gerektiğinde siyasi partiler kapatılmalıdır” fikrine katıldığını ifade edenler büyük oranda kendisini İslamcı, liberal, milliyetçi, muhafazakâr ve ülkücü olarak tanımlayan katılımcılardır.

Kendini demokrat ve liberal olarak tanımlayanların arasında “Gerektiğinde siyasi partiler kapatılmalıdır” fikrine katılma oranının yüksek olması dikkat çekicidir.

Siyasi parti kapatılmasına olan en düşük destek kendisini sosyalist ve sosyal demokrat olarak tanımlayanlar arasındadır.

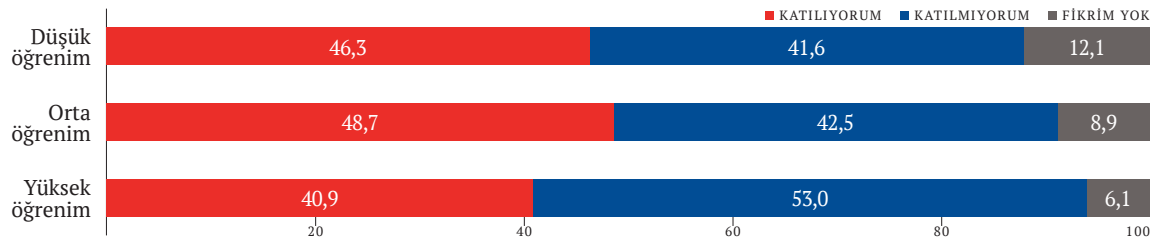
GRAFİK 42: YAŞA GÖRE SİYASİ PARTİ KAPATMA

18-34 ve 35-54 yaş aralığındaki katılımcıların “Gerektiğinde siyasi partiler kapatılmalıdır” fikrine katılma oranı yüksek yaş gruplarına oranla daha fazladır.

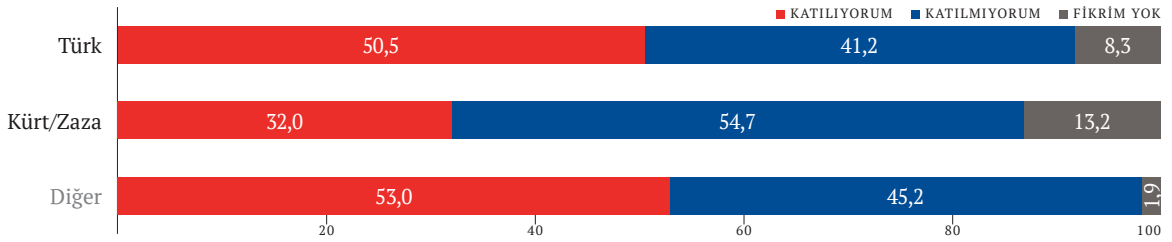
55 yaş ve üzeri katılımcıların yüzde 57’si “gerektiğinde siyasi partiler kapatılmalıdır” ifadesine katılmadığını ifade etmiştir.

GRAFİK 43: ÖĞRENİM DÜZEYİNE GÖRE SİYASİ PARTİ KAPATMA

Düşük ve orta eğitim seviyelerindeki katılımcıların “Gerektiğinde siyasi partiler kapatılmalıdır” fikrine katılma oranları katılmayanlardan fazladır. Eğitim seviyesi yükseldikçe bu fikre katılmayanların oranının arttığı görülmektedir.

GRAFİK 44: ETNİK KÖKENE GÖRE SİYASİ PARTİ KAPATMA

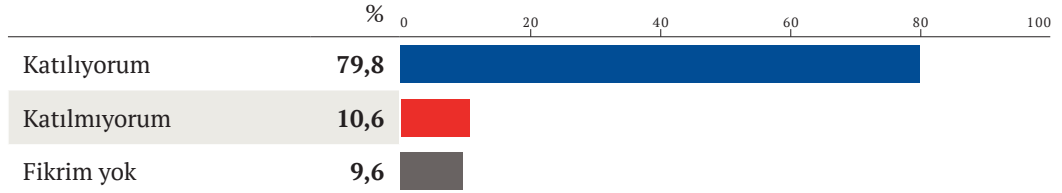

Türk katılımcıların yüzde 51’i için gerektiğinde siyasi partiler kapatılabilirken, yüzde 55 oranında Kürt ve Zaza katılımcılar için siyasi partilerin kapatılması yanlıştır. Türkiye tarihinde kapatılan çoğu siyasi parti Kürt tabanlı olmasına karşın Kürt/ Zaza etnik kökenine sahip seçmenlerle Türk etnik kökenli seçmenlerin siyasi parti kapatılmasına ilişkin algılarının bu kadar yakın olması daha ileri araştırmalar yapmaya değer bir konu olarak görülmektedir.

Demokratik Değerler: Demokrasi ve Seçimler

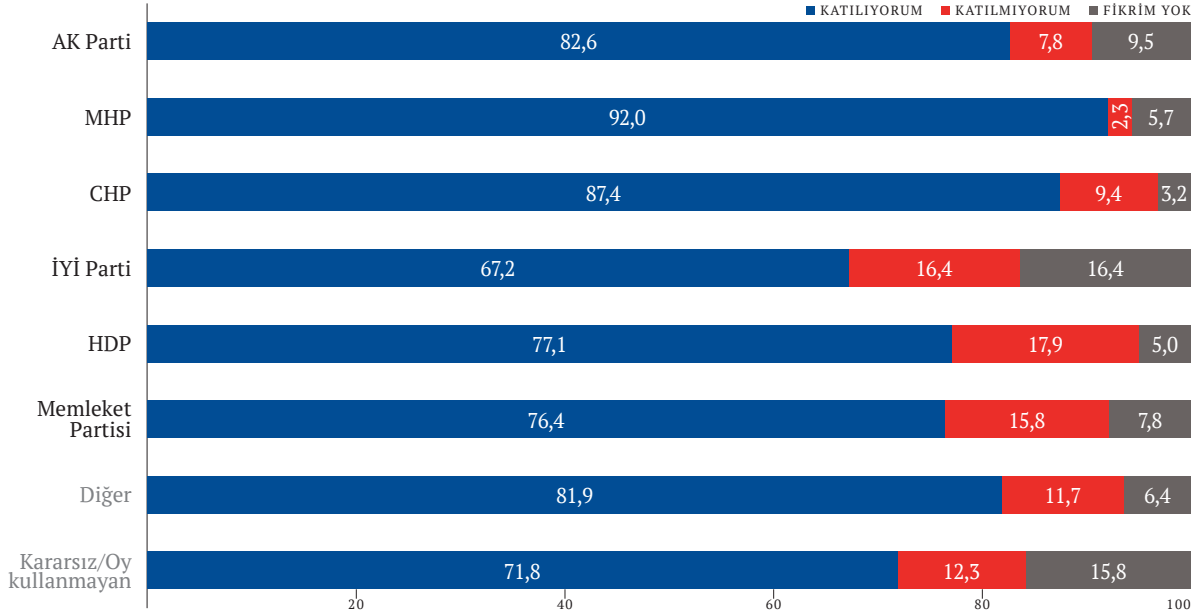
Bu bölümün girişinde ifade edildiği gibi demokrasi bir yönetim şekli olarak pek çok seçmen tarafından kabul edilmektedir. Ancak demokrasinin ne anlama geldiği konusunda bir uzlaşma yoktur.

GRAFİK 45: “DEMOKRASİ SEÇİMLE İŞ BAŞINA GEÇMEKTİR”

Demokrasinin en önemli ama bir açıdan da biçimsel unsuru seçimlerdir. Yüzde 80 oranındaki katılımcı “demokrasi seçimle iş başına geçmektir” demiştir. Bu önermeye katılmayan katılımcıların önemli bir kısmının bu soruya “demokrasi sadece seçimle iş başına gelmek değildir” diye düşünerek yanıt verdiğini varsayabiliriz.

GRAFİK 46: PARTİ TERCİHİNE GÖRE “DEMOKRASİ SEÇİMLE İŞ BAŞINA GEÇMEKTİR”

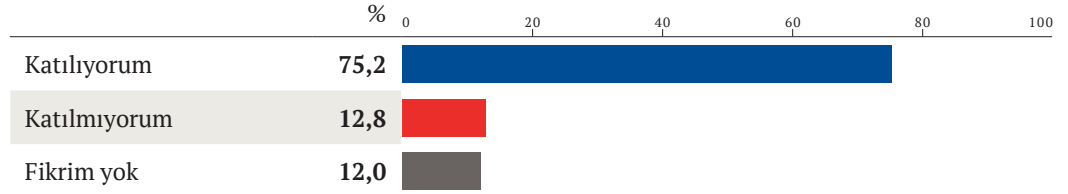

Parti tercihine göre bakıldığında “demokrasi seçimle iş başına gelmektir” sorusuna en yüksek oranda onay verenler AK Parti ve MHP seçmenleridir. İYİ Parti, Memleket Partisi ve HDP seçmeni bu önermeye görece daha düşük destek vermektedir. Yüzde 18 oranında HDP’li, yüzde 16 oranında İYİ Partili ve Memleket Partili katılımcı ise “demokrasi seçimle iş başına geçmektir” ifadesine katılmadığını ifade etmiştir.

Demokratik Değerler: Azınlık Haklarına Saygı

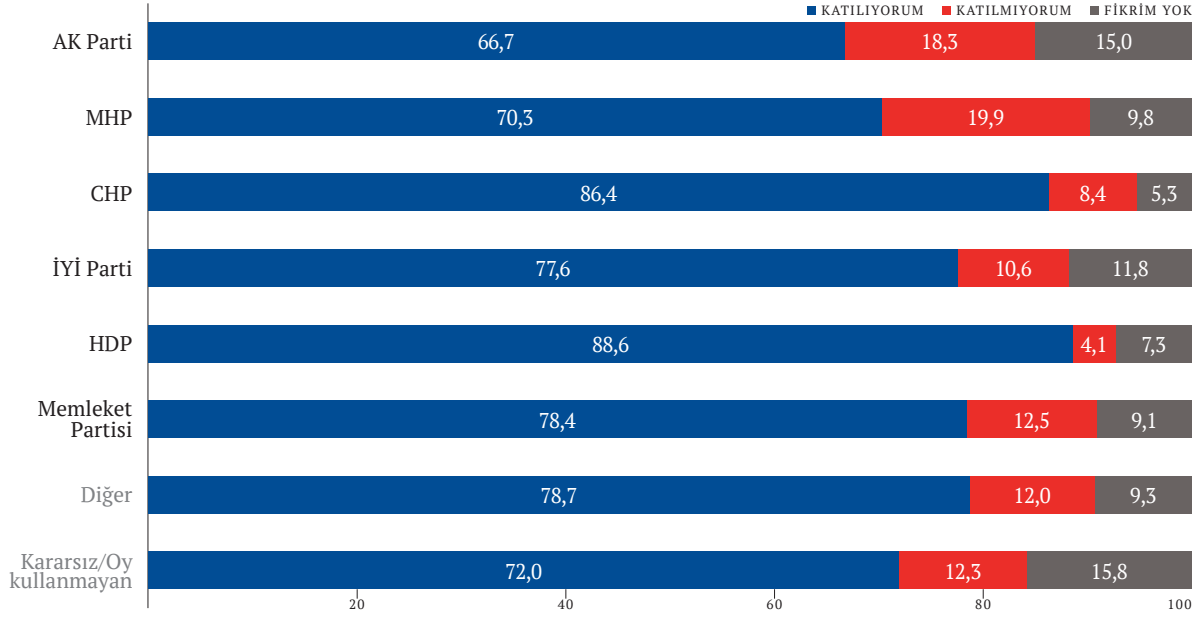
Demokrasi sadece seçimlerden ibaret değildir. Aynı zamanda seçimler dışında da toplumun farklı çıkarlara sahip olduğu ve bu çıkarların farklı gruplarca temsilinin meşru ve arzu edilir olduğunu dışünen çoğulcu demokrasi yaklaşımları da vardır. Bu yaklaşımlar azınlıkların (hem kültürel hem de sayısal olarak) haklarının çeşitli kurumsal düzenlemelerle hem seçimlerde gözetilmesinin hem de seçim dışı süreçlerde garanti altına alınmasının demokrasinin olmazsa olmazı olduğunu ifade ederler.

GRAFİK 47: “DEMOKRASİ AZINLIK VE MUHALEFET HAKLARINA SAYGIDIR”

Araştırmamızda demokrasinin azınlık ve muhalefet haklarına saygı olduğu konusunda ciddi bir toplumsal uzlaşma ortaya çıkmıştır. Yüzde 75 oranındaki katılımcı için demokrasi azınlık ve muhalefet haklarına saygıdır. Diğer yandan yüzde 13 oranında katılımcı “demokrasi azınlık ve muhalefet haklarına saygıdır” ifadesine katılmadığını ifade ederken yüzde 12’si ise fikir belirtmemiştir.

GRAFİK 48: PARTİ TERCİHİNE GÖRE “DEMOKRASİ AZINLIK VE MUHALEFET HAKLARINA SAYGIDIR”

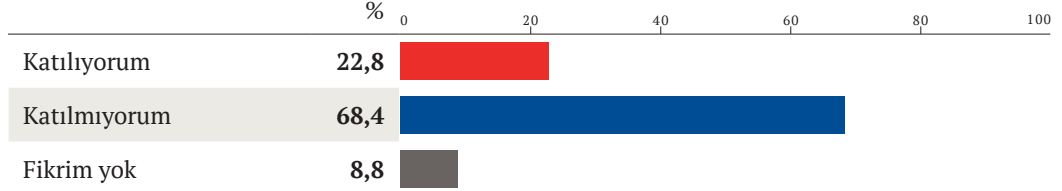
Her parti seçmeninin çoğunluğu için “demokrasi azınlık ve muhalefet haklarına saygıdır” ancak yüzde 20 oranında MHP’li ve yüzde 18 oranında AK Partili katılımcı bu ifadeye katılmadığını ifade etmiştir. Demokrasinin azınlık ve muhalefet haklarına saygı olduğu konusunda en yüksek desteğe sahip olan katılımcılar CHP ve HDP seçmenleridir.

Bu yanıtların etnik azınlıklar ve muhalefet açısından haklarına saygı beklentisinin doğal bir sonucu olduğunu, iktidarda olan partiler açısından ise konunun ikincilleştirildiğini ileri sürebiliriz.

Demokratik Değerler: Kanun ve Kuralların Bağlayıcılığı

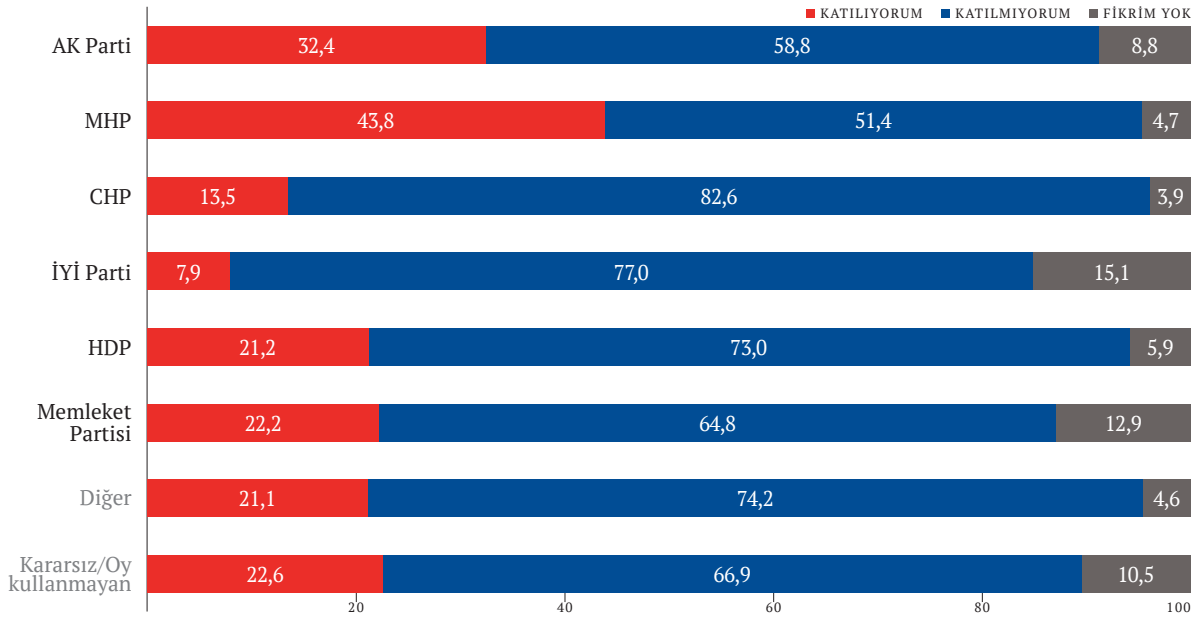
GRAFİK 49: “TÜRKİYE’NİN SORUNLARINI ÇÖZMEK İÇİN KANUN VE KURALLARIN DIŞINA ÇIKILABİLİR”

Bir önceki bölümde demokrasinin temel yönetim şekli olarak katılımcılar tarafından bas-kın bir biçimde desteklendiğini tartışmıştık. Hem demokrasinin temeli olarak seçimlere destek hem de muhalefet hakları gibi temel demokratik taleplere katılımcılar arasında yüksek bir destek oranı vardır.

Bu yaklaşıma paralel olarak, “Türkiye’nin sorunlarını çözmek için kanun ve kuralların dışına çıkılabilir” önermesine katılanlar yüzde 23 ile sınırlıyken, katılımcıların yüzde 68’i bu önermeye katılmamaktadır.

GRAFİK 50: PARTİ TERCİHİNE GÖRE “TÜRKİYE’NİN SORUNLARINI ÇÖZMEK İÇİN KANUN VE KURALLARIN DIŞINA ÇIKILABİLİR”

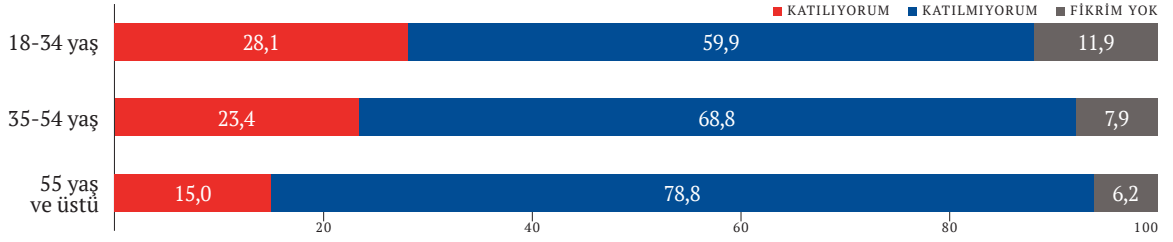

Seçmenlerin çoğunluğu Türkiye’nin sorunlarını çözmek için kanun ve kuralların dışına çıkılmayacağını düşünmektedir. Ancak yüzde 44 oranında MHP’li, yüzde 32 oranında

AK Partili, yüzde 22 oranında Memleket Partili ve yüzde 21 oranında HDP'li Türkiye'nin sorunlarını çözmek için kanun ve kuralların dışına çıkılabileceğini düşünmektedir.

Burada ifade etmek gerekir ki, kanun koyucu durumda olan AK Parti – MHP ikilisinin kanun dışına çıkma noktasında bu yetkiyi elinde barındırmayan muhalefet partileri ile karşılaştırıldığında daha yüksek oranda kanun / kural dışına çıkabileceğini ifade etmiş olması dikkat çekici bir unsur olarak daha ileri araştırmaları hak etmektedir.

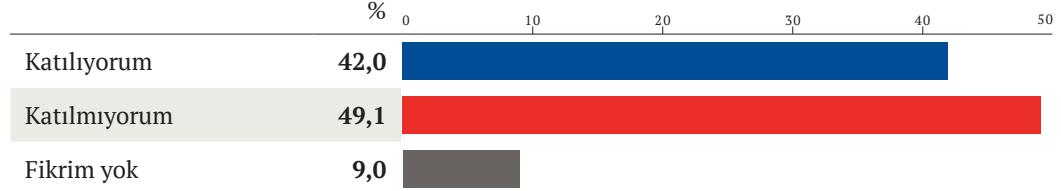
GRAFİK 51: YAŞA GÖRE “TÜRKİYE’NİN SORUNLARINI ÇÖZMEK İÇİN KANUN VE KURALLARIN DIŞINA ÇIKILABİLİR”

Yaş gruplarına göre demokratik tutumların nasıl değiştiğine bakıldığında gençlerin demokrasi karşıtı tutumları daha çok sahipleniyor oldukları görülmektedir. Genç katılımcılar Türkiye'nin sorunlarını çözmek için kuralların ve kanunun dışına çıkılabilmesine 55 yaş üstüne göre neredeyse iki kata ulaşan biçimde daha fazla onay vermektedir. Burada genç seçmenlerin kendisinden yaşça büyük seçmenlere göre daha fazla sorun çözme odaklı düşündüğü, demokratik teamülleri buna göre daha ikincil gördüğü sonucunu çıkarabiliriz.

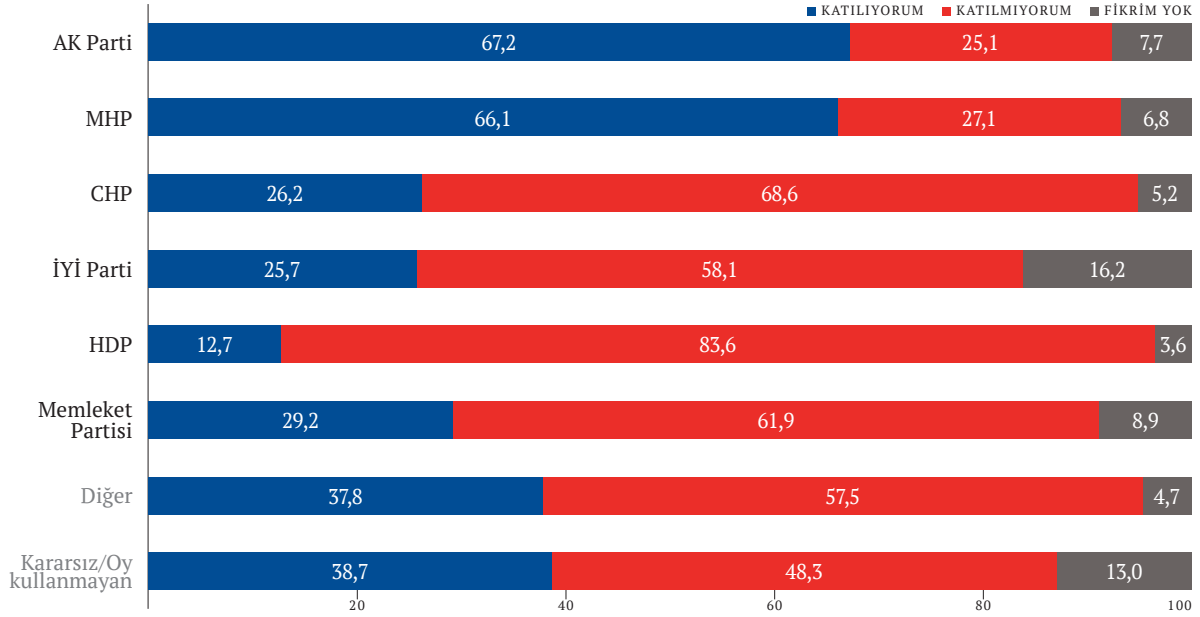
Demokratik Değerler: Devletin Güvenliği mi, Vatandaşların Hakları mı?

GRAFİK 52: “DEVLETİN GÜVENLİĞİ VATANDAŞLARIN HAKLARINDAN ÖNCE GELİR”

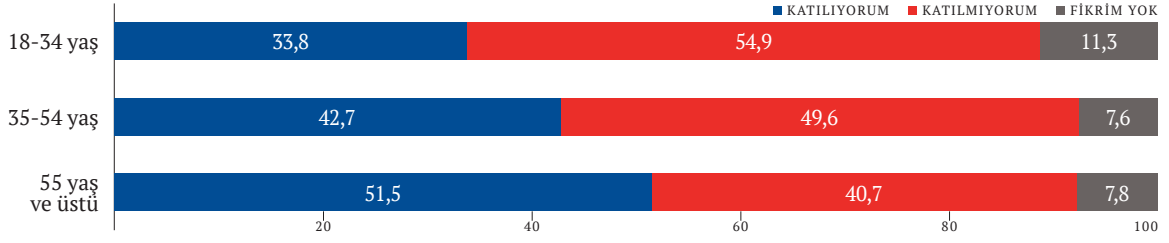
Katılımcılardan yüzde 42'si devletin güvenliğinin vatandaşların haklarından önce geleceğini düşünürken yüzde 49'u ise bu ifadeye katılmadığını ifade etmiştir.

GRAFİK 53: PARTİ TERCİHİNE GÖRE “DEVLETİN GÜVENLİĞİ VATANDAŞLARIN HAKLARINDAN ÖNCE GELİR”

“Devletin güvenliği vatandaşların haklarından önce gelir” önermesine katılanların büyük bir bölümü AK Partili ve MHP’li katılımcılardır. AK Partili katılımcıların yüzde 67’si, MHP’li katılımcıların yüzde 66’sı bu ifadeye katıldığını ifade etmiştir. Bu önermeye en düşük oranda katılan seçmen, beklenebileceği gibi HDP seçmenidir.

GRAFİK 54: YAŞA GÖRE “DEVLETİN GÜVENLİĞİ VATANDAŞLARIN HAKLARINDAN ÖNCE GELİR”

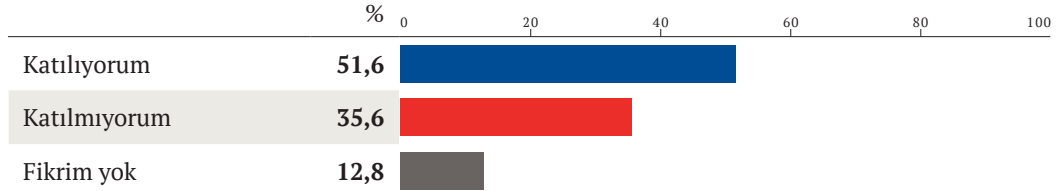
Bir önceki bölümde genç katılımcıların Türkiye'nin sorunlarını çözmek için kuralların ve kanunun dışına çıkılabilesine daha fazla onay verdiklerinin altını çizmiştik. Bu durum “devletin güvenliği vatandaşların güvenliğinden önce gelir” önermesinde değişmektedir. Bu önermede genç katılımcılar yaşlı katılımcılara oranla daha az devletçi bir tutum almıştır. 55 yaş ve üzeri katılımcıların yüzde 52'si “Devletin güvenliği vatandaşların haklarından önce gelir” fikrine katıldığını ifade etmiştir.

Bu iki tutum arasındaki gerilim bize gençlerin antidemokratik uygulamaları kendi sorunlarının çözümü için meşrulaştırdıklarını, nüfus yaşlandıkça bu uygulamaların devletin güvenliği için gerekli görüldüğünü gösterebilir.^[16] Bu veriler genç ve yaşlı nüfus arasında otoriter politikaları destekleme davranışının farklı motivasyonlara sahip olduğuna dair bir ipucu olarak yorumlanabilir. Bir diğer deyişle genç nüfus istikrar ve otoriteyi kendi iyi olma halinin bir aracı olarak öne çıkarırken, daha yaşlı nüfus ise istikrar ve otoriteyi devletin/ulusun güvenliği için öne çıkarıyor olabilir. Bu durum otoriterliğin hangi gruplar açısından kolektif güvenlik üzerinden ve hangi gruplar için bireysel iyi olma hali üzerinden desteklendiğine dair önemli bir araştırma sorusuna işaret etmektedir. Özellikle yaşam standartlarını yükselten ve işleyen bir otoriterlik demokrasiden daha fazla tercih edilebilir.^[17] Günümüz otoriter rejimlerinin özellikle gençler arasındaki desteklerini devletin/kolektifin bekasından değil ama tam da bu hizmetlerin devamlılığı ve bekasından devşirdiğini iddia edebiliriz. Ancak bütün bunları anlamak için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır.

Demokratik Haklar: Kamu Harcamaları

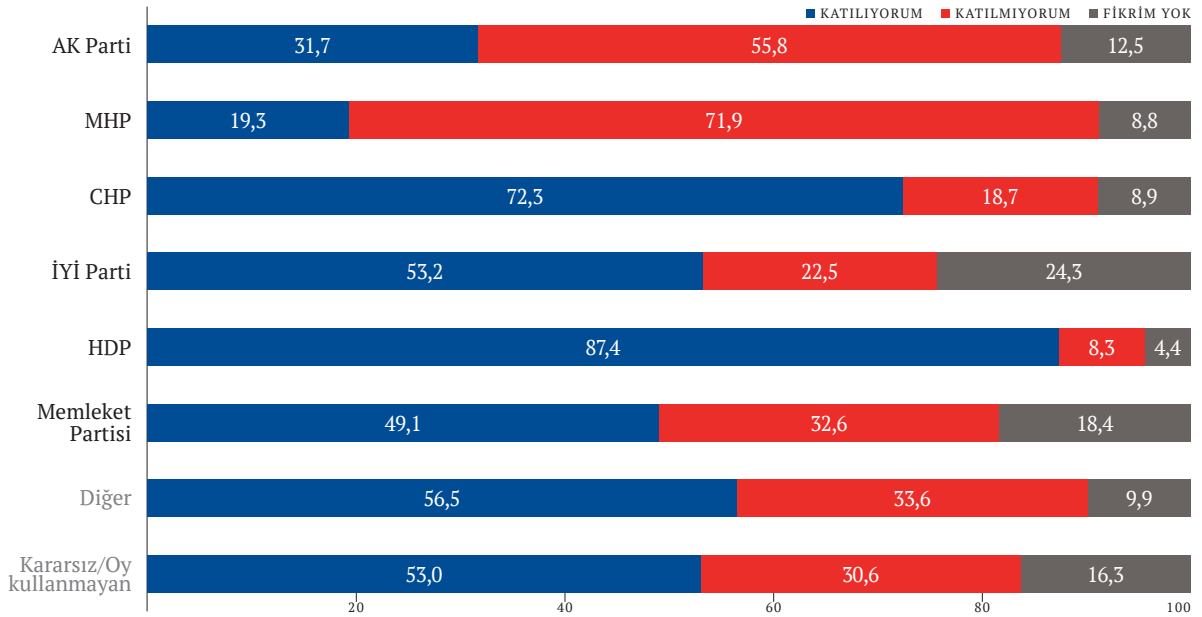
Temel ekonomik haklara yaklaşım demokrasinin çok irdelenmemiş, oldukça önemli bir boyutudur. Bu konudaki yaklaşımlar da sosyal harcamaların alternatif maliyetlerine rağmen yapılması gerekip gerekmediğine dair görüşler alınarak test edilebilir.

GRAFİK 55: "TÜRKİYE SİLAHLANMAYA HARCADIĞI KAYNAĞI EĞİTİM, SAĞLIK GİBİ ALANLARA HARCAMALIDIR"

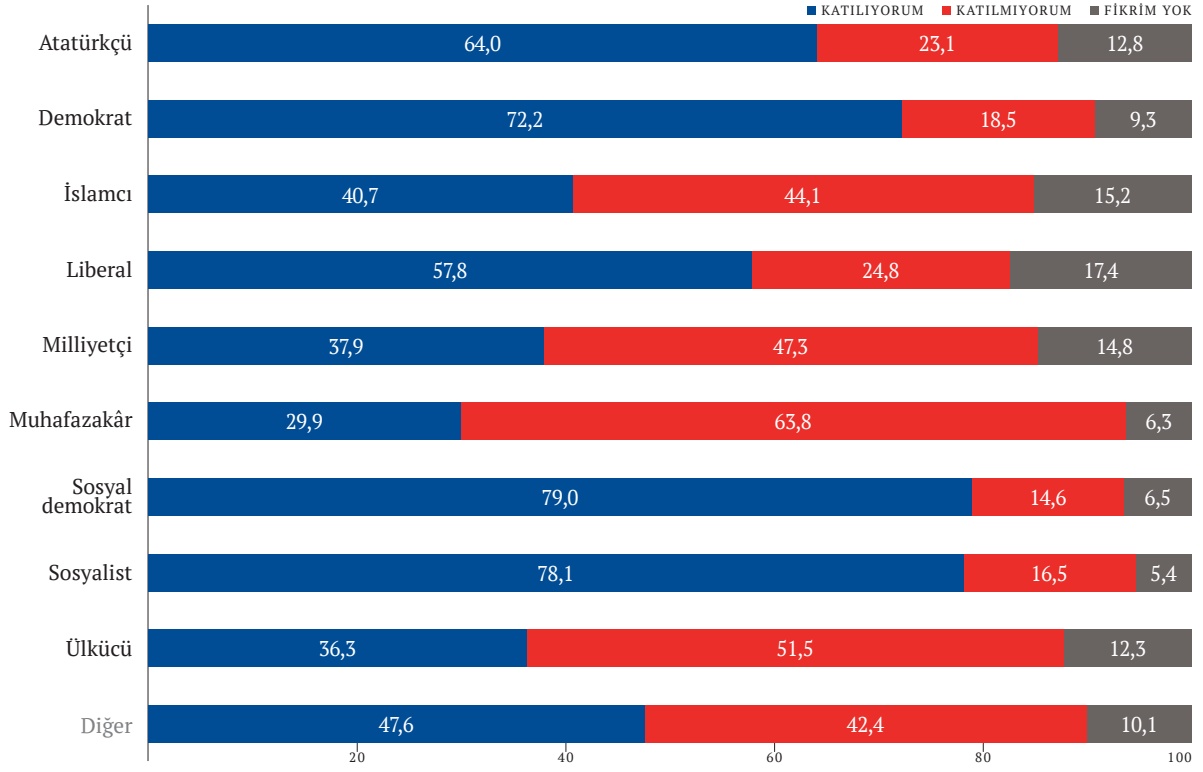
Bu açıdan bakıldığında, 'Türkiye silahlanmaya harcadığı kaynağı eğitim, sağlık gibi alanlara harcamalıdır' fikrine katılanlar yüzde 52 oranındadır. Bu fikre katılmadığını ifade edenler ise yüzde 36'dır.

GRAFİK 56: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "TÜRKİYE SİLAHLANMAYA HARCADIĞI KAYNAĞI EĞİTİM, SAĞLIK GİBİ ALANLARA HARCAMALIDIR"

Parti tercihine göre katılmadığını ifade edenler yüzde 56 oranında AK Partili ve yüzde 72 oranında MHP'li katılımcılardır. Bu ifadeye en yüksek oranda katılan katılımcılar ise yüzde 87 ile HDP ve yüzde 72 ile CHP'dir.

GRAFİK 57: KİMLİK AİDİYETİNE GÖRE SİYASİ PARTİ KAPATMA

Atatürkçü, demokrat, liberal, sosyal demokrat ve sosyalist olduğunu ifade eden katılımcılar “Türkiye silahlanmaya harcadığı kaynağı eğitim, sağlık gibi alanlara harcamalıdır” fikrine çoğunlukla katılmaktadır. Kendisini milliyetçi ve muhafazakâr olarak tanımlayan katılımcılar ise bu fikre en yüksek oranda katılmayanları oluşturmaktadır (sırasıyla %47 ve 64) ve bunu kendisini İslamcı olarak tanımlayanlar takip etmektedir.

Değerlendirme

Demokrasi söz konusu olduğunda da duygusal/siyasal kutuplaşmanın temel tutumlar konusunda etkili olduğu görülmektedir. Türkiye'nin siyasi haritası temel demokratik değerler açısından da ikiye bölünmüş durumdadır. Demokrasiye birtakım kısıtlamalar getirilebileceği gibi temel demokratik tutum ve değerlerle çatışan kimi önermeler iktidar partisine ve onun ittifak içinde olduğu partilere oy veren seçmenler arasında belirgin olarak daha fazla kabul görmektedir.

İktidar partilerine oy veren gruplar arasında Türkiye'nin demokratik işleyişine olan inanç çok daha yüksekken, muhalefet partilerine oy veren gruplar arasında bu oran son derece düşüktür. Pek çok ülkede, kendilerini siyasi yelpazenin sağına yerleştiren ve daha az eğitilmiş grupların demokratik olmayan yönetimleri destekleme olasılığı daha yüksektir. Bu araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Diğer yandan, demokrasi algısına ilişkin bir farklılaşma özellikle genç seçmenler arasında göze çarpmaktadır. Bölümün başında belirttiğimiz kurumların, kuralların ve ilkelerin doğru işleme- sine dayanan demokratik meşruiyet ve rejimlerin vatandaşların sağlık, güvenlik, iş gibi temel ihtiyaçlarını karşılama performansına işaret eden performans meşruiyeti, seçmen yaşı genç- leştikçe karşı karşıya gelmekte ve tercih performans meşruiyetinden yana belirlenmekte gibi görünmektedir.

IV. MİLLİYETÇİLİK VE KÜRT SORUNU

Ne Kadar Milliyetçisiniz?

Milliyetçilik Meselesinde Tutumlar

Milliyetçilik ve Türklük

Kürt Meselesine Bakış

Anadilde Eğitim

Değerlendirme

Milliyetçilik tıpkı demokrasi gibi herkesin bildiği ama anlamının her ideolojiye, siyasi partiye ya da kişiye göre değiştiği, tanımlanması zor, ele avuca sığmaz bir kavram. Kamusal evrenimizde birbiri ile taban tabana zıt pek çok farklı milliyetçilik türü var. Örneğin hemen soğuk savaş sonrasında Mark Juergensmeyer (1993), seküler milliyetçiliğe karşı dinsel milliyetçiliğin doğuşundan bahseder ve bu iki milliyetçilik tipi arasındaki çatışmanın küresel yeni bir soğuk savaşın başlangıcı olabileceğini iddia eder.^[18] Juergensmeyer daha sonra kaleme aldığı yazılarında Soğuk Savaş'ın hemen sonrasında öngördüğü biçimde bütün dünyada dini siyasetin yükseldiğini söyler. Bu küresel yükseliş her dini gelenekte görülmekte olup, geleneksel sosyal kimlik ve siyasi hesap verebilirlik biçimlerinin kökten dönüşüme uğradığı küresel bir çağda seküler milliyetçiliğin kamusal değerlerin ve ahlaki topluluğun etkisiz ve yetersiz bir ifadesi olduğu yönündeki yaygın algı tarafından teşvik edilmektedir.^[19] Bu açıdan bu yeni dini yükseliş, milliyetçilikten çok ciddi unsurlar barındırır ve milliyetçiliğin vatandaşlık, kültür ve dünya ile olan ilişkisini kökten değiştirir.

Bu değişime özellikle 21.yy'ın ikinci 10 yılında yükselişe geçen popülist siyasal hareketlerin milliyetçilikle kurduğu yeni ilişkiyi eklemek gerekir. Batı merkezli küresel sistemin içinden geçtiği ekonomik ve kurumsal kriz, toplumları içeriden bölen değerler konusundaki yeni ayrışmalar ve yükselen göç dalgası dünyanın pek çok yerinde milliyetçiliğin yükselmesine ve hâkim kimlik haline gelmesine neden olmuştur. Kuşkusuz her toplumda milliyetçiliğin ortaya çıkan tezahürleri o toplumun temel dinamiklerinden ve sorunlarından etkilenmektedir. Ancak özellikle batı dışı dünyada büyük ve güçlü devlet olma arzusunu dile getiren ve milliyetçiliğin devlet ile bağını küresel sistemde yeni bir bölüşüm arzusu üzerinden kuran bir söylemsel çerçevenin de yükselmesine bu dönemde tanıklık ederiz.

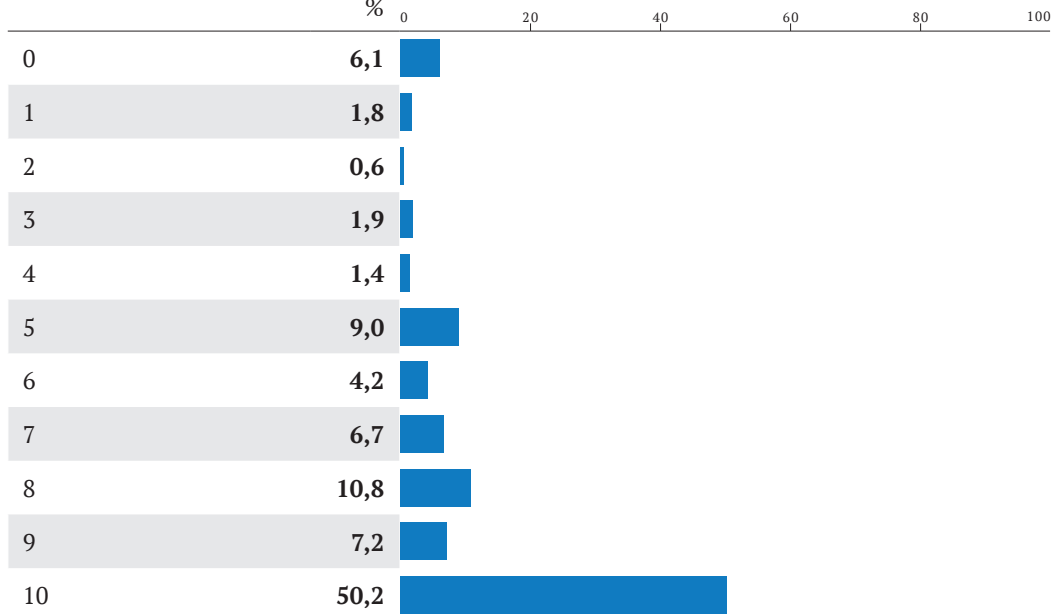
Richard Sakwa, ortaya çıkan bu milliyetçi hareketlerin sahip oldukları ruh halinin içeriğini oldukça güzel bir şekilde izah eder: “ülkenin, Büyük Güç statüsüne adanmışlığın tamamladığı güçlü bir ulusal kendi kendine yeterlilik duygusu; sayısız kesintilere rağmen, sosyal adalet ve gücün yeniden dağıtımı üzerine kurulu güçlü bir tarihsel devamlılık duygusu; bir tür manevi felaket gibi algılanan, derinlemesine yer etmiş, toprak ve/veya kimlik kaybı korkusu ve son olarak da toplumsal meselelerinin komple teorileri üzerinden okunması vurgusu – popülist milliyetçiler yapayalnız olduklarına, diğer her ulusun onlara karşı olduğuna inanırlar.”^[20]

Kısacası 21.yy’ın ilk 20 yılı yükselen ve yükselişiyle birlikte şekil değiştiren milliyetçiliğin yüzyılıdır. Küreselleşme ile ortadan kaybolacağı düşünülen bu hayalet kaybolmadığı gibi, geri gelmiştir.

Bu bölümde, toplumun milliyetçilik ve Türklük algısını anlamaya çalışmanın yanı sıra milliyetçilik anlayışının önemli bileşenlerinden, tezahürlerinden biri olan Kürt sorunu ile ilgili anlayış ve tutumları anlamaya çalışıyoruz.

Ne Kadar Milliyetçisiniz?

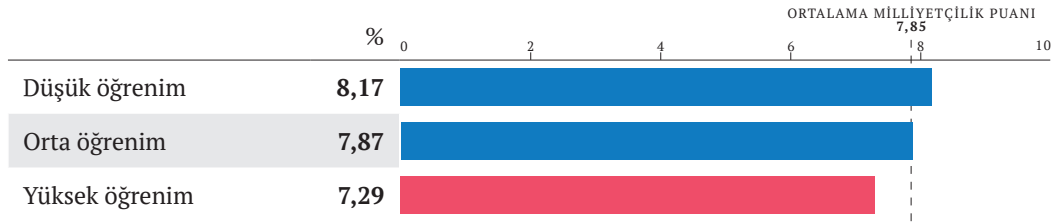
GRAFİK 58: MİLLİYETÇİLİK

Milliyetçiliğin her katılımcı için farklı bir anlama geldiğinin bilinciyle ve bu anlamı daha sonraki sorularda irdelemek amacıyla bu alt bölümde katılımcılara öncelikli olarak kendilerini ne kadar milliyetçi olarak gördüklerini değerlendirmeleri istenmiştir. Bunun sonucunda Türkiye ortalaması 7,85 puan olarak hesaplanmıştır.

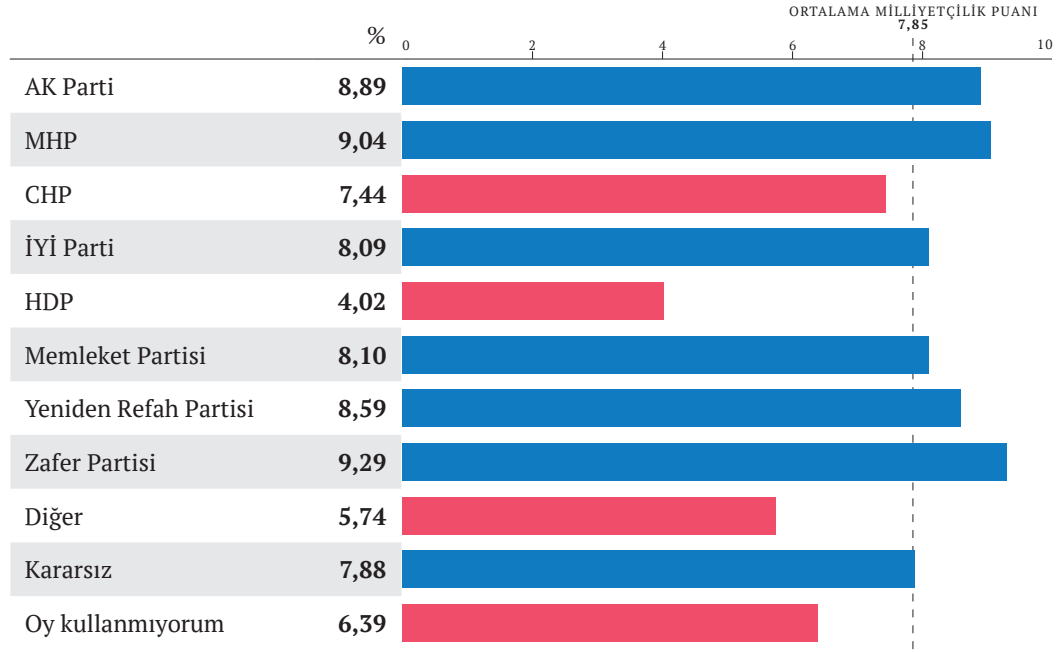
Katılımcıların yüzde 50'si milliyetçiliklerine 10 puan vermiştir.

GRAFİK 59: ÖĞRENİM DÜZEYİNE GÖRE MİLLİYETÇİLİK

Eğitim seviyesine göre bakıldığında milliyetçilik ortalamasının düşük eğitim seviyesinden yüksek eğitim seviyesine doğru gidildikçe azaldığı gözlemlenmektedir. Düşük eğitimli katılımcıların milliyetçilik ortalaması 8.17'dir, bu oran yüksek eğitimlilerde 7.29'dur.

GRAFİK 60: PARTİ TERCİHİNE GÖRE MİLLİYETÇİLİK

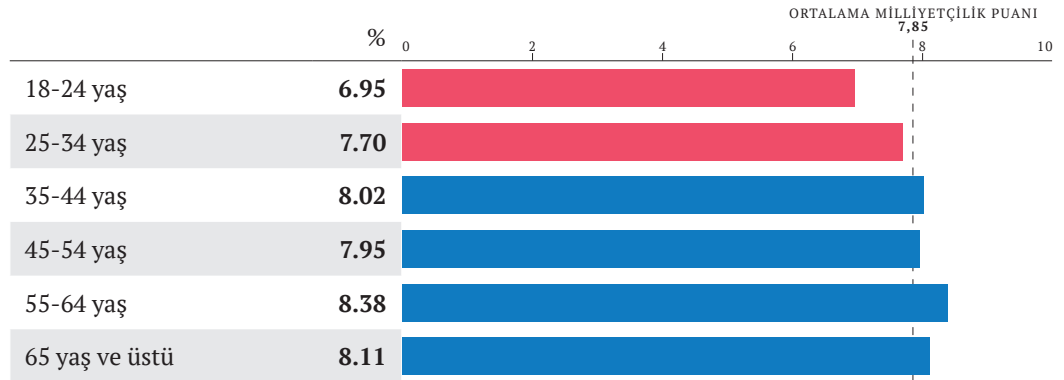

Parti aidiyeti üzerinden katılımcıların milliyetçiliklerine bakıldığında bütün partilerde Türkiye ortalamasını yansıtır bir şekilde kişilerin kendini milliyetçi olarak tanımlaması yüksek çıkmıştır. Zafer Partili ve MHP'li katılımcıların çoğunluğu milliyetçiliklerine 10 puan vermiştir.

AK Partili katılımcıların milliyetçiliklerine verdikleri puanın ortalaması 8.89 iken Yeniden Refah Partili katılımcıların ise 8.59 puandır.

Memleket Partili katılımcıların milliyetçilik ortalaması 8.10 ve İYİ Partili katılımcıların ortalaması da 8.09'dur. Kendini milliyetçi olarak en düşük oranda tanımlayan katılımcılar HDP seçmenidir. CHP ortalaması da Türkiye ortalamasının altındadır.

GRAFİK 61: YAŞA GÖRE MİLLİYETÇİLİK

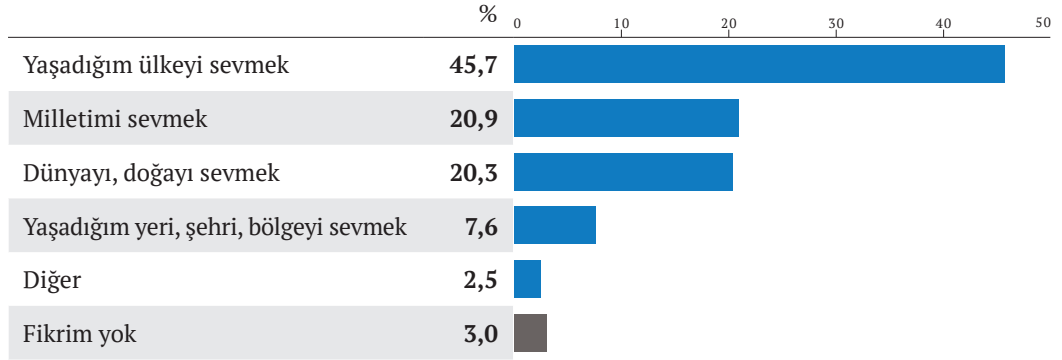

Yaşa göre milliyetçilik ortalamalarına bakıldığında yaş ortalaması yükseldikçe milliyetçilik değerinin de yükseldiği görülmektedir. 18-24 yaş aralığındaki genç seçmen kitlesi milliyetçilik ortalaması en düşük (6.95) yaş grubu iken 55-64 yaş aralığındaki milliyetçilik ortalaması (8.38) ise en yüksektir.

Milliyetçilik Meselesinde Tutumlar

Bu bölümün giriş tartışmasında ifade ettiğimiz gibi milliyetçilik her ne kadar son derece yaygın olarak kullanılan bir kavram olsa da bu kavramın hem siyasal hayatta hem de bireysel yaşam ve kimlikler düzeyinde somutlaşması son derece büyük farklılıklar içerebilmektedir. Buradan hareketle milliyetçilik düzeyi son derece yüksek çıkan katılımcılara milliyetçilikten ne anladıkları da sorulmuştur.

GRAFİK 62: MİLLİYETÇİLİK SİZCE NEDİR?

Katılımcıların yüzde 46'sı için verilen seçenekler arasından öncelik yaşadığı ülkeyi sevmektir. Yüzde 21 oranında katılımcı öncelik olarak milletini sevmeyi görürken, yüzde 20 oranında katılımcı da yaşadığı dünyayı, ülkeyi sevmeyi öncelik olarak görmektedir. Burada dikkat çekici olan husus klasik etnik milliyetçiliğin tanımı olarak kullanılan "milletimi sevmek" yanıtının katılımcıların yaklaşık yüzde 20'si tarafından seçilmiş olmasıdır.

TABLO 4: PARTİ TERCİHİNE GÖRE MİLLİYETÇİLİK SİZCE NEDİR?

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	HDP	Memleket Partisi	Diğer	Kararsız/Oy kullanmayan
Yaşadığım ülkeyi sevmek	56,7	52,9	45,2	51,1	23,1	36,7	46,1	37,1
Milletimi sevmek	23,0	23,5	14,7	17,1	15,3	30,3	15,6	26,7
Dünyayı, doğayı sevmek	11,3	10,4	28,8	15,0	46,0	26,8	26,9	18,0
Yaşadığım bölgeyi sevmek	5,1	10,5	8,0	6,0	12,0	3,7	6,4	11,0
Diğer	2,0	2,7	2,3	1,5	2,8	1,0	4,6	2,5
Fikrim yok	1,9	0,0	1,1	9,2	0,7	1,5	0,4	4,6

Milliyetçiliğin ne anlama geldiği siyasi parti tercihlerine göre bakıldığında hemen bütün siyasi parti seçmenlerinin çoğunlukla milliyetçiliği "yaşadığım ülkeyi sevmek" olarak tanımladığı

görülmektedir. Bu duruma tek istisna HDP seçmeni olan katılımcılardır. HDP'li katılımcıların çoğunluğu için seçenekler arasından öncelik “dünyayı, doğayı sevmek”tir. Milliyetçiliği “Milletimi sevmek” olarak tanımlayanlar en yüksek oranda Memleket Partisinde (%30) ve ondan daha sonra MHP (%24) ve AK Parti'de (%23) bulunmaktadır.

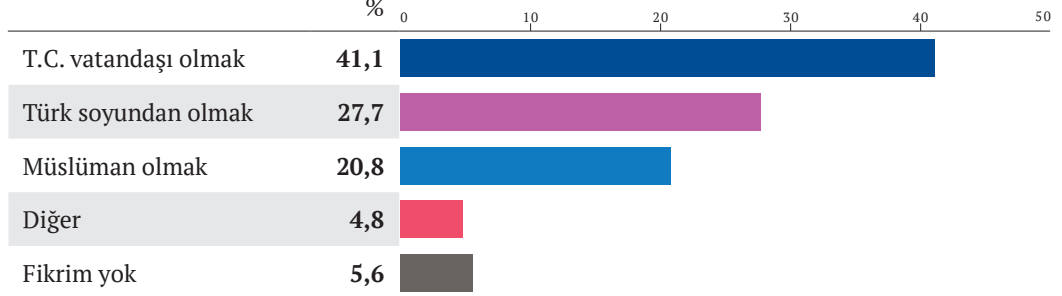
TABLO 5: KİMLİK AİDIYETİNE TERCİHİNE GÖRE MİLLİYETÇİLİK SİZCE NEDİR?

	Atatürkçü	Demokrat	İslamcı	Liberal	Milliyetçi	Muhafazakâr	Sosyal demokrat	Sosyalist	Ülkücü	Diğer
Yaşadığım ülkeyi sevmek	47,7	32,1	48,5	41,8	52,6	54,1	38,7	29,8	69,0	44,2
Milletimi sevmek	18,6	12,7	25,3	13,8	27,9	14,7	13,5	7,1	22,0	17,3
Dünyayı, doğayı sevmek	22,7	35,9	14,6	37,4	10,7	18,1	31,0	52,8	0,0	27,2
Yaşadığım bölgeyi sevmek	7,1	15,6	7,3	3,0	7,1	8,7	8,6	2,6	5,8	0,0
Diğer	1,0	1,9	0,6	2,2	0,6	2,7	7,7	4,6	2,7	11,3
Fikrim yok	3,0	1,9	3,7	1,8	1,2	1,7	0,6	3,1	0,5	0,0

Katılımcıların kimlik tanımına göre milliyetçiliği tanımlama biçimlerine baktığımızda Atatürkçü, İslamcı, liberal, milliyetçi, muhafazakâr, sosyal demokrat ve ülkücü katılımcıların çoğunluğu için önceliğin yaşadığı ülkeyi sevmek olduğunu görüyoruz. Demokrat ve sosyalist katılımcıların önceliği ise dünyayı, doğayı sevmektir. Bu durum siyasi parti tercihleri ile de uyum göstermektedir kendisini sosyalist ve sosyal demokrat olarak tanımlayan HDP ve CHP seçmenleri arasında milliyetçiliğin en yüksek oranda yaşadığın dünyayı ve doğayı sevmek olarak tanımlandığını görmekteyiz.

Milliyetçilik ve Türklük

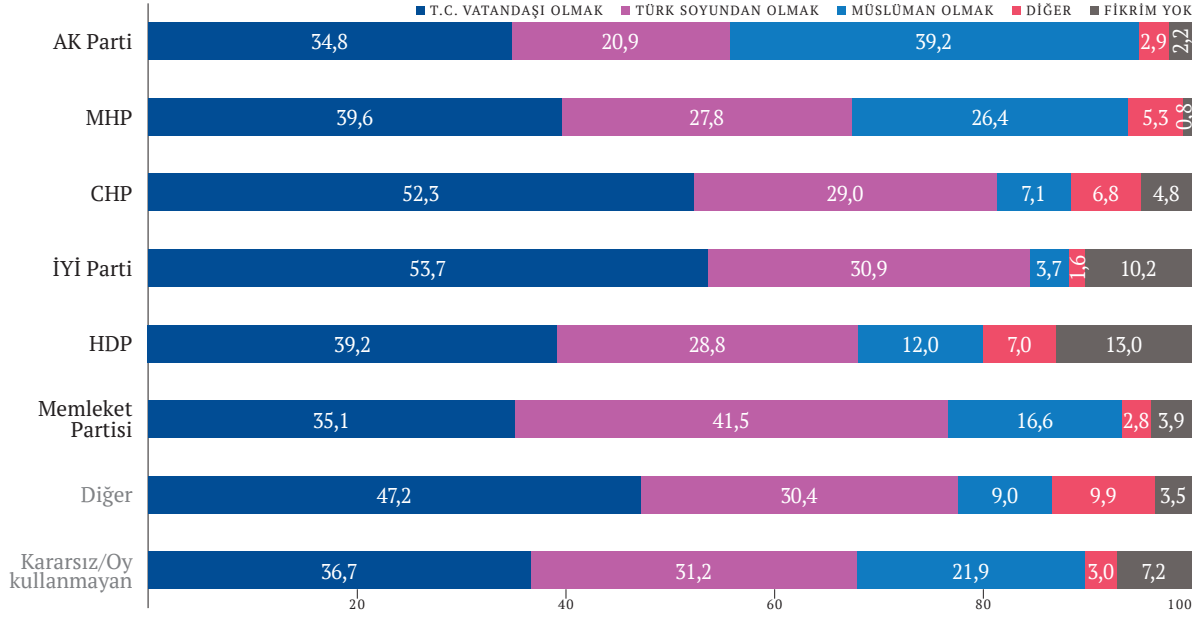
GRAFİK 63: TÜRK KİME DENİR?

Milliyetçilik tartışmalarının en önemli bileşenlerinden birisi Türk tanımı ile ilişkilidir. Ancak Türkiye’de milliyetçilik çalışan araştırmaların sıklıkla işaret ettiği gibi Türk kavramı da her bağlamda aynı gösterene işaret etmemektedir. Buradan yola çıkarak bu araştırmada katılımcılara bir insanın Türk sayılabilmesi için önceliğin ne olduğu sorulmuştur.

Buna cevaben yüzde 41 oranında katılımcı bu şartın “T.C. vatandaşı olmak” olduğunu söylemiştir. Yüzde 28 oranında katılımcı için Türk sayılabilmek için en önemli özellik “Türk soyundan gelmek” ve yüzde 21’i için ise “Müslüman olmak”tır. Her beş kişiden birinin Türk sayılmak için Müslüman olmak gerektiğini düşünüyor olduğu bulgusu, milliyetçiliğin güçlü bir dinsel bir motif taşıdığını da göstermektedir.

GRAFİK 64: PARTİ TERCİHİNE GÖRE TÜRK KİME DENİR?

AK Partili katılımcıların yüzde 39'u Türk sayılabilmek için en önemli özelliğın "Müslüman olmak" olduğunu düşünmektedir. Bu bulgu Türk-İslam sentezini kullanan sağ-muhafazakâr siyasi parti geleneğini temsil eden partilerin seçmenlerinin tercihi olarak anlaşılır. AK Partili seçmenlerin yüzde 35'i için ise en önemli özellik "T.C. vatandaşı olmak"tır.

CHP'li (%52,3) ve İYİ Partili (%53,7) katılımcıların çoğunluğu Türk sayılmanın koşulunun "T.C. vatandaşı olmak" olduğunu ifade etmektedir. HDP'li katılımcıların yüzde 39'u için Türk sayılmanın en önemli özelliğı "T.C. vatandaşı olmak" olup, ikinci sırada "Türk soyundan olmak" gelmektedir.

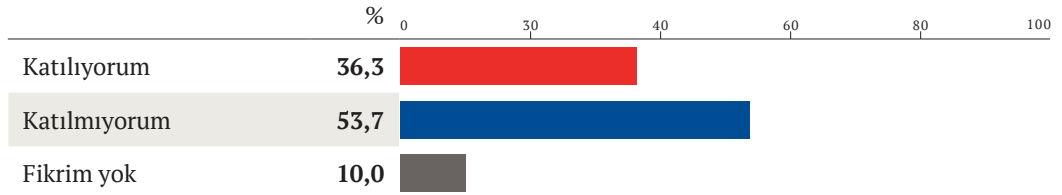
Memleket Partili katılımcıların yüzde 42'si Türk olmak için "Türk soyundan gelmek" gerektiğini düşünmektedir. "T.C. vatandaşı olmak" ise Memleket Partililer açısından ikinci sırada gelmektedir.

Kürt Meselesine Bakış

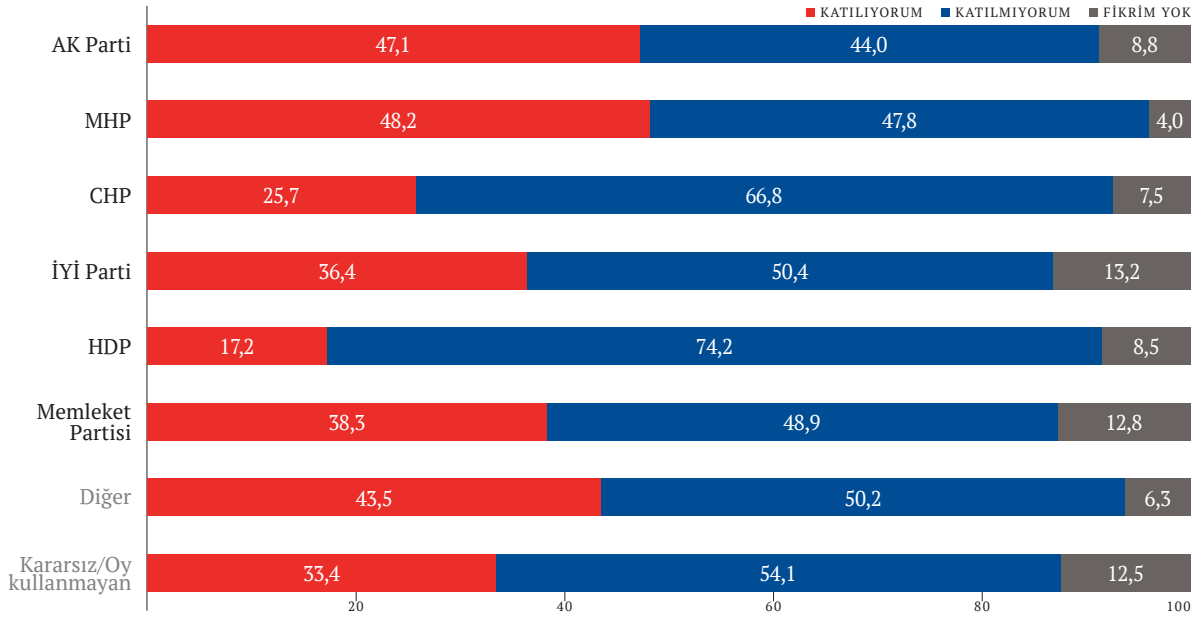
Bu bölümün girişinde ifade ettiğimiz gibi Türkiye’de milliyetçilik Kürt meselesine bakıştan ayrı olarak düşünülemez. Türkiye Cumhuriyeti’nin 100 yıllık tarihi içerisinde Kürt meselesi Türk milliyetçiliğinin temel kurucu ötekisidir. Buradan hareketle bu bölümde katılımcılara Kürt meselesini nasıl değerlendirdiklerini ve çözüm konusunda tutumlarını sorduk.

GRAFİK 65: “KÜRT SORUNU KÜRTLERİN AYRI BİR DEVLET KURMAK İSTEMESİNDEN KAYNAKLANIYOR”

“Kürt sorunu Kürtlerin ayrı bir devlet kurmak istemesinden kaynaklanıyor” cümlesine katılımcıların yüzde 54’si katılmamaktadır. Diğer yandan, katılımcıların yüzde 36’si bu ifadeye katılırken, yüzde 10’u fikir belirtmemiştir.

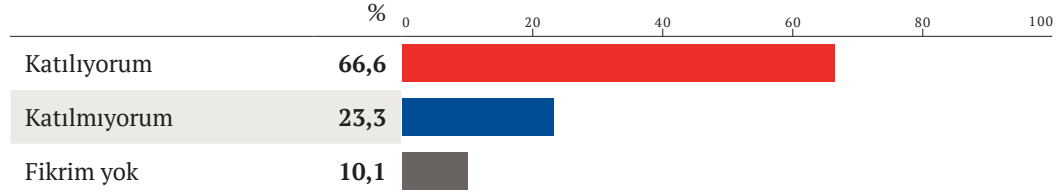
GRAFİK 66: PARTİ TERCİHİNE GÖRE “KÜRT SORUNU KÜRTLERİN AYRI BİR DEVLET KURMAK İSTEMESİNDEN KAYNAKLANIYOR”

“Kürt sorunu Kürtlerin ayrı bir devlet kurmak istemesinden kaynaklanıyor” ifadesine CHP, İYİ Parti, HDP ve Memleket Partili katılımcıların çoğunluğu katılmadığını ifade etmiştir. MHP’li katılımcıların yüzde 48’i bu ifadeye katılırken yüzde 48’i de katılmadığını

ifade etmiştir. MHP'lilerin bu konuda net bir karara varamamış olduğu görülmektedir. AK Partili katılımcıların yüzde 47'si "Kürt sorunu Kürtlerin ayrı bir devlet kurmak istemesinden kaynaklanıyor" demiştir.

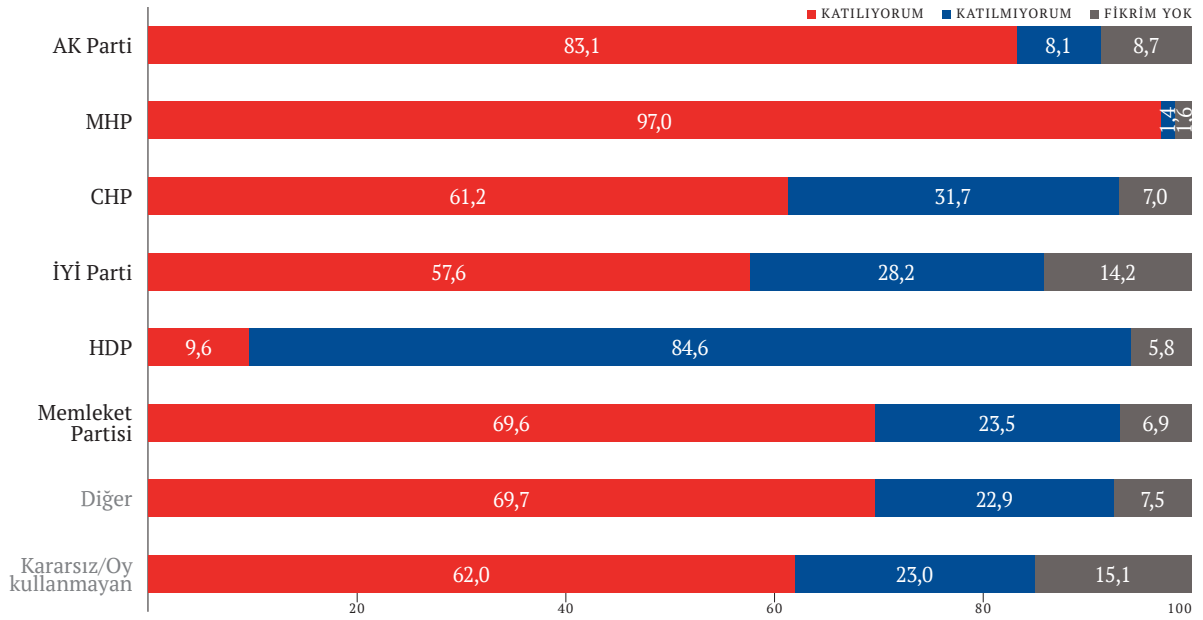
GRAFİK 67: "KÜRT SORUNU YABANCI DEVLETLERİN KIŞKIRTMASINDAN KAYNAKLANIYOR"

Kürt meselesinin Kürtlerin ayrı devlet kurması talebinden kaynaklandığını düşünenlerin oranı bu meselenin yabancı devletlerin kışkırtmasından kaynaklı olduğunu düşünenlerin oranına göre daha düşüktür. Bu durum dış aktörlere/devletlere olan güvensizliğin toplumun büyük bir kısmında devam ettiğinin ve literatürde Sevr paranoyası olarak da tarif edilen ülkenin toprak bütünlüğüne dair yabancı devletlerin gizli emelleri olduğu şeklinde özetlenebilecek duygunun toplumda hala hâkim duygu olduğunun bir göstergesi olarak görülebilir.

Nitekim Kürt meselesinin yabancı devletlerin kışkırtmasından kaynaklandığını düşünenlerin oranı yüzde 67'dir. Bu ifadeye katılmayanların oranı ise yüzde 23'tür.

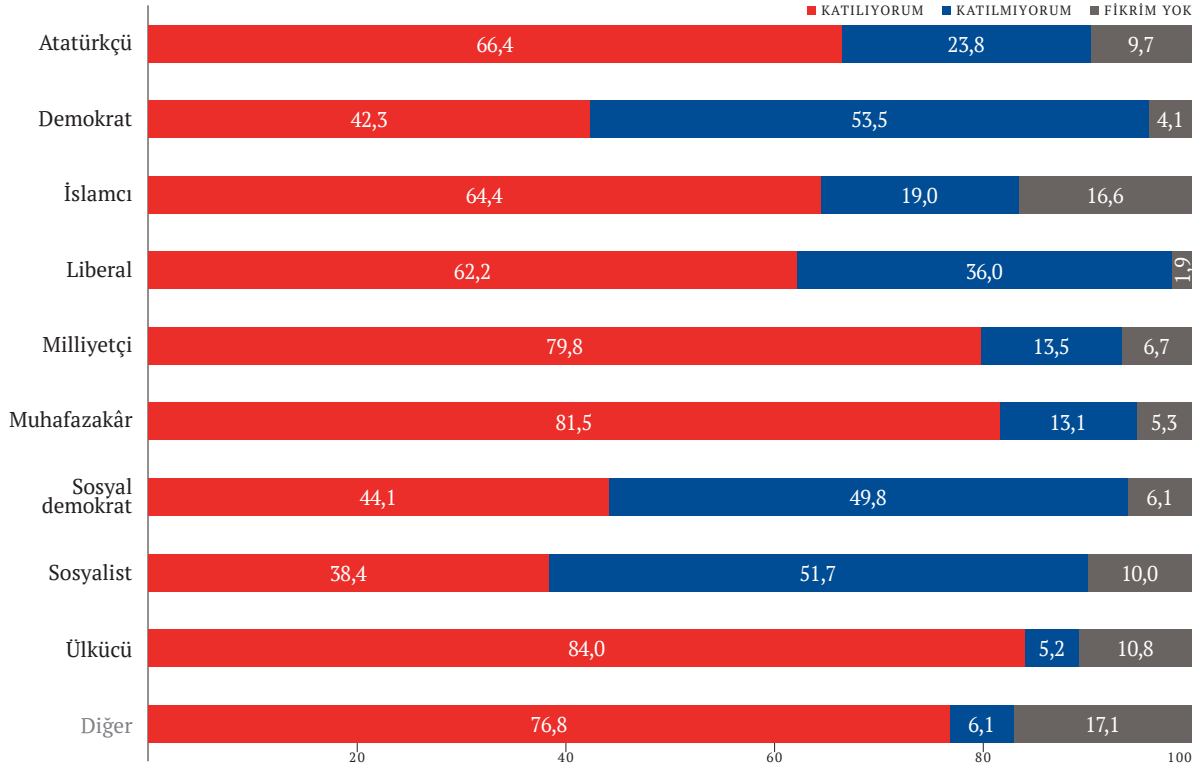
GRAFİK 68: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "KÜRT SORUNU YABANCI DEVLETLERİN KIŞKIRTMASINDAN KAYNAKLANIYOR"

"Kürt sorunu yabancı devletlerin kışkırtmasından kaynaklanıyor" ifadesine katılanlar büyük oranda AK Partili (%83) ve MHP'li (%97) katılımcılardır. Memleket Partisi seçmenleri arasında da bu oran yüksektir (%70). CHP (%61) ve İyi Partili (%58) seçmenlerde bu

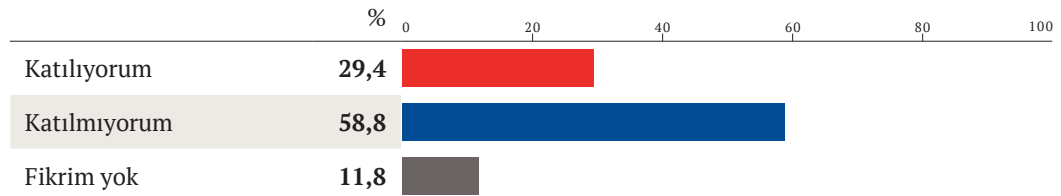
oran düşmektedir. Beklenebileceği üzere HDP’li seçmenlerin yüzde 85’i Kürt sorununun yabancı devletlerin kışkırtmasından kaynaklanmadığını düşünmektedir.

GRAFİK 69: KİMLİK AİDİYETİNE GÖRE “KÜRT SORUNU YABANCI DEVLETLERİN KİŞKİRTMASINDAN KAYNAKLANIYOR”

Kendisini demokrat olarak tanımlayan katılımcıların yüzde 54’ü, sosyal demokrat olarak tanımlayan katılımcıların yüzde 50’si ve sosyalist olarak tanımlayan katılımcıların yüzde 52’si Kürt sorununun yabancı devletlerin kışkırtmasından kaynaklandığını düşünmemektedir.

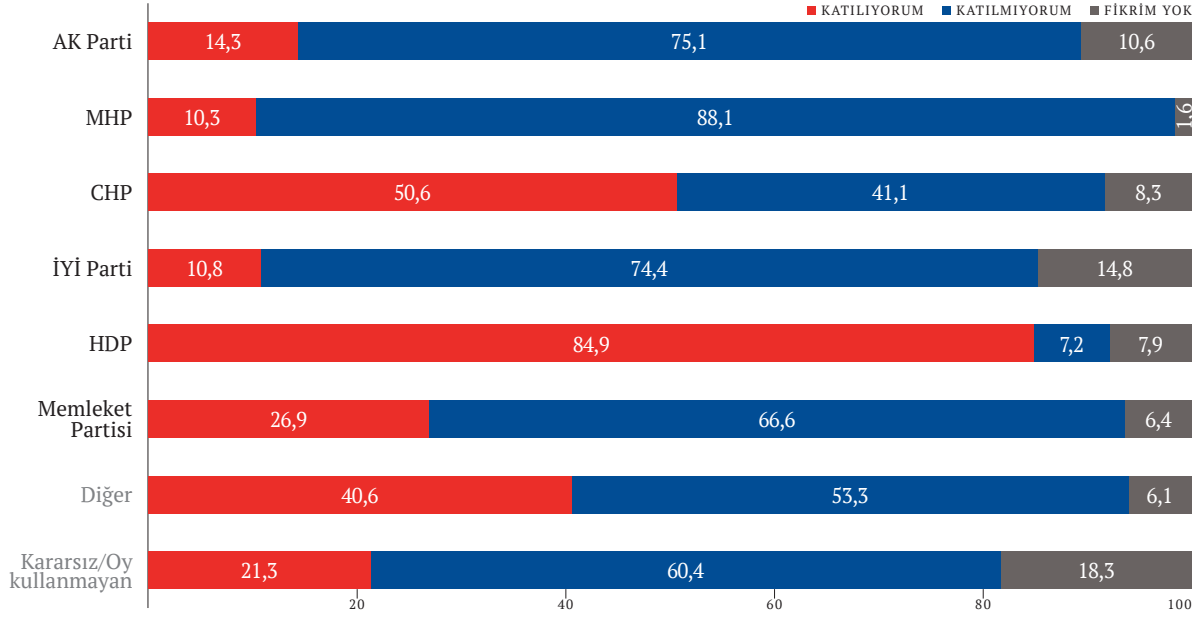
GRAFİK 70: “KÜRT SORUNU KÜRTLERE TEMEL HAKLARININ VERİLMEMESİNDEN KAYNAKLANIYOR”

Kürt meselesinin temel kaynağının ne olduğunu incelediğimiz sorulardan biri de bu sorunun temel haklar ile olan ilişkisidir. Araştırmanın bulgularına göre Kürt sorununun Kürtlere temel haklarının verilmemesinden kaynaklandığını düşünenler yüzde 29’dur. Katılımcıların yüzde 59’u bu meselenin temel hakların verilmemesi ile ilişkili olmadığını düşünmektedir. “Fikrim yok” diyenler ise yüzde 12’dir.

Bu veriler, Kürt meselesinin hala güvenlikçi bir çerçevede tartışıldığının, toplumun güvenlik endişelerinin yoğun olduğunun ve meselenin haklar perspektifi üzerinden değerlendirilmediğinin bir işareti olarak okunabilir.

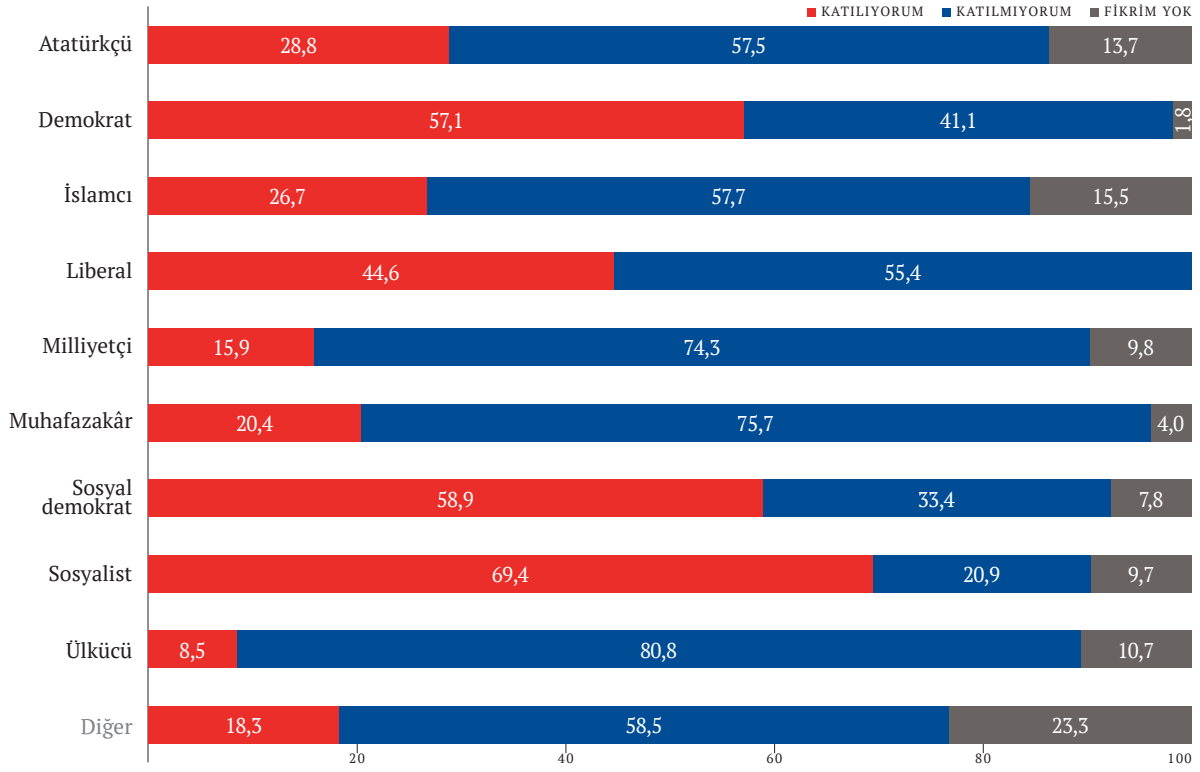
GRAFİK 71: PARTİ TERCİHİNE GÖRE “KÜRT SORUNU KÜRTLERE TEMEL HAKLARININ VERİLMEMESİNDEN KAYNAKLANIYOR”

Haklar perspektifinden bakıldığında siyasi parti tercihi ve sorunun kaynağı konusunda bir farklılaşma ortaya çıkmaktadır. CHP'lilerin yüzde 51'i ve HDP'li katılımcıların yüzde 85'i Kürt sorununun Kürtlere temel haklarının verilmemesinden kaynaklandığını düşünmektedir. Bu oran İYİ Partili, AK Partili ve MHP'li seçimde son derece düşüktür.

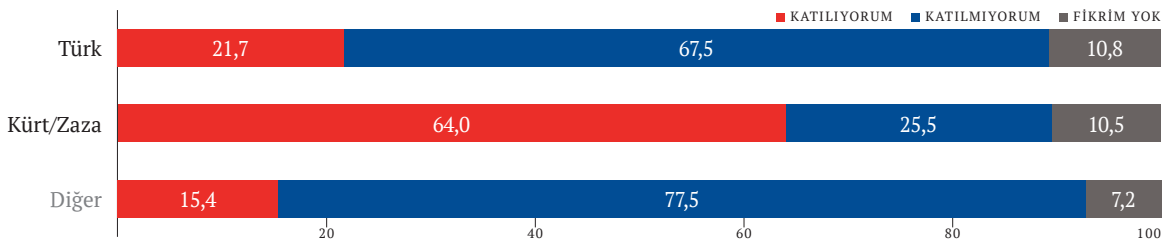
Bir diğer deyişle Türkiye siyasi parti sistemi içerisinde Kürt meselesini haklar ile ilişkilendiren 2 önemli seçmen grubu öncelikle HDP ve sonrasında da CHP'dedir.

GRAFİK 72: KİMLİK AİDİYETİNE GÖRE “KÜRT SORUNU KÜRTLERE TEMEL HAKLARININ VERİLMEMESİNDEN KAYNAKLANIYOR”

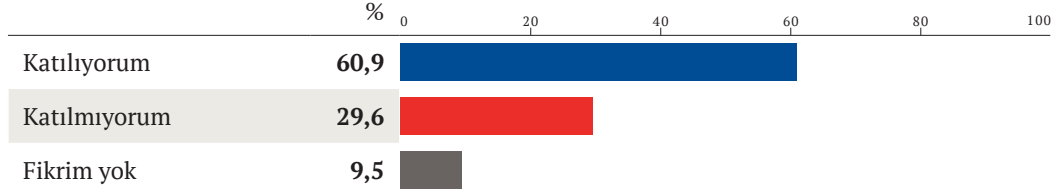
Kimlik tanımı üzerinden baktığımızda Kürt sorununun Kürtlere temel haklarının verilmemesinden kaynaklandığını düşünenler demokratların yüzde 57’si, sosyal demokratların yüzde 59’u ve sosyalistlerin yüzde 69’udur. Beklenildiği gibi bu oran kendisini ülkücü, milliyetçi ve muhafazakâr olarak tanımlayanlarda düşüktür.

GRAFİK 73: ETNİK KÖKENE GÖRE “KÜRT SORUNU KÜRTLERE TEMEL HAKLARININ VERİLMEMESİNDEN KAYNAKLANIYOR”

Aynı soruya etnik kimlik tanımı üzerinden bakıldığında Kürt katılımcıların yüzde 64’ünün Kürt meselesinin Kürtlere temel hakların verilmemesinden kaynaklı olduğunu düşünüyoruz. Türk katılımcıların ise yalnızca yüzde 22’si bu meselenin temel hakların verilmemesinden kaynaklı olduğunu düşünmektedir. Burada kendisini Kürt olarak tanımlayanların daha yüksek oranda hak siyasetine destek vermemiş olması araştırmanın üzerinde tartışılması gereken bulgularından birisidir.

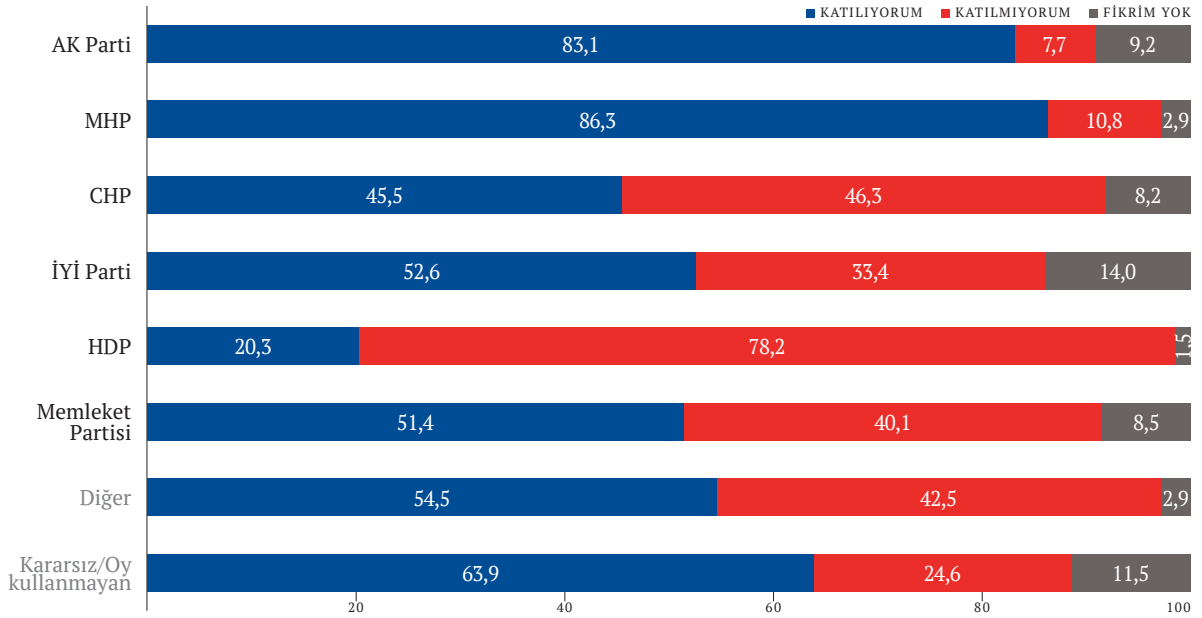
GRAFİK 74: "KÜRT VATANDAŞLARA EŞİT HAKLAR TANINMIŞ VE UYGULANMAKTADIR"

Kürt meselesini haklar ile bağlantılı gören perspektife paralel olarak sorduğumuz "Kürt vatandaşlara eşit haklar tanınmış ve uygulanmaktadır" cümlesine katıldığını ifade edenlerin oranı yüzde 61'dir. "Katılmıyorum" diyenler ise yüzde 30'dur.

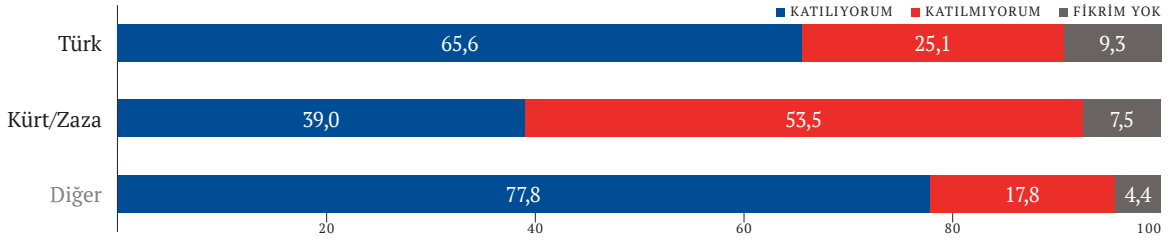
Bir diğer deyişle Kürt meselesinin Kürtlere haklarının verilmemiş olmasından kaynaklanmıyor olduğu iddiasının ana nedeni esasen toplumun önemlice bir kısmının bu hakların zaten tanıdığını düşünüyor olmalarıdır.

GRAFİK 75: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "KÜRT VATANDAŞLARA EŞİT HAKLAR TANINMIŞ VE UYGULANMAKTADIR"

AK Partili ve MHP'li seçmenlerin büyük bir kısmı "Kürt vatandaşlara eşit haklar tanınmış ve uygulanmaktadır" demektedir. Buna karşılık HDP'li seçmenin sadece yüzde 20'si, CHP seçmeninin yüzde 46'sı ve İYİ Parti seçmeninin yüzde 53'ü "Kürt vatandaşlara eşit haklar tanınmış ve uygulanmaktadır" ifadesine katılmıştır.

GRAFİK 76: ETNİK KÖKENE GÖRE “KÜRT VATANDAŞLARA EŞİT HAKLAR TANINMIŞ VE UYGULANMAKTADIR”

“Kürt vatandaşlara eşit haklar tanınmış ve uygulanmaktadır” düşüncesinde olanlar yüzde 66 oranında Türk katılımcılardır.

Yüzde 39 oranında Kürt katılımcı ise Kürt vatandaşlara eşit haklar tanındığına ve uygulandığına katılmaktadır.

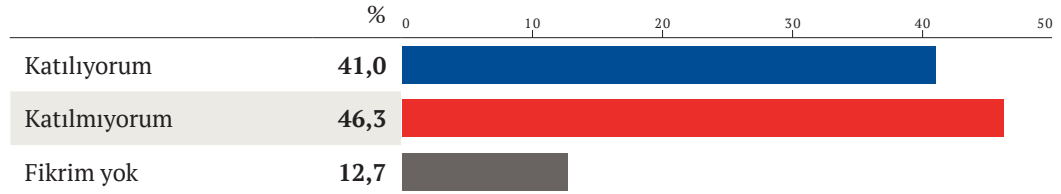
Bu resim bize çok net bir şekilde kendisini Kürt ve Türk olarak tanımlayanların algı ve söylemlerde önemli oranda ayrıştığını göstermektedir.

Anadilde Eğitim

Kürtlerin en temel eşit vatandaşlık taleplerinden biri anadilde eğitim hakkıdır. Anadilde eğitim hakkının nasıl kullanılacağı ve bunun Kürtçenin statüsünde yaratacağı etkiler hem siyasi hem de toplumsal aktörler tarafından neredeyse Cumhuriyet kurulduğundan bu yana sıkça tartışılmıştır.

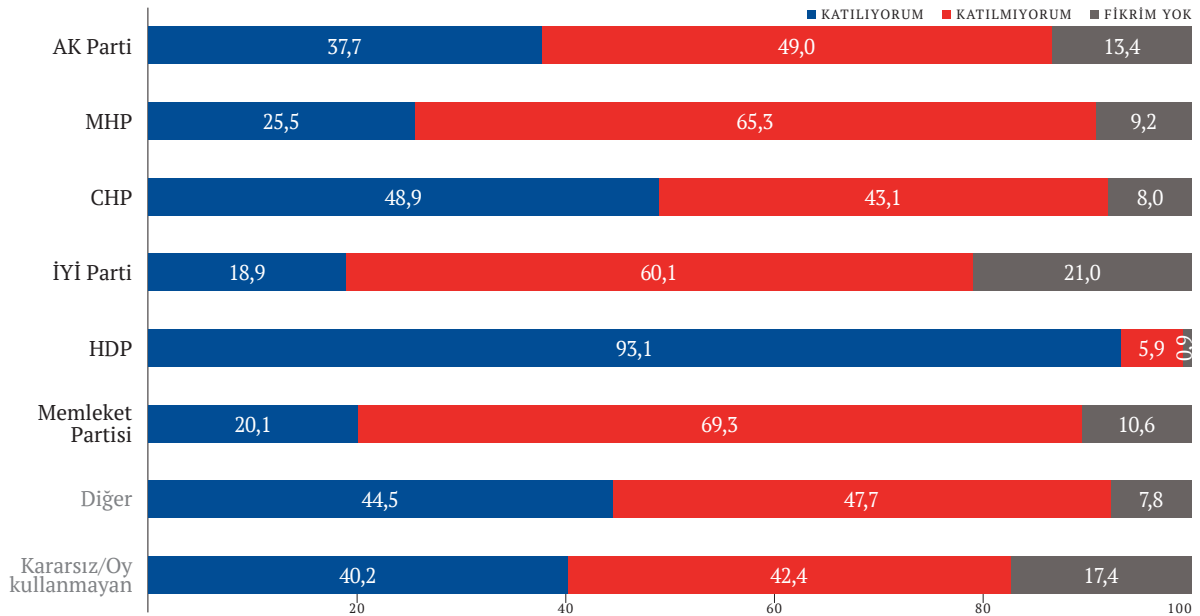
Bir yandan Kürtler ve Kürtlerin siyasi temsilcileri anadilde eğitim hakkının altını Kürtlerin reddedilemez temel bir insan hakkı olarak Kürt sorununun çözümündeki en birincil uğrak olarak çizerken, diğer taraftan bu talebe yönelik devletin çeşitli kademelerinden sert açıklamalar yapılmış ve bu konuda Kürtçeye kamusal hayatta kısmi bir görünürlük sağlanmıştır.

GRAFİK 77: "DEVLET KÜRTLERİN ANADİLLERİNDE EĞİTİM ALMALARINI SERBEST BIRAKMALIDIR"

Devletin Kürtlerin anadillerinde eğitim almalarını serbest bırakması gerektiğini düşünenlerin oranı yüzde 41 iken, buna katılmayanların oranı yüzde 46 olarak çıkmıştır.

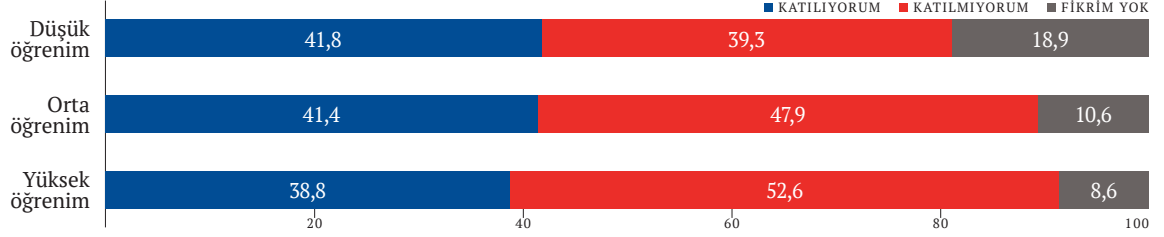
GRAFİK 78: PARTİ TERCİHİNE GÖRE "DEVLET KÜRTLERİN ANADİLLERİNDE EĞİTİM ALMALARINI SERBEST BIRAKMALIDIR"

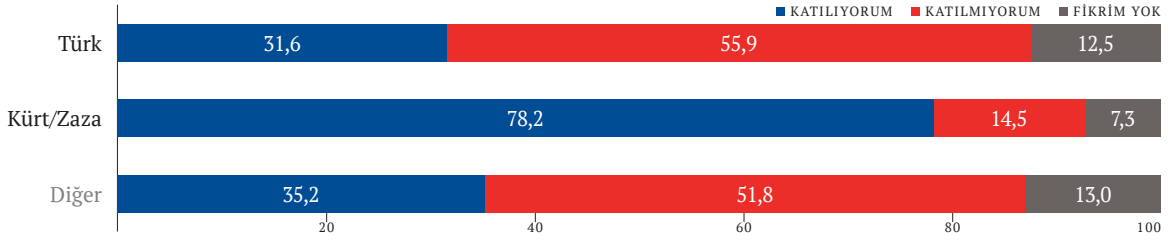
CHP’li katılımcıların yüzde 49’u ve HDP’li katılımcıların yüzde 93’ü devletin Kürtlerin anadillerinde eğitim almalarını serbest bırakması gerektiğini düşünmektedir. Bu oran MHP, İYİ Parti ve Memleket Partisi seçmenlerinde düşüktür. AK Parti seçmeni yüzde 38 oranında Kürtlerin ana dilde eğitim hakkını desteklemektedir.

GRAFİK 79: ÖĞRENİM DÜZEYİNE GÖRE “DEVLET KÜRTLERİN ANADİLLERİNDE EĞİTİM ALMALARINI SERBEST BIRAKMALIDIR”

Eğitim düzeyi arttıkça “Devlet Kürtlerin anadillerinde eğitim almalarını serbest bırakmalı” cümlesine “katılıyorum” diyenlerin oranı artmıştır.

GRAFİK 80: ETNİK KÖKENE GÖRE “DEVLET KÜRTLERİN ANADİLLERİNDE EĞİTİM ALMALARINI SERBEST BIRAKMALIDIR”

Türk katılımcıların yüzde 56’sı Kürtlerin anadillerinde eğitim almalarını serbest bırakmalı önermesine katılmazken, Kürt katılımcıların yüzde 78’i bu önermeye katılmaktadır.

Değerlendirme

Araştırmamız Türkiye’de kendisini milliyetçi olarak görenlerin oranının yüksek olduğunu göstermiştir. Kendinizi ne kadar milliyetçi olarak tanımlarsınız sorusuna 1-10 arası bir değer verilmesi istendiğinde (10 en yüksek olmak üzere) Türkiye ortalaması 7.85 çıkmıştır. Parti aidiyeti üzerinden katılımcıların milliyetçilikle özdeşleşmelerine bakıldığında ise bütün partiler açısından milliyetçilik oranı yüksek çıkmıştır. Burada iki istisna milliyetçilik oranı Türkiye ortalamasının altında çıkan CHP ve HDP seçmenidir. Milliyetçilik oranı eğitim seviyesi ve yaşa göre değişim göstermektedir. Eğitim seviyesi arttıkça milliyetçilik oranı yükselmekte, yaş yükseldikçe de yine milliyetçilik oranı yükselmektedir.

Araştırmanın bulguları gösteriyor ki toplumda ortalama kişinin kendisini milliyetçilikle özdeşleştirilmesi oldukça yüksek. Sadece bu veriye bakarak toplumdaki milliyetçilik dozunun yüksek olduğunu ve siyasi partilerin bu milliyetçi yükselişe yanıt vermesi gerektiğini iddia etmek mümkündür. Ancak milliyetçiliğin içeriklendirilmesi söz konusu olduğunda klasik milliyetçi tanımlardan son derece farklı bir resim ortaya çıkmakta. Bu resimde milliyetçilik etnik bir milliyetçilik olarak tanımlamaktan daha ziyade, vatandaşlık, ülkesini sevmek, yaşadığı kenti sevmek gibi anayasal ve duygusal aidiyet, kurumlara ve kurallara bağlılık üzerinden ifade edilmektedir. Bunun Türkiye gibi milliyetçiliği yüksek olduğu varsayılan toplumlar açısından son derece önemli bir bulgu olduğunun altını çizmeliyiz.

Hiç kuşkusuz Türkiye’de milliyetçiliği Türkiye’yi tasavvur etmenin önemli bileşenlerinden birisi haline gelmiş Kürt sorunundan ayrı bir biçimde bunu tartışmak imkânsız. Bu öngöründen hareketle bu araştırmada milliyetçilik bileşeni altında katılımcılara Kürt sorunu ile ilgili görüşlerini de sorduk ve Kürt sorunu söz konusu olduğunda güvenlikçi yaklaşımların hâkim duygu ve tutum olduğunu gördük. Katılımcıların yüzde 36’sı Kürt sorununun “Kürtlerin ayrı bir devlet kurma talebinden” kaynaklandığını düşünmektedir. Kürt meselesinin “yabancı devletlerin kışkırtmasından” kaynaklandığını düşünenlerin oranı yüzde 61’dir. Diğer yandan HDP seçmenlerinin yüzde 74’ü ise sorunun “Kürtlerin ayrı bir devlet kurmak istemesinden” kaynaklandığını düşünmediğini belirtmiştir.

Diğer temel araştırma sorularımızda olduğu gibi Kürt meselesinde de kamuoyunun tutumlarını temelde iki önemli değişken belirliyor: Siyasi parti kimliği ve etnik kimlik. Kürt sorununun “temel hakların verilmemesinden” kaynaklı olduğunu düşünenlerin oranı yaklaşık yüzde 30 civarındadır. Bu soruya verilen yanıtlara etnik kimlik tanımı üzerinden bakıldığında Kürt katılımcıların yüzde 64’ü Kürt meselesinin “Kürtlere temel hakların verilmemesinden” kaynaklı olduğunu düşündüğünü söylemektedir. Türk katılımcıların ise yalnızca yüzde 22’si bu meselelerin temel hakların verilmemesinden kaynaklandığını düşünmektedir.

Bu sonuç “Kürt vatandaşlara eşit hakların tanınmış ve uygulanmakta olduğu” fikri ile de doğrudan ilişkilidir. AK Partili ve MHP’li seçmenlerin büyük bir kısmı “Kürt vatandaşlara eşit haklar tanınmış ve uygulanmaktadır” demektedir. Buna karşılık HDP seçmeninin sadece yüzde 20’si Kürt vatandaşlara eşit haklar tanındığını düşünmektedir. Bu değerlerde Türk ve Kürt katılımcılar arasında da ciddi bir fark vardır. Katılımcılara Kürtlerin anadilde eğitim almalarının serbest bırakılması sorulduğunda yüzde 41’i alması gerektiğini, yüzde 46’sı ise almaması gerektiğini söylemiştir. Anadilde eğitim hakkını destekleyen seçmen grubu yoğunluklu olarak HDP ve CHP’de bulunmaktadır.

Sonuç

Bu araştırma Türkiye’de hâlâ üç kutuplu bir siyasal düzen olduğunu gösteriyor. Bu kutuplardan ilki AK Parti ve MHP tarafından temsil edilen iktidar bloğu. Bu blokun karşısında ise CHP ve İYİ Parti yer alıyor. Bu iki bloğun seçmenlerinin tutum ve davranışları zaman zaman ayrılrsa da büyük oranda birbirine benziyor. Bu iki bloğun karşısında ise tutum davranış ve değerler konusunda bu iki bloktan önemli ölçüde ayrılan HDP seçmeni yer alıyor.

Ancak bu araştırmanın ortaya çıkardığı önemli sonuçlardan birisi Memleket Partisi seçmenin de yeni bir (milliyetçi) blok oluşturduğu yönündedir. Nitekim Memleket Partisi seçmeni hem göç hem milliyetçilik hem de Kürt meselesinde büyük oranda MHP’nin AK Parti ile ittifak yapmasından doğan etnik milliyetçi boşluğu doldurmuş gözüküyor. Pek çok değer ve tutum konusunda Memleket Partisi seçmenlerinin diğer üç bloktan farklı bir tutum sergiledikleri görülüyor.

Bu araştırmanın bir diğer önemli bulgusu katılımcıların büyük bir çoğunluğunun siyasetlerini ve çerçevelerini kendi siyasi partilerinin tutumuna göre şekillendirmekte olduğudur. Örneğin deprem söz konusu olduğunda seçmenlerin değerlendirme ve beklentilerini etkileyen en önemli faktör siyasi parti aidiyetleridir. Bir diğer deyişle kişilerin mevcut siyasi kimlikleri geçmiş dönemi değerlendirme ve geleceğe yönelik beklentilerini oluşturma konusunda ayırıcı bir önemdedir.

Göç konusundaki tutumların önemli bir belirleyicisi de siyasal parti aidiyetidir. Katılımcıların göç konusundaki tutumlarına bakıldığında iktidar bloğunda yer alan AK Parti ve MHP seçmenlerinin göçmen karşıtı konumlarının daha düşük, muhalefet partisi seçmenlerinin göçmen karşıtı konumlarının ise daha yüksek olduğu görülmektedir. Memleket Partisi bütün muhalefet seçmenleri arasında en yüksek göçmen karşıtı tutumlara sahip olan parti olarak öne çıkmaktadır.

Demokrasi söz konusu olduğunda da duygusal/siyasal kutuplaşmanın temel tutumlar konusunda etkili olduğu görülmektedir. Türkiye’nin siyasi haritası temel demokratik değerler açısından ikiye bölünmüş durumdadır. Demokrasiye birtakım kısıtlamalar getirilebileceği gibi temel demokratik tutum ve değerlerle çatışan kimi önermeler iktidar bloğuna oy veren seçmenler arasında belirgin olarak daha fazla kabul görmektedir. İktidar partilerine oy veren gruplar arasında Türkiye’nin demokratik işleyişine olan inanç çok daha yüksekken, muhalefet partilerine oy veren gruplar arasında bu oran son derece düşüktür.

Milliyetçi tutumlar ve Kürt sorununa yönelik kanaatlerde de siyasi parti aidiyeti büyük oranda seçmenlerin tercihlerini şekillendirmektedir. Araştırmanın bulgularına göre toplumda ortalama bir kişinin kendisini milliyetçilikle özdeşleştirilmesi oldukça yüksektir. Ancak milliyetçiliğin içeriklendirilmesi söz konusu olduğunda milliyetçilik etnik bir milliyetçilik olarak tanımlanmaktan daha ziyade, vatandaşlık, ülkesini sevmek, yaşadığı kenti sevmek gibi anayasal ve duygusal aidiyet, kurumlara ve kurallara bağlılık üzerinden ifade edilmektedir. Kendini milliyetçi olarak en düşük oranda tanımlayan katılımcılar HDP seçmenidir. CHP ortalaması da Türkiye ortalamasının altındadır. AK Parti seçmenleri büyük oranda milliyetçiliği dini aidiyet ile, MHP seçmenleri de etnik aidiyet ile ilişkilendirmiştir.

Hiç kuşkusuz Türkiye'de milliyetçiliği Türkiye'yi tasavvur etmenin önemli bileşenlerinden birisi haline gelmiş Kürt sorunundan ayrı bir biçimde tartışmak imkânsızdır. Kürt meselesinde de kamuoyunun tutumlarını siyasi parti kimliği ve etnik kimlik şekillendirmektedir. Ancak bu konuda güvenlikçi tutumun HDP dışındaki parti seçmenlerinde büyük oranda devam ettiği görülmektedir.

Örneğin “Kürt sorunu yabancı devletlerin kışkırtmasından kaynaklanıyor” ifadesine katılanlar büyük oranda AK Partili ve MHP’li katılımcılardır. Memleket Partisi seçmenleri arasında da bu oran yüksektir. CHP ve İYİ Partili seçmenlerde bu oran düşmektedir. Beklenebileceği üzere HDP’li seçmenlerin büyük bir çoğunluğu Kürt sorununun yabancı devletlerin kışkırtmasından kaynaklanmadığını düşünmektedir. Kürt meselesine Kürt sorununun “temel hakların verilmemesinden” kaynaklı olduğunu düşünenlerin oranı düşüktür. Bu soruya verilen yanıtlara etnik kimlik tanımı üzerinden bakıldığında Kürt katılımcıların çoğu “Kürtlere temel hakların verilmemesinden” kaynaklı olduğunu düşündüğünü söylemektedir. Türk katılımcıların ise yalnızca dördte biri bu meselenin temel hakların verilmemesinden kaynaklandığını düşünmektedir.

Özetlemek gerekirse bu araştırma siyasi parti aidiyetinin tutum ve davranışların şekillenmesinde önemli bir işlev gördüğünü göstermektedir. Ancak bu tam bir örtüşme ilişkisi de değildir. Nitekim mevcut siyasi partilerin kendilerini temsil etmediğini düşünen ve iktidara da muhalif olan seçmenin bir üçüncü yol arayışına girdiği ve bu seçim döneminde Memleket Partisi ile ilişkilendiği görülmektedir.

Son olarak eğitim, yaş ve etnik kimliğin de tutum ve değerler açısından önemli faktörler olduğunun altı çizilmelidir. Kürt meselesi söz konusu olduğunda etnik kimlik; demokrasi söz konusu olduğunda etnik kimlik, yaş ve eğitim; göçmenlere yönelik tutum söz konusu olduğunda eğitim ve yaş; depreme yönelik tutum ve değerlendirme söz konusu olduğunda ise eğitim öne çıkan faktörler olmuştur. Ancak bu değişkenlerin pek çok durumda siyasi parti kimliği ile de üst üste geldiği unutulmamalıdır.

-
- [1] Didem Danış, 2023, "Deprem Sonrası Büyük Göç" Birgün Gazetesi. 19.02.2023 <https://www.birgun.net/makale/deprem-sonrasi-buyuk-goc-cozum-mu-yeni-sorunlar-mi-422004>
- [2] TRT Haber, "Depremde Yıkılan Binalarla İlgili Soruşturma" <https://www.trthaber.com/haber/gundem/depremde-yikilan-binalarla-ilgili-sorusturma-317-tutuklama-755748.html#:~:text=Soru%C5%9Fturmalar%20kapsam%C4%B1nda%20108'i%20m%C3%BCteahhit,hakk%C4%B1nda%20da%20g%C3%B6zalt%C4%B1%20talimat%C4%B1%20verildi.>
- [3] Ufuk Korcan (2023) "Deprem Ekonomiyi Nasıl Etkileyecek?" <https://www.dunya.com/kose-yazisi/deprem-ekonomiyi-nasil-etkileyecek/687081>
- [4] "Cumhurbaşkanlığı Depremin Maliyetini Açıkladı" <https://www.birgun.net/haber/cumhurbaşkanligi-depremin-maliyetini-acikladi-103-milyar-dolar-425187>
- [5] Araştırmanın örnek büyüklüğü 2346'dır. Örneklem hata payı (*margin of error*), %95 güven düzeyinde -tasarım etkisi (*design effect*) de dikkate alınarak -%2,5 olarak hesaplanmıştır. Araştırma sonuçlarının Türkiye evrenine genellenebilirliğini sağlamak için 18 yaş ve üstü nüfusa ilişkin TÜİK verileri (NUTS II. Düzey bölge nüfusu, yaş, cinsiyet ve eğitim) ile Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından yayınlanan 24 Haziran 2018 Genel Seçim resmi sonuçları kullanılarak ağırlıklandırma yapılmıştır.
- [6] Bechtel, M., & Mannino, M. (2022). Retrospection, fairness, and economic shocks: How do voters judge policy responses to natural disasters? *Political Science Research and Methods*, 10(2), 260-278. doi:10.1017/psrm.2020.39
- [7] Bahçeli: 'Bu büyük felaket mucizelerle anlam kılınmış, içinde sır olan bir olay gibi geliyor bana' https://kisadalg.net/haber/detay/bahceli-deprem-bolgesinde-konustu-bu-buyuk-felaket-mucizelerle-anlam-kilinmis-icinde-sir-olan-bir-olay-gibi-gelior-bana_57720
- [8] Seda Demiralp. 2023. "Depremin Siyasi Sonuçları" <https://yetkinreport.com/2023/02/22/depremin-siyasi-sonuclari-olasiliklar-ve-dunyadan-ornekler/>
- [9] Evren Balta, Ezgi Elçi ve Deniz Sert (2023) "Göçmen Karşıtı Tutumların Siyasi Parti Temsili: Türkiye Örneği" Heinrich Böll Vakfı <https://tr.boell.org/tr/2023/03/28/gocmen-karsiti-tutumlarin-siyasi-parti-temsili-turkiye-ornegi>
- [10] Ag.e.
- [11] Evren Balta, Ezgi Elçi ve Deniz Sert (2023) "Göçmen Karşıtı Tutumların Siyasi Parti Temsili: Türkiye Örneği" Heinrich Böll Vakfı <https://tr.boell.org/tr/2023/03/28/gocmen-karsiti-tutumlarin-siyasi-parti-temsili-turkiye-ornegi>
- [12] <https://www.pewresearch.org/global/2021/12/07/global-public-opinion-in-an-era-of-democratic-anxiety/>
- [13] Sözen, Y. (2020). Halkın İradesi Demokrasiye Karşı: Türkiye'de Popülist Otoriterleşme. *REFLEKTİF Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 9-30. <https://doi.org/10.47613/reflektif.2020.3> (Original work published 01 Ekim 2020)
- [14] Mounk, Y. (2018). The undemocratic dilemma. *Journal of Democracy*, 29(2), 98-112.
- [15] Foa, Roberto Stefan. "Modernization and authoritarianism." *Journal of Democracy* 29, no. 3 (2018): 129-140.
- [16] Ronald Inglehart, & P. Norris (2016, August). *Trump, Brexit, and the rise of populism: Economic have-nots and cultural backlash* (HKS Working Paper No. 26). Boston MA
- [17] Foa, Roberto Stefan. "Modernization and authoritarianism." *Journal of Democracy* 29, no. 3 (2018): 129-140.
- [18] Juergensmeyer, M. (1993). *The new cold war?: Religious nationalism confronts the secular state*. Univ of California Press.
- [19] Juergensmeyer, M. (2010). The global rise of religious nationalism. *Australian Journal of International Affairs*, 64(3), 262-273.
- [20] Sakwa, R. (2015). The death of Europe? Continental fates after Ukraine. *International Affairs*, 91(3), 553-579. Sakwa, R. (2015). The death of Europe? Continental fates after Ukraine. *International Affairs*, 91(3), 553-579.

www.ankaraenstitusu.org
www.perspektif.online
www.panoramatr.com